

Дошкільний
навчальний заклад

ДНЗ + ШКОЛА

Забезпечення наступності в навчально-виховній роботі ДНЗ і школи

- планування роботи
- сценарії спільних заходів
- рекомендації для батьків

ВИДАВНИЧА
ГРУПА

ОСНОВА

ВИХОВАТЕЛЮ

ДНЗ + ШКОЛА

**Забезпечення
наступності
в навчально-виховній роботі
*ДНЗ і школи***

Харків
Видавнича група «Основа»
2010

312   **Забезпечення наступності у навчально-виховній роботі ДНЗ і школи / уклад. Т. Т. Чала. — Х. : Вид. група «Основа», 2010. — 208 с. — (Серія «ДНЗ + школа»).**

ISBN 978-617-00-0440-6.

Посібник присвячений вивченню питання наступності у навчально-виховній роботі дошкільного навчального закладу і початкової школи.

У ньому розглядаються проблеми, зміст, форми та організація навчально-виховної роботи з дошкільниками, даються рекомендації щодо послідовності проведення її в початковій ланці загальноосвітньої школи.

Педагогам пропонуються зразки планування та сценарії спільних заходів дитячих та педагогічних колективів ДНЗ та ЗОШ, рекомендації для батьків тощо.

Посібник рекомендований вихователям-методистам, вихователям дошкільних навчальних закладів, заступникам директорів з навчально-виховної роботи, вчителям перших класів, практичним психологам ДНЗ і школи.

УДК 373.2
ББК 74.102

ISBN 978-617-00-0440-6

© Чала Т. Т., укладання, 2010
© ТОВ «Видавнича група «Основа», 2010

Передмова 5

**РОЗДІЛ 1. Взаємодія ДНЗ і початкової школи —
учасників освітнього процесу 6**

Проблема наступності дошкільного навчального закладу
і початкової школи 6

Структура діяльності навчально-виховних закладів:
забезпечення наступності в освітньо-виховній роботі 11

Форми взаємозв'язку дошкільного навчального закладу
і початкової школи 12

Готовність дитини до шкільного навчання 13

РОЗДІЛ 2. Проблеми адаптації першокласників 18

Адаптаційний періоду першокласників у запитаннях
і відповідях 22

РОЗДІЛ 3. Нормативно-правове забезпечення 66

Організація підготовки дітей дошкільного віку
до навчання у школі 66

Забезпечення організації навчання у початковій школі 87

**РОЗДІЛ 4. Організація спільної роботи дошкільного
навчального закладу і загальноосвітнього
навчального закладу 113**

Зразки наказів, планів щодо наступності між ланками
освіти 113

**РОЗДІЛ 5. Орієнтовні програми освітньої роботи
з дошкільниками 126**

Програма гармонійної адаптації дитини до навчання 126

Програма розвитку довільної поведінки	129
Програма адаптації першокласників до навчання в школі	131
РОЗДІЛ 6. Сценарії спільних заходів для дошкільників та школярів початкової школи	132
Тиждень української книги	132
РОЗДІЛ 7. Робота з батьками	182
Педагогічна рада	182
Батьківські збори в першому класі	183
Пам'ятка для батьків	190
Пам'ятка для батьків першокласників	191
Консультація для батьків. <i>Тема:</i> Створення оптимальних умов для успішного навчання першокласника	193
Консультація для батьків. <i>Тема:</i> Свято першокласника	199
Консультація для батьків. <i>Тема:</i> Перші дні у школі	202
Література	207

ПЕРЕДМОВА

У час розбудови національної системи освіти початкова школа покликана забезпечити загальний розвиток дитини, зокрема формувати у молодших школярів уміння впевнено читати, писати й лічити, користуватися книжкою та іншими джерелами інформації; розвивати загальні уявлення про навколишній світ; сприяти засвоєнню норм загальнолюдської моралі та особистісного спілкування, основ гігієни, виробленню трудових навичок.

Усі ці вимоги потребують значного напруження фізичних та інтелектуальних сил. Засвоєння програмового матеріалу в 1 класі вимагає від шестирічного учня такого рівня загального психічного розвитку, який би допоміг дитині успішно включитись у навчальний процес і адаптуватись до нього.

Перехід від дошкільного до шкільного віку називають малою кризою, критичним віком. Пристосування шестирічних дітей до шкільного життя залежить від сформованості в них готовності до навчання в школі.

До школи приходять діти, які мають різний рівень підготовки. Ще досі існують школи, які роблять дошкільним навчальним закладам «замовлення»: діти, що вступають до школи, зобов'язані читати, лічити. Але чому дитина, яка тільки готується отримувати знання, щось винна школі? Ні, це школа зобов'язана вміти прийняти дитину такою, якою вона є в даний момент. Єдине, що дитина повинна, — це мати бажання вчитись. А завдання вчителя початкової школи — не просто надавати шкільні знання, виховувати уміння й навички, а доброзичливо, за допомогою виховних уміло організованих вправ та ігор переорієнтувати педагогічний процес на пріоритет особистості.

Без гри не може бути повноцінного розвитку дитини. В. О. Сухомлинський говорив: «Гра — це величезне світле вікно, через яке в духовний світ дитини вливається потік знань, понять, уявлень». Тому в організації навчально-виховного процесу з дітьми шестирічного віку провідною діяльністю повинна бути гра, у процесі якої світ дитинства природно поєднується зі світом знань.

Розділ 1

ВЗАЄМОДІЯ ДНЗ І ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ — УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

ПРОБЛЕМА НАСТУПНОСТІ ДОШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ І ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Проблема наступності між дошкільною, початковою, середньою ланками — одна зі складних проблем загальної освіти. Треба розглядати наступність як забезпечення безперервної освіти з урахуванням самоцінності певного віку, як перспективність розвитку особистості. Адміністрація навчального закладу має організувати роботу із забезпечення наступності між освітніми установами без порушення зв'язків у цілях і завданнях, змісті та методах, формах організації навчання та виховання, приділяючи належну увагу вимогам суспільства до якості освіти дітей відповідного віку.

Однією із головних проблем наступності є шкільна дезадаптація.

Ознаки шкільної дезадаптації:

- утрата дитиною шкільної мотивації;
- низька успішність;
- конфліктність у спілкуванні з учителями та учнями;
- схильність до асоціальної поведінки;
- низька самооцінка.
- домінування негативного емоційного напруження.

Для розв'язання проблем наступності й подолання шкільної дезадаптації роботу необхідно спрямувати на розв'язання цілої *системи основних задач*, а саме:

1. Визначення загальних і специфічних цілей освіти на кожному зі ступенів (дошкільня, початкова школа, основна школа).
2. Визначення наслідкових цілей, які зберігаються та розвиваються на кожному з трьох етапів.
3. Побудова на цій основі єдиної методичної системи.
4. Побудова та дотримання змістової лінії у предметних галузях, яка виключить:

- необґрунтоване перевантаження на дошкільному етапі, дублювання програми 1 класу;
- неврахування вікових та психофізіологічних особливостей дітей у 1–4 класах, у 5 класі.

На сучасному етапі розвитку суспільства держава визнає пріоритетну роль дошкільної освіти, що спрямована на всебічний розвиток дитини, формування моральних норм, набуття нею соціального досвіду. Згідно із Законом України «Про дошкільну освіту» вона є обов'язковою первинною складовою системи безперервної освіти. Бо для успішного навчання у школі і для всього подальшого життя людини особистісний розвиток у дошкільному віці має велике значення.

Підготовка дитини до навчання у школі — важливе завдання дошкільного виховання, що пов'язане з питанням наступності в роботі дошкільного навчального закладу і школи, дошкільної і початкової освіти.

Наступність у навчанні — це установлення необхідного зв'язку та правильного співвідношення між частинами навчального предмета на різних ступенях його вивчення. Наступність передбачає послідовність, систематичність подачі й засвоєння нового навчального матеріалу з опорою на вивчений та з урахуванням рівня розвитку учня.

У сучасній педагогічній літературі питання наступності між різними освітніми закладами вивчають В. Л. Ликова, М. Р. Львов, Т. С. Комарова, І. А. Мойсєєв, О. В. Проскура та інші. Підходи науковців до реалізації наступності зорієнтовані на необхідність врахування специфіки дошкільної освіти.

Розв'язання проблеми наступності у виховній і навчальній діяльності дошкільного закладу та початкової школи ускладнюються багатьма чинниками:

- необов'язковістю дошкільної освіти, правом батьків добровільно визначати місце, час і форму її здобуття (або нездобуття) дитиною;
- наявністю дітей, як охоплених, так і не охоплених системою дошкільної освіти;
- відсутністю координації діяльності різних соціальних інститутів, у яких виховуються та навчаються діти 6–7 років життя;
- здобуттям дітьми відмінної за змістом та навчально-виховними технологіями дошкільної освіти;
- недостатньою узгодженістю позицій дошкільної та початкової шкільної ланок освіти щодо критеріїв «шкільної зрілості», відсутністю реальної наступності у виховній та навчальній роботі обох соціальних інститутів.

Наступність у роботі дошкільного навчального закладу і школи досягається тоді, коли навчально-виховний процес у дошкільному навчальному закладі спрямований на всебічний розвиток та підготовку дітей до навчання у школі, коли встановлені тісні контакти між дошкільним навчальним закладом і школою.

Зв'язок між загальноосвітнім навчальним закладом і дошкільним навчальним закладом має бути двостороннім. Вихователь дошкільного навчального закладу повинен добре знати зміст, завдання, принципи і методи навчання в школі. Він має бути добре обізнаним з нормативно-правовими документами, які регулюють роботу школи. Це допоможе йому правильно готувати дитину до шкільного навчання, правильно добирати методи і прийоми роботи. На сучасному етапі впровадження Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» орієнтує вихователів-дошкільників на модернізацію освіти, перегляд багатьох установлених підходів, на новаторство, творчість. Вихователеві важливо розуміти, що у роботі з дошкільниками немає місця «шкільній» моделі навчання, не можна дітей перевантажувати інформацією. Пріоритет у роботі з дошкільниками повинен надаватись не навчанню, а вихованню й розвитку.

А вчитель початкової школи, у свою чергу, має бути обізнаним, що Базовий компонент дошкільної освіти в Україні, Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі», за якою з 2009–2010 навчального року почали працювати дошкільні навчальні заклади, — це документи, які орієнтують педагогів-дошкільників на визнання пріоритету розвитку дошкільника як особистості, на формування життєздатності, гнучкої, свідомої, творчої людини.

На практиці ми переконались, що діти в 4–6 років уже успішно оволодівають читанням, лічбою, а деякі й письмом. Але не завжди такі діти, прийшовши до школи, вважаються готовими до шкільного навчання. Автори, які досліджують проблеми дошкільного дитинства (О. К. Дусавицький, В. В. Давидов, Д. Б. Ельконін), зазначають, що під час набуття дошкільником статусу школяра, у нього, порівняно з дитячим садком, знижується активна уява, пізнавальна мотивація, спостерігається важка адаптація до шкільного життя.

Психолого-педагогічною наукою та умовами сьогодення доведено, що пізнавальна діяльність, самостійність, активність дитини; активно-пізнавальне ставлення її до навколишнього світу є головною метою навчання в дошкільному віці. Чому? А тому, щоб дитина, в арсеналі якої достатній багаж знань, потрапивши в незнайому, незвичну ситуацію, не розгубилася, а змогла шукати вихід.

За словами Г. І. Назаренко, важливо, щоб педагоги (і вихователі, і вчителі) не намагались виліпити в дитячому садку маленького

школяра, після чого в коридорах початкової школи намагатимуться заново повернути його до «форми» дошкільного життя, яка вже стала «затісною» для дитини.

Двосторонній зв'язок дошкільного навчального та загальноосвітнього навчального закладів має здійснюватись за такими напрямками:

1. Між педагогічними колективами. Це взаємовідвідування занять і уроків, проведення спільних педрад, консультацій, семінарів, конференцій. Ці заходи дадуть можливість працівникам дошкільних навчальних закладів і шкіл розв'язувати всі питання, які виникають у процесі спільної роботи, виявляти недоліки, що заважають здійсненню наступності в роботі, визначати способи вдосконалення навчально-виховної роботи. Вихователі і вчителі завдяки таким заходам взаємозбагачуються знаннями стосовно програмових вимог, форм і методів роботи з дітьми в дошкільному навчальному закладі і в школі.
2. Між дитячими колективами дошкільного навчального закладу і школи. Це екскурсії, спільні заходи. Спілкування дошкільників з учнями позитивно впливає на взаємовідносини між дітьми. Між ними виникають товариські стосунки, дружба, формуються правильні взаємини, культура поведінки, дисциплінованість, почуття обов'язку та інші якості, потрібні майбутнім учням.
3. Спільна робота дошкільного навчального і загальноосвітнього навчального закладів з батьками: проведення зборів майбутніх першокласників, організація тематичних виставок, стендів, консультацій, лекторіїв, спільних виховних заходів. На часі гостра потреба відновити систему роботи з підготовки молоді до батьківства, зокрема в старших класах школи необхідно знову ввести курс психології, а для студентів педвузів — повний курс родинної психології.

Забезпечення наступності у навчально-виховному комплексі «дошкільний навчальний заклад — загальноосвітній навчальний заклад»

Загальноосвітній навчальний заклад — це цілісна динамічна система, яка об'єднує навчально-виховний процес дошкільного закладу і початкової школи та надає можливості для найбільш чіткого вираження і самоствердження кожної особистості, що в умовах масової школи, як правило, залишається поза увагою. Це одна із перспективних моделей сучасного освітнього закладу.

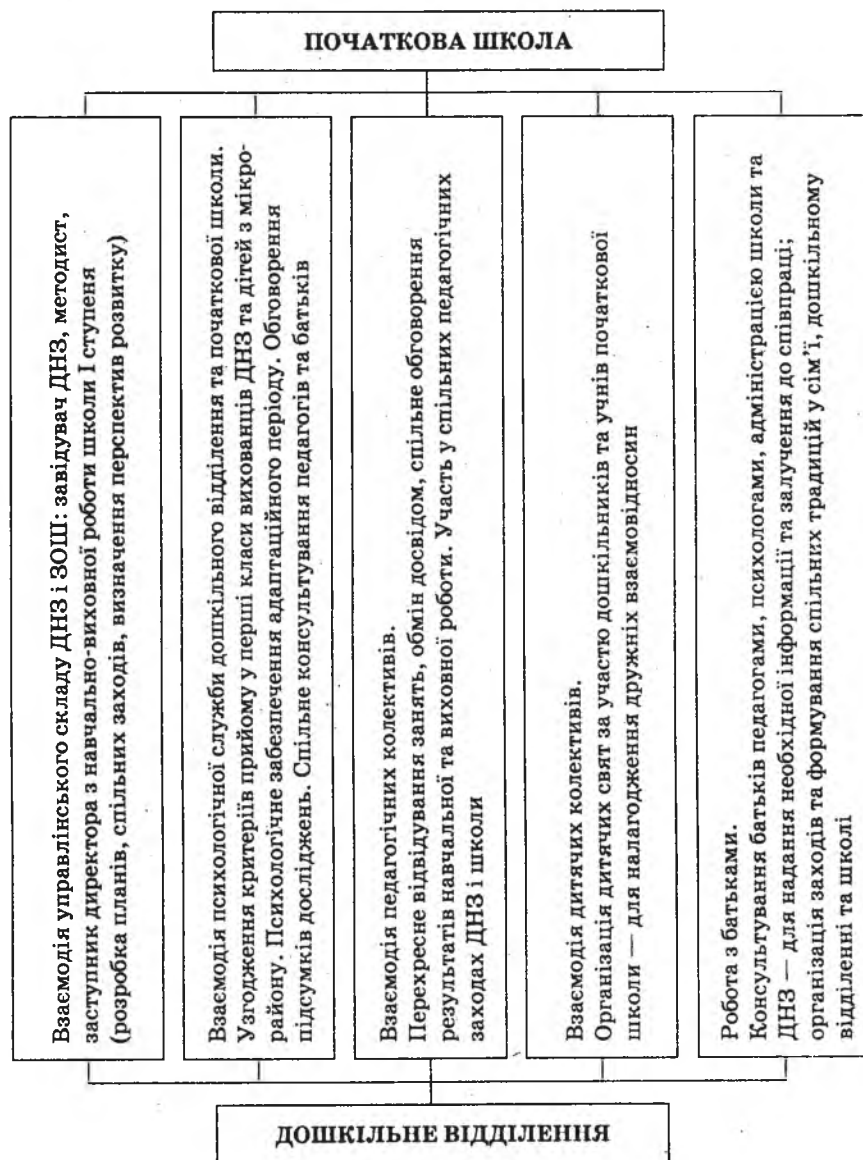
По-перше, вона передбачає скорочення термінів адаптації першокласників до школи, на які позитивно впливають режим та сприятливий психологічний мікроклімат дошкільного закладу: звичність обстановки, знайомий дитячий колектив.

По-друге, реальною є можливість відстеження індивідуального розвитку кожної дитини протягом тривалого часу і створення для неї найсприятливіших умов.

По-третє, передбачено коригування навчальних програм, створення «наскрізних» програм та методик навчання дітей із урахуванням вікових особливостей кожного періоду.

І головне: відомо, що одним із провідних принципів освіти є принцип наступності і перспективності навчально-виховного процесу на всіх освітніх ланках та в межах кожного етапу. Відтак розв'язання проблем наступності між дошкільним навчальним закладом і початковою школою нині ми вбачаємо в об'єднанні цих ланок в єдиний комплекс. До школи йдуть першокласники, які перебували в цьому ж дошкільному закладі, тому є можливість співпрацювати з вихователями, які знають цих дітей з ясельного віку. Протягом жовтня-листопада вчителі проводять низку відкритих уроків для вихователів дошкільних груп, які у свою чергу проводять заняття в старших та підготовчих групах. Обмін досвідом закінчується засіданням «круглого столу», де всі педагоги висловлюються з приводу почутого і побаченого, а також ставлять перед собою певні завдання.

СТРУКТУРА ДІЯЛЬНОСТІ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНИХ ЗАКЛАДІВ: ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСТУПНОСТІ В ОСВІТНЬО-ВИХОВНІЙ РОБОТІ

ФОРМИ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ДОШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ І ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Орієнтовні форми та тематика роботи

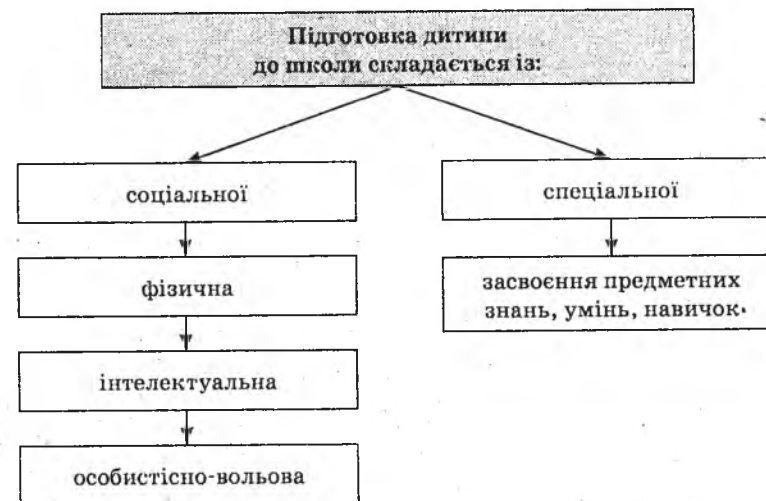
№ з/п	Форма роботи	Тема
1	«Круглий стіл»	Наступність змістових ліній у Державних стандартах початкової та основної школи. Особливості оцінювання навчальних досягнень учнів початкової та основної школи. Вікові та психофізіологічні особливості учня молодшого шкільного віку та учня 5 класу. Роль учителя початкової школи і 5 класу в розв'язанні проблем адаптації учнів 5 класу
2	Психологічні тренінги	Психологічні параметри готовності до навчання у 1 класі. Психологічні параметри готовності до навчання у 5 класі. Психолого-педагогічні вимоги до змісту й рівня розвитку характеристик готовності до навчання у 5 класі
3	Тренінги	Форми та методи навчальної діяльності в початковій школі та доцільність продовження їх використання в основній школі
4	Ділові ігри	Методика проведення різнорівневих перевірних робіт з математики у 5 класі та аналіз їх результатів. Проведення контрольного диктанту у 4 класі, аналіз результатів і розкриття недоліків у знаннях учнів. Методика проведення тематичного оцінювання знань з мови, математики, предмета «Я і Україна» у початковій школі та 5 класі

ГОТОВНІСТЬ ДИТИНИ ДО ШКІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

Пріоритетним напрямом реалізації наступності дошкільної і початкової ланок освіти є формування готовності дошкільників до навчання у школі.

У психолого-педагогічній літературі готовність до школи визначається як загальна розвиненість особистості, що дозволяє дитині залучитись до процесу навчання та успішно засвоїти його зміст як цілісну систему якостей і властивостей, яких дошкільник має набути.

Готовність дитини до шкільного навчання складається з багатьох компонентів. За Г. І. Назаренко, готовність є об'єднанням двох напрямів підготовки дитини до школи.

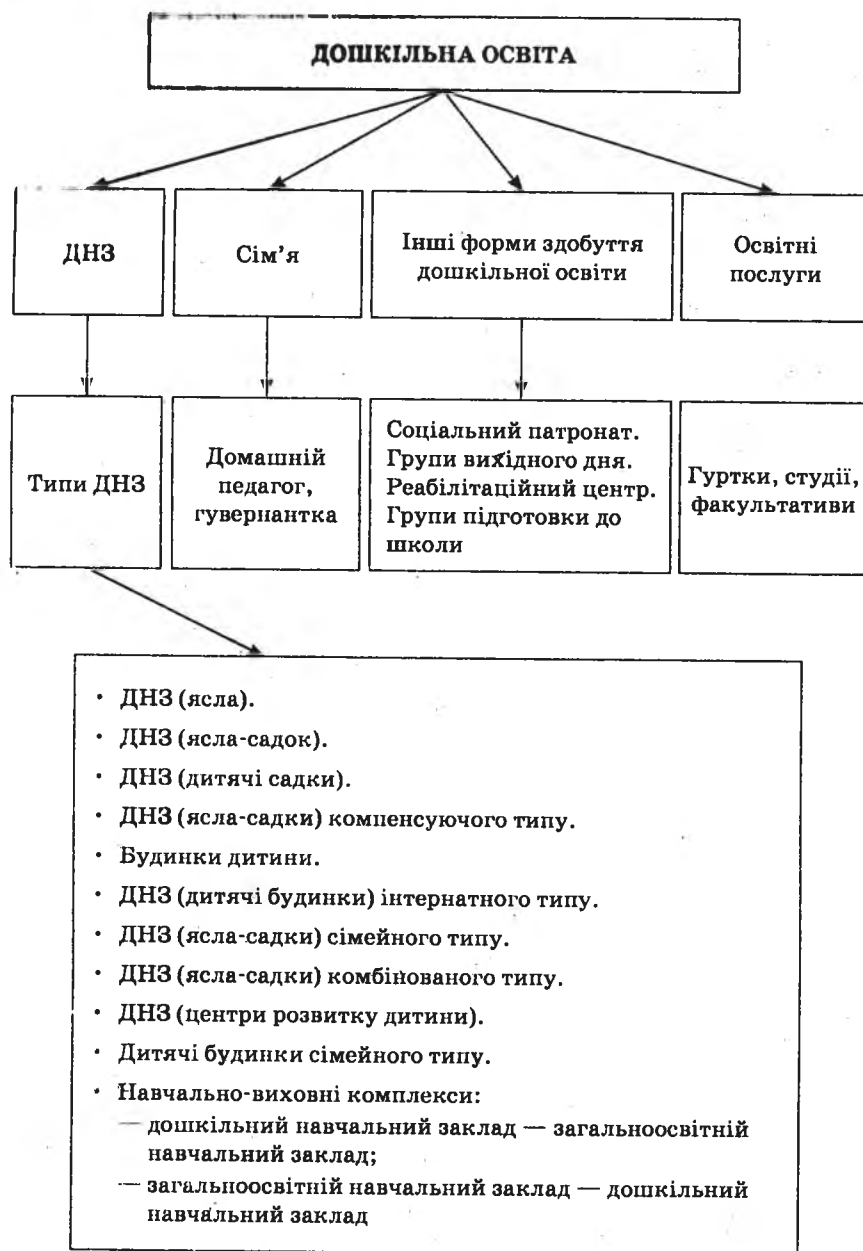
Орієнтовна модель підготовки дитини до школи

Дитина може здобувати дошкільну освіту за бажанням батьків або осіб, які їх замінюють:

- у дошкільних навчальних закладах незалежно від підпорядкування, типів і форм власності;
- у сім'ї;
- за допомогою фізичних осіб з високими моральними якостями, які мають відповідну вищу освіту, ліцензію на право надання освітніх послуг у сфері дошкільної освіти та фізичний стан здоров'я яких дозволяє виконувати обов'язки педагога.

Закон України «Про дошкільну освіту», розділ I, ст. 9

Коли вважати дитину готовою до школи?

- Головні параметри — фізичне і психічне здоров'я. Нормальна, фізично і розумово здорова шестирічна дитина без знання літер, уміння читати, лічити, здатна успішно зростати духовно й інтелектуально, а отже, добре навчатись.
- Коли вона вміє слухати і чути, відповідати на поставлені запитання, виконувати завдання, виділяти в них підзавдання, тобто здійснює певні розумові операції.
- Важливо, щоб у дитини була сформована увага в межах вікових можливостей.
- Першокласник має добре орієнтуватись у просторі. Повинні бути сформовані поняття «вгору», «вниз», «вправо», «вліво», щоб не було проблеми під час роботи із зошитом.
- Розвинена пам'ять, яку можна і слід тренувати, розучуючи вірші, пропонуючи запам'ятовувати порядок розміщення предметів чи малюнків.
- Виконувати прохання чи вказівки з першого разу.
- Велике значення має розвинене мовлення. Дитина має:
  - вміти переказувати текст,
  - виділяти в ньому головне,
  - правильно формулювати запитання та відповіді на них,
  - обґрунтовувати свій вибір,
  - складати речення та невеличкі оповідання.
- Культура поведінки. Якщо культура поведінки сформована, дитина вмітиме поводитись у колективі, спілкуватись із дорослими і ровесниками.
- Уміння правильно сидіти за столом під час письма, належно тримати ручку та олівець.

Визначити ступінь шкільної зрілості вихованців допомагає практичний психолог.

Об'єктами психолого-педагогічної діагностики є:

- актуальний рівень розвитку дитини (психічний та особистісний);
- чинники, що спричиняють відхилення розвитку (генетичні, соціально-психологічні, педагогічні);
- труднощі, пов'язані з різними аспектами розвитку;
- динаміка розвитку протягом певного часу;
- особливості спілкування дитини з дорослими (рідними, знайомими, чужими);
- мікроклімат у сім'ї та дошкільному закладі;
- характер адаптації до нових умов життя, ступінь дезадаптації (фізіологічної, соціально-психологічної);

- статус у групі однолітків;
- загальні (спеціальні) здібності;
- характеристика шкільної зрілості.

Дані діагностики, здобуті психологом у ході обстеження, мають допомогти батькам і педагогам реалізувати індивідуальний підхід до виховання й навчання конкретної дитини.

Психологічне обстеження проводиться індивідуально за винятком ситуацій, пов'язаних з груповим тестуванням. Важливе місце в ньому відводиться з'ясуванню фізичної, психічної, особистісної, соціальної та навчальної зрілості дошкільника.

Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі», за якою у 2009–2010 н. р. почали працювати дошкільні навчальні заклади, спрямована на повноцінний розвиток особистості як передумови її гармонійного вступу до школи та опанування вимог нового соціуму. Шкільна зрілість — не самоціль, а результат організації насиченої життєдіяльності дитини, що задовольняє її потреби та інтереси протягом усього дошкільного дитинства. Показником шкільної зрілості як інтегрованої характеристики дитини 6–7 років є комплекс означених вище здібностей, який засвідчує її фізичну, психічну, особистісну, соціальну та навчальну зрілість.

Результатами психофізіологічної діагностики, проведеної психологом, педагоги можуть скористатися, плануючи та реалізуючи виховні та навчальні заходи. При цьому слід взяти до уваги, що, відповідно до нормативних актів, діагностичне обстеження шестирічних дітей під час їх прийняття до школи не передбачене. Заборонено також обстеження з метою жорсткого розподілу дітей по групах та класах залежно від рівня їхнього психічного та особистісного розвитку, оскільки це суперечить вимогам нормативних документів та принципам гуманістичної педагогіки. Усі діти 6–7-річного віку приймаються до першого класу незалежно від результатів психолого-педагогічного обстеження. Допуском для вступу до школи є лише медичний висновок.

З огляду на модернізаційні процеси в системі дошкільної освіти, дорослі (і батьки, і педагоги) мають усвідомити, що наявність у дитини певного віку знаць і умінь не є основним, а тим більше вичерпним показником оптимального для віку та її індивідуальних можливостей ступеня розвитку. Знання слід оцінювати комплексно, у зв'язку з різними сферами життєдіяльності, а не лише ті, що пов'язують дитину з майбутнім шкільним навчанням. Важливо фіксувати зміст та динаміку змін в особистісних характеристиках.

Критерії оцінювання компетентності дошкільника мають бути не формальними — не стільки кількісними (виконав, запам'ятав, зробив тощо), скільки якісними (як саме виконав — самостійно, раціонально, старанно, точно чи за допомогою інших, шляхом простих маніпуляцій, похапцем; як саме і чому повівся морально — неморально; чому до одних залишається байдужим, ставиться неприязно, а до інших — із симпатією, по-товариськи). Основними досягненнями дошкільника слід вважати не швидкість та обсяг засвоєного, а систему його ставлень, виборів, мотивів поведінки та діяльності, а також зрілість, силу, адекватність, ефективність поведінки. Таким чином, найбільшої уваги потребують не стільки кінцеві результати активності дошкільника, скільки процес їх досягнення, вкладені в них особистісні зусилля дитини.

Розділ 2

ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ ПЕРШОКЛАСНИКІВ

У наш час, коли в системах цінностей і відносин між людьми відбуваються докорінні зміни, змінюється соціально-психологічний клімат у родині і школі. Це призводить до зростання психологічного навантаження на першокласників і до дезадаптаційних явищ. У зв'язку з цим особливого значення набуває проблема забезпечення природності, поступовості і плавності адаптації шестирічних першокласників до нових умов шкільного життя.

Адаптація — пристосування організму, його систем, особистості до характеру окремих впливів, змін та умов життя в цілому.

Пристосування дитини до школи — досить тривалий і нелегкий процес, пов'язаний зі значним напруженням усіх систем організму. Показники тривожності у дитини знижуються поступово, показники працездатності підвищуються десь через шість тижнів. Залежно від стану здоров'я, підготовки до шкільного життя (чи то дитячий колектив, чи дитина отримала підготовку вдома) адаптація до школи, до нових умов життя відбувається по-різному. У дослідженні Г. Чуткіної виділено *три рівні адаптації дітей до школи*.

Високий рівень адаптації. Першокласник позитивно ставиться до школи: правила і вимоги сприймає адекватно; навчальний матеріал засвоює легко; глибоко й повно оволодіває програмовим матеріалом, розв'язує ускладнені задачі, чемний, уважно вислуховує вказівки, пояснення вчителя; доручення виконує охоче й сумлінно, без зовнішнього контролю; виявляє високу зацікавленість до самостійної навчальної роботи, готується до всіх уроків; має у класі позитивний статус.

Середній рівень адаптації. Першокласник позитивно ставиться до школи: відвідування уроків не викликає в нього негативних переживань; розуміє навчальний матеріал, коли вчитель пояснює його досить детально й наочно; засвоює основний зміст програми з усіх предметів, самостійно розв'язує типові задачі; зосереджений і уважний

під час виконання завдань, доручень, вказівок учителя, разом із тим потребує контролю з боку дорослого; зосередженим буває тільки тоді, коли робить щось цікаве для себе; майже завжди готується до уроків і виконує домашні завдання; доручення виконує сумлінно; товаришує із багатьма однокласниками.

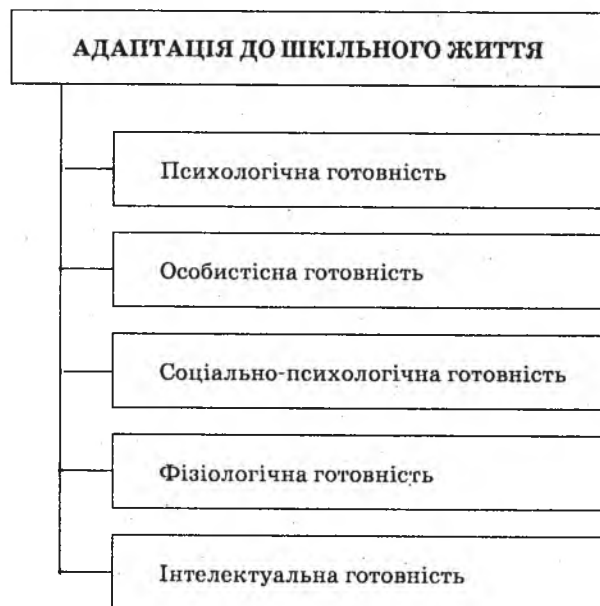
Низький рівень адаптації. Першокласник негативно або байдуже ставиться до школи: часто скаржиться на здоров'я, погане самопочуття, у нього переважає пригнічений настрій; спостерігаються порушення дисципліни; матеріал, який пояснює вчитель, засвоює фрагментарно; самостійна робота з підручником зумовлює труднощі; під час виконання самостійних завдань учень не виявляє до них інтересу; до уроків готується нерегулярно, потребує постійного контролю, систематичних нагадувань і спонукань як з боку вчителя, так і з боку батьків; може зберігати працездатність та увагу за наявності тривалих пауз для відпочинку; для розуміння нового матеріалу і розв'язування задач за зразком потребує значної допомоги вчителя і батьків; доручення виконує під контролем і без особливого бажання; пасивний, близьких друзів не має, знає імена й прізвища лише частини однокласників.

Полегшити процес адаптації неможливо без знання основ формування особистості дитини, без створення для дошкільників розвивального середовища, без наступності методів роботи і спілкування педагогів дошкільного навчального закладу і початкової школи, відповідності вимог до можливостей дитини.

Високий рівень адаптації до шкільного життя зумовлюють такі чинники:

- адекватне усвідомлення свого статусу в групі ровесників;
- правильні методи виховання в сім'ї;
- відсутність (загалом) конфліктної ситуації в сім'ї (відсутність у сім'ї конфліктів через алкоголізм; повна сім'я);
- високий рівень освіти батьків;
- функціональна готовність до навчання в школі, шкільна зрілість;
- високий статус дитини в групі, перш ніж вона пішла в перший клас;
- задоволення від спілкування з дорослими;
- позитивний стиль ставлення до дітей з боку вихователя і вчителя під час підготовчого періоду;
- позитивний стиль ставлення до дітей учителя першого класу.

Науковці вважають, що адаптація учнів до школи є основним критерієм оцінювання ефективності психологічної готовності дітей до школи. Успіх адаптації залежить від рівня психологічної готовності дошкільника до школи.

У психологічній готовності психологи виділяють такі *параметри особистісної готовності*, необхідні для оволодіння навчальною діяльністю:

- уміння свідомо підпорядковувати свої дії правилу, що узагальнено визначає спосіб дій;
- уміння орієнтуватися на задану систему вимог;
- уміння уважно слухати й точно виконувати завдання, які запропоновані в усній формі;
- уміння самостійно виконувати необхідні завдання за зразком, який сприймається візуально.

Розвиток інтелектуальної готовності до навчання в школі припускає:

- диференційоване сприйняття;
- аналітичне мислення (здатність усвідомити основні ознаки і зв'язки між явищами, здатність відтворювати зв'язок);
- раціональний підхід до дійсності (послаблення ролі фантазії);

- логічне запам'ятовування;
- інтерес до знань, до прийому їх здобуття;
- оволодіння на слух розмовним мовленням і здатність до розуміння і вживання символів;
- розвиток тонких рухів руки і здатність до розуміння і вживання символів.

У соціально-психологічному компоненті виділяються:

- *соціальна компетентність* — це знання норм і правил поведінки, прийнятих у певному соціально-культурному середовищі, ставлення до них; реалізація цих знань на практиці;
- *мовленнєва компетентність* — рівень мовленнєвого розвитку, який дозволяє людині в процесі спілкування вільно використовувати свої знання про мову;
- *комунікативна компетентність* — знання і розуміння невербального спілкування, вміння вступати в контакт як зі своїми однолітками, так і з дорослими; соціальна і мовленнєва компетентність є елементами комунікативної компетентності.

Фізіологічна готовність — це медико-гігієнічні показники, рівень фізичного і біологічного розвитку, стан здоров'я дитини, коли вона розпочала навчання у школі. Знання цих показників необхідне для вибору навантажень для дитини.

На думку психологів, готовність до навчання у школі формується під кінець дошкільного дитинства і сприяє покращенню адаптації до умов і вимог психологічного самопочуття та шкільного середовища.

Аби допомогти дитині під час адаптації, слід проводити комплексні заходи, завдяки яким вже на кінець першого півріччя дитина долає труднощі. З-поміж таких заходів виділяють:

- 1) індивідуальну роботу з психологом (корекційні ігри, бесіди);
- 2) консультації для батьків;
- 3) засідання малих педрад;
- 4) ігри та завдання з метою корекційно-виховної роботи.

АДАПТАЦІЙНИЙ ПЕРІОД У ПЕРШОКЛАСНИКІВ У ЗАПИТАННЯХ І ВІДПОВІДЯХ

№ з/п	Питання/проблема	Відповідь	Вид і статус документа
1	Які показники характеризують розвиток старшого дошкільника напередодні його вступу до школи?	Розвиток старшого дошкільника напередодні його вступу до школи характеризують показники фізичного, психічного, соціального розвитку	Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі». Видавництво «Світлич», Київ, 2008
2	Які показники характеризують фізичний розвиток старшого дошкільника напередодні його вступу до школи?	<p>Фізичний розвиток:</p> <ul style="list-style-type: none"> • у своїх діях керується всіма органами чуттів; • вправний, витривалий, енергійний у повсякденній діяльності; бере активну участь у різноманітних іграх, вправах, заняттях; • дотримується основних правил особистого догляду, володіє навичками підтримання здоров'я та гігієни; орієнтується в ознаках здоров'я та хвороби; • дотримується основних правил культури споживання різноманітних продуктів; • знає про існування небезпечних об'єктів і предметів, розуміє правила безпечної поведінки, дотримується їх у реальному житті; • диференціює особистості дівчинки і хлопчика, дотримується правил статтєво-рольової поведінки; знає, що стать не змінюється з віком, має уявлення про призначення чоловіків і жінок 	Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі». Видавництво «Світлич», Київ, 2008

№ з/п	Питання/проблема	Відповідь	Вид і статус документа
3	Які показники характеризують емоційний розвиток старшого дошкільника напередодні його вступу до школи?	<p>належним чином застосовує різні технології у фізичній та предметно-практичній діяльності, володіє конструктивними вміннями й навичками</p> <p>Емоційний розвиток:</p> <ul style="list-style-type: none"> • переважають оптимістичне самопочуття, гарний настрій; • орієнтується в основних емоціях, називає кожну словами; розуміє свій емоційний стан та стан людей, що навколо; • адекватно реагує на різні життєві події, ситуації; • усвідомлює, може пояснити словами, що спричинює ту чи іншу емоцію; • знає, якою мімікою передається кожна з основних емоцій; • вміє стримувати негативні емоції, регулювати свої почуття; • знає, як позитивні і негативні переживання впливають на стан і настрій людей; • сприйнятливий до переживань інших, емпатійний; вносить корективи у власну поведінку відповідно до настрою оточення, намагається бути емоційно суголосним іншим 	Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі». Видавництво «Світлич», Київ, 2008
4	Які показники характеризують соціальний розвиток старшого дошкільника напередодні його вступу до школи?	<p>Соціальний розвиток:</p> <ul style="list-style-type: none"> • швидко звикає до нових умов життя; добре орієнтується в новому середовищі, пристосовується до його вимог, конструктивно впливає на інших; • довіряє знайомим дорослим, вільно з ними спілкується, розраховує на них; • у разі потреби звертається до дорослого по допомогу 	Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі». Видавництво «Світлич», Київ, 2008

№ з/п	Питання/проблема	Відповідь	Вид і статус документа
		<ul style="list-style-type: none"> налагоджує дружні стосунки з приємними однолітками; намагається визначити свій статус у колі значущих ровесників, заявляє про свої можливості, демонструє вміння; узгоджує свої дії з партнерами зі спільної діяльності, вміє домовлятися, укладати угоди, виходити з конфлікту з найменшими затратами зусиль, поводить мирнолюбно; поводиться відповідально, може обґрунтувати свої рішення та вчинки; знає межі соціально схвалюваної, прийнятої та неприйнятої поведінки; виважено ставиться до контактів з незнайомими людьми та їхніх пропозицій, утримується від спілкування з «чужими» без дозволу рідних та близьких 	
5	Які показники характеризують моральний розвиток старшого дошкільника напередодні його вступу до школи?	<p><i>Моральний розвиток:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> знає головні правила моральної поведінки, намагається дотримуватись їх у своїй діяльності; диференціює поняття «добро» і «зло», може дати оцінки відповідним вчинкам (своїм та інших людей); толерантна щодо інакшості, визнає та поважає схожі та відмінні риси людей; поводиться чесно і правдиво щодо інших; ініціює допомогу та підтримку всім, хто цього потребує; намагається захистити менших, слабших за себе; 	Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі». Видавництво «Світлич», Київ, 2008

№ з/п	Питання/проблема	Відповідь	Вид і статус документа
		<ul style="list-style-type: none"> поводиться безкорисливо, не розраховує на схвалення морального вчинку авторитетними людьми; виявляє турботу про інших, прагне бути їм корисною; намагається втішити, заспокоїти; вчиняє справедливо, совісно не лише в присутності дорослих, а й за відсутності контролю з їхнього боку; схильна до самопокладання відповідальності за когось/щось; намагається утриматися від ревнощів, мстивості, жадібності, заздрощів, зловтіхи, прагнення домінувати над кимсь 	
6	Які показники характеризують розвиток довірливої поведінки старшого дошкільника напередодні його вступу до школи?	<p><i>Розвиток довірливої поведінки:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> орієнтується на правило, довірливо поведінку, впорядковує простір навколо себе; формулює мету своєї діяльності, передбачає майбутній результат, планує свої дії; доводить розпочате до кінця, виконує дапу іншим обіцянку; мобілізується на подолання труднощів, звертається по допомогу лише в разі об'єктивної необхідності; контролює проміжні результати своєї діяльності, вносить у них корективи, виправляє помилки, без спонукань ззовні, може, якщо треба, переробити виконане, поліпшити свій результат; утримується від небажаних висловлювань та вчинків; 	Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі». Видавництво «Світлич», Київ, 2008

№ з/п	Питання/проблема	Відповідь	Вид і статус документа
		<ul style="list-style-type: none"> • протягом певного часу може організувати себе та однолітків; • характеризується вольовими рисами характеру — самостійністю, наполегливістю, цілеспрямованістю, витримкою, сміливістю 	
7	Які показники характеристик розвитку пізнавальної активності та основ логіки старшого дошкільника напередодні його вступу до школи?	<p><i>Розвиток пізнавальної активності та основ логіки:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • цікавиться новим, активно вивчає навколишній світ та самого себе, виявляє допитливість; • ставить дорослим багато запитань, на деякі з них намагається знайти відповіді самостійно, прагне отримати відповідь на кожне запитання; • уміло використовує набуті знання для отримання нових; • знаходить нове у знайомому та знайоме в новому; • порівнює, зіставляє, аналізує, узагальнює, виробляє власні судження; • знаходить кілька варіантів розв'язання проблеми; • диференціює реальне та фантастичне; • розмірковує над глобальними проблемами — сенсом життя людини, народженням, смертю, причинами війн, природними катаклізмами тощо; • збирає інформацію через спостереження, практичні спроби і помилки; • пов'язує свої знання з реальними життєвими ситуаціями, апробує їх 	Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі». Видавництво «Світлич», Київ, 2008

№ з/п	Питання/проблема	Відповідь	Вид і статус документа
8	Які показники характеристик розвитку математичних умінь старшого дошкільника напередодні його вступу до школи?	<p><i>Розвиток математичних умінь:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • знає основні числа, здійснює розрахунки, розв'язує нескладні арифметичні задачі; • здійснює серіацію за величиною, масою, об'ємом, розташуванням у просторі, перебігом подій у часі; • класифікує геометричні фігури, предмети та їх сукупності за якісними ознаками та кількістю; • вимірює кількість, довжину, ширину, висоту, об'єм, масу, час; • виявляє інтерес до математичної діяльності; • знає співвідношення між одиницями часу, вміє визначати час за годинником; • прагне самостійно знаходити розв'язання математичних задач 	Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі». Видавництво «Світлич», Київ, 2008
9	Які показники характеристик розвитку креативних умінь старшого дошкільника напередодні його вступу до школи?	<p><i>Креативний розвиток:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • через творче досягнення самовиражається, актуалізує свої здібності; • генерує оригінальні ідеї, самостійно висуває різноманітні гіпотези, намагається відійти від запропонованого шаблону; • вирізняється гнучкістю та швидкістю мислення, кмітливістю, дотепністю, розсудливістю; • конструктивно діє у невизначених ситуаціях, не розгублюється в разі дефіциту інформації, знаходить оригінальні способи розв'язання проблеми 	Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі». Видавництво «Світлич», Київ, 2008

№ з/п	Питання/проблема	Відповідь	Вид і статус документа
		<ul style="list-style-type: none"> • характеризується творчою продуктивністю, схильністю реалізувати задумане; • підходить до проблеми з різних точок зору, легко переключається з одного класу об'єктів на інший; швидко вдається до аналогій, порівнянь, протиставлень, асоціативних зв'язків; користується різними доказами; виявляє інтерес до парадоксів, має розвинене почуття гумору, схильна до сумнівів; вміє дивуватися; • здатна бачити істотне, відокремлювати головне від другорядного, сприймати все комплексно; • здатна прогнозувати, випереджати, передбачати; • вирізняється метафоричністю, багатством уяви, вмінням бачити складне у простому, у простому — складне 	
10	Які показники характеризують мовленнєвий розвиток старшого дошкільника напередодні його вступу до школи?	<p><i>Мовленнєвий розвиток:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • характеризується правильною звуковимовою; • розуміє значення мовлення для людини; • використовує мову в різних цілях; • ефективно спілкується рідною мовою; дістає задоволення від читання (дорослим та власного); • знає абетку рідної мови; • усвідомлює, що надрукований та написаний тексти використовують з різною метою; • розрізняє рідну й чужу мову, виявляє до останньої інтерес; • має збалансований словниковий запас з кожної сфери життєдіяльності; 	Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі». Видавництво «Світлич», Київ, 2008

№ з/п	Питання/проблема	Відповідь	Вид і статус документа
		<ul style="list-style-type: none"> • рука готова до письма; • розмовляє грамотно, вживає прості й складні речення 	
11	Які показники характеризують художньо-естетичний розвиток старшого дошкільника напередодні його вступу до школи?	<p><i>Художньо-естетичний розвиток:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • використовує мистецтво для вираження своїх знань, думок, почуттів, ставлень; • розуміє та схвально ставиться до різних видів мистецтва; • володіє художніми навичками та певними техніками; • має елементарні особисті естетичні критерії; • сформовані зачатки художнього смаку: має свої літературні, музичні, образотворчі уподобання; • розуміє, що мистецтво відображає культуру народу; • обізнаний з рідною культурою, шанує традиції своєї родини та країни, виявляє інтерес до культури інших народів України та світу; • охоче слухає музику, співає, музикує, танцює, декламує, малює, конструює тощо; • розрізняє «красиве» і «потворне», емоційно відгукується на нього, передає враження кольором, лінією, композицією тощо 	Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі». Видавництво «Світлич», Київ, 2008
12	Які показники характеризують екологічний розвиток старшого дошкільника напередодні його вступу до школи?	<p><i>Екологічний розвиток:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • емоційно реагує на красу природи, усвідомлює важливість бережливого ставлення до неї, позитивні та негативні впливи людей на природу; • має уявлення про відмінності природи різних регіонів України та світу 	Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі». Видавництво «Світлич», Київ, 2008

№ з/п	Питання/проблема	Відповідь	Вид і статус документа
		<ul style="list-style-type: none"> знає ознаки й характерні властивості компонентів природи (піску, води, ґрунту, снігу, каміння); розрізняє контрастні стани погоди, розуміє причинно-наслідкові зв'язки між станом погоди й поведінкою людей; визначає і називає характерні ознаки рослин, знає, як їх доглядати, дотримується правил безпечного спілкування з рослинами; знає свійських і диких тварин, їхні характерні ознаки, дії, місце проживання; має досвід догляду за свійськими тваринами, дотримується правил безпечного поводження з ними; усвідомлює, що сміття забруднює довкілля; володіє навичками дбайливого ставлення до нього; розуміє відповідальність людей та власну за стан довкілля 	
13	Які показники характеризують розвиток позитивного ставлення до себе старшого дошкільника напередодні його вступу до школи?	<p><i>Розвиток позитивного ставлення до себе:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> виявляє інтерес до свого тіла, зовнішності, внутрішнього життя, досягнень, якостей; орієнтується у своїх чеснотах і вадах, може назвати їх словами; прагне заявити про себе, демонструє свої здібності та вміння, домагається їх визнання тими, хто має авторитет; володіє досвідом самореалізації в різних сферах життєдіяльності; сформований позитивний образ «Я», реалістична самооцінка; 	Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі». Видавництво «Світлич», Київ, 2008

№ з/п	Питання/проблема	Відповідь	Вид і статус документа
		<ul style="list-style-type: none"> відстоює власну гідність, не погоджується з несправедливими оцінками, чинить опір приниженню та обмеженню прав; сформовані зачатки рефлексії: усвідомлює, як її особливості сприймають значущі люди, намагається вибудовувати свою поведінку з урахуванням їхніх реакцій; упевнений у своїх можливостях, довіряє собі; протягом певного часу охоче себе займає, грає на самоті; знає, цінує та підтримує свої індивідуальні особливості, несхожість на інших 	
14	Які показники характеризують розвиток ігрових умінь старшого дошкільника напередодні його вступу до школи?	<p><i>Розвиток ігрових умінь:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> виявляє інтерес до сюжетно-рольової гри, радіє можливості грати; зацікавлено ставиться до ігрового сюжету, його наближеності до реального життя; може вносити новизну, доцільні зміни; уміє виконувати головні й другорядні ролі, командувати й підкорятися; передає основні особливості кожної ролі, добре її типізує та індивідуалізує; узгоджує виконання ролі з іншими учасниками гри; приймає правила гри, дотримується їх; уміло використовує під час гри іграшки, атрибути, матеріали, проявляє винахідливість і дотепність; радіє спілкуванню з товаришами, охоче з ними грає 	Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі». Видавництво «Світлич», Київ, 2008

№ з/п	Питання/проблема	Відповідь	Вид і статус документа
15	Які показники характеризують розвиток загальнонавчальних умінь старшого дошкільника напередодні його вступу до школи?	<p><i>Розвиток загальнонавчальних умінь:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • сформовані організаційні вміння та навички; • володіє раціональними способами організації навчальної діяльності; • розвинуті загальнопізнавальні вміння: спостерігати, розмірковувати, запам'ятовувати, відтворювати матеріал, вносити в нього елементи новизни; • володіє загальноомовленними вміннями та навичками, культурою слухання й мовлення; • наявні контрольні-оцінні вміння, володіє способами перевірки та самоперевірки, оцінювання якісних кількісних характеристик результату та особистих зусиль, яких було докладено з метою його досягнення 	Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі». Видавництво «Світлич», Київ, 2008
16	Якою є мета обліку дітей дошкільного віку?	<p>На виконання ст. 19 Закону України «Про дошкільну освіту», ст. 32 Закону України «Про місцеве самоврядування» для прогнозування мережі дошкільних навчальних закладів відповідно до освітніх запитів населення та створення умов для здобуття громадянами дошкільної освіти Міністерство освіти і науки Автономної Республіки Крим, управління освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських державні адміністрації здійснюють координацію та організаційно-методичні заходи щодо обліку дітей дошкільного віку. Такому обліку підлягають діти від народження до 6 років, що проживають на території України</p>	Лист Міністерства освіти і науки України від 07.05.2007 р. № 1/9-263 «Про організацію обліку дітей дошкільного віку»

№ з/п	Питання/проблема	Відповідь	Вид і статус документа
17	Які існують форми залучення дітей, що не відвідують дошкільні навчальні заклади, до дошкільної освіти?	Громадяни України мають рівні права на здобуття дошкільної освіти в дошкільних навчальних закладах незалежно від підпорядкування, типів і форм власності. Форми залучення дітей, які не відвідують дошкільні навчальні заклади, до дошкільної освіти можуть бути різними: організація короткотривалих, прогулянкових, консультативних груп, груп вихідного дня, груп з підготовки дітей до навчання у школі, гуртків, центрів тощо, які розміщуються у загальноосвітніх навчальних закладах, позашкільних закладах, клубах, сільських радах тощо, які відповідають санітарно-гігієнічним вимогам	Інструктивно-методичний лист Міністерства освіти і науки України від 04.10.2007 р. № 1/9-583 «Про систему роботи з дітьми, які не відвідують дошкільні навчальні заклади»
18	Яка роль груп з короткотривалим перебуванням дітей у дошкільних навчальних закладах?	Функціонування дошкільних навчальних закладів (груп) з короткотривалим перебуванням дітей забезпечує їх право на здобуття дошкільної освіти та якісну підготовку до навчання у школі	Лист Міністерства освіти і науки України від 17.08.2005 р. № 1/9-431 «Про організацію короткотривалого перебування дітей у дошкільних навчальних закладах»
19	Чим визначається готовність дитини до навчання в школі?	Готовність до школи визначається взаємопов'язаними компонентами: фізичною готовністю (станом здоров'я і фізичним розвитком дитини), інтелектуальною та особистісною готовністю. Фізична готовність дитини до школи визначається медичними працівниками і записується у медичній картці	Лист Міністерства освіти і науки України від 02.07.2007 р. № 1/9-407 «Організація навчально-виховного процесу у першому класі»

№ з/п	Питання/проблема	Відповідь	Вид і статус документа
		Особистісна готовність характеризувати уміння дитини орієнтуватися в навколишньому світі, обсяг її знань, ставлення до школи, самостійність дитини, її активність та ініціативу, розвиток потреби у спілкуванні, вміння встановлювати контакт з однолітками і дорослими. Інтелектуальна готовність дитини до школи включає в себе розвиток фонематичного слуху, зорового сприймання, образних уявлень, таких психічних процесів, як сприймання, увага, спостережливість, пам'ять, уява, розумовий і мовленнєвий розвиток	
20	У яких закладах може бути організовано навчання учнів 1-го класу?	Навчання учнів першого класу може бути організовано: <ul style="list-style-type: none"> • у загальноосвітній школі; • у навчально-виховному комплексі «Дошкільний навчальний заклад — загальноосвітній навчальний заклад, загальноосвітній навчальний заклад — дошкільний навчальний заклад»; • на базі дошкільного навчального закладу 	Лист Міністерства освіти і науки України від 02.07.2007 р. № 1/9-407 «Організація навчально-виховного процесу у першому класі»
21	Чи обов'язковим є сон у 1-му класі?	Для першокласників, які відвідують групу продовженого дня, організовується 1,5-годинний сон. Перебування дітей у школі на продовженому дні без денного сну недопустиме	Лист Міністерства освіти і науки України від 02.07.2007 р. № 1/9-407 «Організація навчально-виховного процесу у першому класі»

№ з/п	Питання/проблема	Відповідь	Вид і статус документа
			Державні санітарні правила і норми влаштування, утримання загальноосвітніх навчальних закладів та організації навчально-виховного процесу. Державні санітарні правила і норми. ДСанПіН 5.5.2.008-01
22	Якою є тривалість і структура навчального року для учнів 1-го класу початкової школи?	Тривалість навчального року для учнів 1-го класу початкової школи не може бути меншою, ніж 175 робочих днів (35 навчальних тижнів), розпочинається 1 вересня і закінчується не пізніше 31 травня наступного року. Протягом навчального року для учнів проводяться канікули: осінні, зимові, весняні — загальною тривалістю не менше, ніж 30 днів. З урахуванням особливостей регіону, специфіки роботи загальноосвітнього навчального закладу за погодженням з місцевими органами управління освітою допускається зміна графіка учнівських канікул, зокрема впровадження для учнів 1-го класу додаткових весняних канікул. Рекомендується 5-денний робочий тиждень. Гранично допустиме навантаження для першокласників не повинне перевищувати 20 годин, враховуючи додаткові години на освітні послуги, індивідуальні та групові заняття. Навчання першокласників здійснюється за семестровою структурою	Лист Міністерства освіти і науки України від 02.07.2007 р. № 1/9-407 «Організація навчально-виховного процесу у першому класі»; ДСанПіН 5.5.2.008-01

№ з/п	Питання/проблема	Відповідь	Вид і статус документа
23	У яку зміну можна проводити заняття з учнями 1-х класів?	Учні перших класів навчаються лише в першу зміну	ДСанПіН 5.5.2.008-01
24	Коли треба починати уроки для учнів 1-х класів?	Уроки для учнів 1-х класів треба починати не раніше за 8-у та не пізніше за 9-у годину	ДСанПіН 5.5.2.008-01
25	Якою повинна бути тривалість уроку для учнів 1-го класу?	Законом України «Про загальну середню освіту» визначено тривалість уроків для учнів 1-го класу. Вона становить 35 хвилин	Закон України «Про загальну середню освіту»
26	Якою повинна бути тривалість перерв між уроками для учнів 1-го класу?	Тривалість перерв між уроками для учнів 1-го класу має бути не менше 15-ти хвилин, великої перерви після другого уроку — не менше 30-ти хвилин або двох малих перерв по 20 хвилин після другого і третього уроків. На великих перервах організовується харчування, активний відпочинок учнів. Згідно з вимогами ДСанПіН 5.5.2.008-01, на п'ятнадцятій хвилині кожного з уроків проводиться фізкультхвилинка, що включає динамічні, дихальні вправи, вправи для збереження зору, пальчикову гімнастику тощо	Лист Міністерства освіти і науки України від 02.07.2007 р. № 1/9-407 «Організація навчально-виховного процесу у першому класі»; ДСанПіН 5.5.2.008-01
27	Чи можна ставити оцінки в 1-му класі?	Оцінювання навчальних досягнень учнів 1-2-х класів здійснюється вербально. У класному журналі та зошитах оцінки в балах або в рівнях не виставляються. Недоцільним є використання будь-яких позначень оцінювання навчальних досягнень учнів 1-го класу, оскільки вони з часом асоціюються у дитини з відповідним балом за встановленими критеріями оцінювання	

№ з/п	Питання/проблема	Відповідь	Вид і статус документа
		Не оцінюються темп роботи учня, його особисті якості та індивідуальні психічні процеси, зокрема пам'ять, увага, сприймання тощо	Лист Міністерства освіти і науки України від 29.10.2007 р. № 1/9-651 «Методичні рекомендації Міністерства освіти і науки України щодо обсягу і характеру домашніх завдань»
28	Що таке розвантажувальний день у навчальному тижні?	Враховуючи гігієнічні вимоги до розкладу уроків, навчальне навантаження в тиждень циклі розподіляється таким чином, щоб середу або четвер планувати у розкладі як розвантажувальний день. У цей день можна проводити уроки з предметів оздоровчо-фізкультурного та мистецького спрямування	ДСанПіН 5.5.2.008-01, Лист Міністерства освіти і науки України від 02.07.2007 р. № 1/9-407 «Організація навчально-виховного процесу у першому класі»
29	Які вимоги до оцінювання знань учнів 1-го класу?	Під впливом різноманітних чинників шкільного життя позитивне уявлення про себе, оформоване у дитини в дошкільному віці, у першому класі піддається серйозним випробуванням. Навчання пов'язане не лише з успіхами, а й частіше з помилками, невдачами. Тому оцінка здатна викликати в учня безліч гострих переживань. Радість і задоволення досягненнями в навчанні створюють позитивний емоційний фон стосунків з учителем та однокласниками, покращують рівень засвоєння знань	Лист Міністерства освіти і науки України від 29.10.2007 р. № 1/9-651 «Методичні рекомендації Міністерства освіти і науки України щодо обсягу і характеру домашніх завдань»

№ з/п	Питання/проблема	Відповідь	Вид і статус документа
		Почуття гіркоти, невдоволення через неуспіх може спричинити зниження самооцінки, зневіру, конфлікт з оточенням. Важливо на уроках створювати такі умови, коли невдоволення через невдачі спонукатиме дитину шукати кращих способів навчальної діяльності. Педагогічна оцінка має бути тактовною; такою, що не акцентує на невдачах дитини, а допомагає створювати сприятливий емоційний фон для подолання труднощів. Важливо навчити учня приймати оцінку як показник рівня знань і вмінь, а також розуміти, що оцінюються його конкретні дії. Вміло користуючись у роботі з першокласниками педагогічною оцінкою, вчитель закладає основи для формування в них умінь об'єктивно оцінювати хід і результати своєї діяльності, стимулює розвиток навчальних мотивів, створює атмосферу доброзичливих взаємин у класі, що необхідно для підтримання в учнів почуття власної гідності, доброти і чуйності, бажання працювати разом з однокласниками	
30	Яка роль в оцінюванні роботи першокласників надається формуванню самооцінки?	Важлива. За сприятливих умов навчання і виховання у дітей починає формуватися правильна самооцінка, яка стосується особистісних якостей, досягнень і можливостей. Створюючи такі умови, слід враховувати індивідуальні особливості кожного учня і перш за все виділяти ознаки, які свідчать про тенденції формування у них самооцінки. Для дітей із заниженою самооцінкою, сором'язливих, пасивних дуже важливими і значущими є оцінки, які дає учитель	Лист Міністерства освіти і науки України від 29.10.2007 р. №1/9-651 «Методичні рекомендації Міністерства освіти і науки України щодо обсягу і характеру домашніх завдань»

№ з/п	Питання/проблема	Відповідь	Вид і статус документа
		Похвала, заохочення допомагають позбавитися негативного впливу невпевненості в собі, в той час як осуд посилює його. Такій дитині важливо дати можливість реально досягати гарних результатів у роботі, а потім допомогти правильно їх оцінити і в конкретній формі привернути увагу однокласників. Діти з виявленою завищеною самооцінкою зазвичай є схильними до демонстративності та домінування. Стосовно них доречною є тактика стриманості. Якщо немає можливості уникнути зауважень, то їх слід висловити діловим тоном, не виявляючи якихось емоцій. Важливо помітити той момент, коли дитина в основному виправила свою помилку, щоб поставити її в однакові умови з іншими учнями. В усіх випадках не слід протиставляти дітей одне одному. Можна порівнювати лише певні досягнення учня. Стимулюючий характер має порівняння роботи (відповіді, поведінки тощо) з тим, як працювала дитина раніше, проте не слід вдаватися до порівняння успіхів чи невдач окремих учнів. Водночас доцільно вчити дітей здійснювати не лише самооцінку, а й взаємооцінку, колективну оцінку. Це активізує навчальну роботу, допомагає формуванню у школяра зацікавленого ставлення до критики, висловленої на його адресу, зміцнює почуття своєї значущості в колективі, сприяє усвідомленню турботи про нього товаришів	

№ з/п	Питання/проблема	Відповідь	Вид і статус документа
31	Чи можна задавати домашні завдання в 1-му класі?	Домашні завдання учням першого класу не задаються	Лист Міністерства освіти і науки України від 02.07.2007 р. № 1/9-407 «Організація навчально-виховного процесу у першому класі»
32	За яких умов проводиться переведення учнів 1-го класу до наступного класу?	Усі учні 1-го класу незалежно від річного оцінювання переводяться до наступного класу. Відповідно до Інструкції про переведення та випуск учнів навчальних закладів системи загальної середньої освіти усіх типів і форм власності в кінці навчального року, на кожного першокласника вчитель складає характеристику, яка заноситься до особової справи учня. У ній зазначається рівень розвитку учня та результати оволодіння ним усіма компонентами навчальної діяльності. Водночас учні, які через поважні причини (хвороба, сімейні обставини), за результатами річного оцінювання, мають навчальні досягнення, нижчі від середнього рівня, можуть бути, як виняток, залишені для повторного навчання у 1 класі за рішенням педагогічної ради та за згодою батьків або осіб, які їх замінюють (п.1.8; п.1.11 Інструкції)	Лист Міністерства освіти і науки України від 29.10.2007 р. № 1/9-651 «Методичні рекомендації Міністерства освіти і науки України щодо обсягу і характеру домашніх завдань»

№ з/п	Питання/проблема	Відповідь	Вид і статус документа
33	Хто несе відповідальність за безпеку життєдіяльності учнів під час перебування їх у школі?	Відповідальність за безпеку життєдіяльності кожного учня на уроках, під час перерв, у групах продовженого дня, дотримання вимог санітарних правил і норм несуть учителі — класні керівники, учителі-предметними, вихователі груп продовженого дня, адміністрація загальноосвітніх навчальних закладів	Лист Міністерства освіти і науки України від 29.10.2007 р. № 1/9-651 «Методичні рекомендації Міністерства освіти і науки України щодо обсягу і характеру домашніх завдань»
34	Чи можна проводити в 1-му класі додаткові години на факультативи та заняття з відстаючими?	Ні. Гранично допустиме тижневе навантаження для першокласників не повинне перевищувати 20 годин, враховуючи додаткові години на освітні послуги, індивідуальні та групові заняття	Лист Міністерства освіти і науки України від 02.07.2007 р. № 1/9-407 «Організація навчально-виховного процесу у першому класі»
35	Які умови організації групи продовженого дня для першокласників?	Групи продовженого дня для першокласників доцільно комплектувати на базі паралельних класів або за принципом «клас-група». Не рекомендується об'єднувати учнів 1-го класу з учнями 2-4-х класів, за винятком шкіл з малою кількістю учнів. Учні зараховуються до ГПД за заявою батьків. На підставі заяви батьків допускається відпускати дітей у зручний для батьків час	Лист Міністерства освіти і науки України від 02.07.2007 р. № 1/9-407 «Організація навчально-виховного процесу у першому класі»; ДСанПіН 5.5.2.008-01

№ з/п	Питання/проблема	Відповідь	Вид і статус документа
		Для роботи ГПД використовуються навчальні кабінети, спортивний й актовий зали, бібліотека, читальний зал та інші навчальні приміщення. У групах продовженого дня прогулянка для школяра повинна бути не менш ніж 1,5 години на свіжому повітрі. Робота з шестирічними учнями у другій половині дня повинна бути спрямована на забезпечення здоров'я дітей (рухливі ігри, виховні заходи тощо)	
36	Які існують вимоги до підручників учнів 1-го класу?	1. Навчальні посібники та підручники учнів 1-го класу рекомендується зберігати в класній кімнаті. 2. Дозволяється використовувати підручники та навчально-дидактичні посібники для учнів 1-х класів, які мають відповідний гриф Міністерства освіти і науки України та дозвіл Міністерства охорони здоров'я України	ДСанПіН 5.5.2.008-01
37	Які існують вимоги до видів діяльності в ГПД?	Найкраще поєднувати різні види діяльності дітей у ГПД таким чином: рухова активність на повітрі до початку самопідготовки (прогулянки, рухливі та спортивні ігри, суспільно корисна праця тощо), а після самопідготовки — участь у заходах емоційно-розвивального характеру (робота в гуртках, ігри, вікторини та ін.)	ДСанПіН 5.5.2.008-01
38	Які існують вимоги до складання розкладу уроків?	Під час складання розкладу уроків необхідно враховувати динаміку розумової працездатності учнів впродовж дня та тижня. Найвища активність розумової діяльності у дітей шкільного віку припадає на інтервал з 10-ої до 12-ої години	ДСанПіН 5.5.2.008-01

№ з/п	Питання/проблема	Відповідь	Вид і статус документа
		Цей час характеризується найбільшою ефективністю засвоєння матеріалу за найменших психологічних затрат організму. Тому, згідно з розкладом уроку, предмети, що вимагають значного розумового напруження, мають вивчатися на 2-3-х уроках у молодшій школі. Неоднаковою є активність розумової діяльності учнів і в різні дні навчального тижня: її рівень зростає до середини тижня і є низьким на початку (понеділок) й наприкінці (п'ятниця) тижня. Вивчення нового матеріалу, контрольні роботи найкраще проводити на 2-4-х уроках посеред тижня. За умови правильно складеного розкладу уроків найбільша сумарна кількість балів (за всіма предметами, що вивчаються в цей день) повинна припадати на вівторок або середу. Розклад складено неправильно, коли найбільше за балами навантаження припадає на перший та останній робочі дні тижня або коли воно однакове в усі робочі дні	
39	Чи всі діти, які досягли шкільного віку, зараховуються до 1-го класу?	До 1-го класу, як правило, приймаються діти з 6 років. Прийом дітей здійснюється за бажанням (заявою) батьків за умови наявності медичної картки встановленого зразка та копії свідоцтва про народження дитини	ДСанПіН 5.5.2.008-01. Наказ Міністерства освіти і науки України від 07.04.2005 р. № 204 «Про прийом дітей до 1-го класу загальноосвітніх навчальних закладів»

№ з/п	Питання/проблема	Відповідь	Вид і статус документа
40	Якою повинна бути наповнюваність 1-х класів?	Наповнюваність 1-х класів не повинна перевищувати 30 учнів (площа на одного учня має становити не менш ніж 2,0 м²). Дopusкається зменшення наповнюваності за умови прийняття відповідного рішення органами місцевої виконавчої влади та місцевого самоврядування	Лист Міністерства освіти і науки України від 02.07.2007 р. № 1/9-407 «Організація навчально-виховного процесу у першому класі»; ДСанПіН 5.5.2.008-01
41	Чи допустимим є прийом до 1-го класу на конкурсній основі?	Прийом дітей до 1-го класу загальноосвітнього навчального закладу здійснюється на конкурсній основі. Недопустимим є проведення іспитів, співбесід з метою перевірки знань дитини. Конкурсний прийом до 1-го класу відбувається лише у випадку, коли дитина вступає до спеціалізованої школи з поглибленим вивченням предметів. Водночас процес прийому дітей має проводитись учителем початкових класів та психологом у формі співбесіди, що триває не більше 30 хв, у присутності батьків або осіб, які їх замінюють. Співбесіда має включати спеціальні діагностичні завдання для перевірки рівня загального розвитку дитини, її функціональної готовності до системного навчання та здатності до вивчення навчальних предметів відповідно до специфіки закладу. При цьому не дозволяється перевіряти вміння читати, писати, лічити тощо, оскільки формування цих навичок відбувається у процесі навчання дитини в початкових класах загальноосвітнього навчального закладу	Наказ Міністерства освіти і науки України від 07.04.2005 р. № 204 «Про прийом дітей до 1-го класу загальноосвітнього навчального закладу». Лист Міністерства освіти і науки України від 02.07.2007 р. № 1/9-407 «Організація навчально-виховного процесу у першому класі».

№ з/п	Питання/проблема	Відповідь	Вид і статус документа
42	Які чинники є успішністю адаптаційного періоду?	У початковий період навчання дитини у першому класі важливе значення має успішність адаптаційного періоду. Створення сприятливого середовища для адаптації дитини до систематичного шкільного навчання забезпечуватиме їй благополучний розвиток, успішне навчання та виховання. Для учнів першого класу особлива увага має приділятися: <ul style="list-style-type: none"> • організації гарячого харчування; • облаштуванню кімнат для відпочинку (сну); • облаштуванню приміщень для організації рухливих ігор; • обладнанню окремих туалетів; • обладнанню відокремлених гардеробів з обов'язковим виділенням секцій для кожного класу тощо (лист Міністерства освіти і науки України від 10.12.2004 р. № 1/9-633) 	Лист Міністерства освіти і науки України від 02.07.2007 р. № 1/9-407 «Організація навчально-виховного процесу у першому класі»; ДСанПіН 5.5.2.008-01
43	Що є виявом дезаптації у початковий період навчання у школі?	Виявом дезаптації у початковий період навчання у школі є: <ul style="list-style-type: none"> • швидка втомлюваність; значне зниження працездатності на кінець дня й тижня; • підвищена тривожність, плаксивість; • неадекватна поведінка; • невміння будувати стосунки з дітьми та дорослими; • неуспішність у навчанні 	Лист Міністерства освіти і науки України від 02.07.2007 р. № 1/9-407 «Організація навчально-виховного процесу у першому класі»
44	Що є причиною труднощів під час адаптації дитини до шкільного навчання?	Основним причиною труднощів під час адаптації є: <ul style="list-style-type: none"> • психофізіологічні особливості; • слабкий тип нервової системи; • підвищена сензитивність; • надмірне збудження 	Лист Міністерства освіти і науки України від 02.07.2007 р. № 1/9-407 «Організація навчально-виховного процесу у першому класі»

№ з/п	Питання/проблема	Відповідь	Вид і статус документа
		<p>Особливості розвитку:</p> <ul style="list-style-type: none"> • несформованість емоційно-вольової сфери; • слабка саморегуляція поведінки. <p>Хибні методи виховання у сім'ї:</p> <ul style="list-style-type: none"> • виховання за типом «кумир у сім'ї»; • неуприйняття дитини; • батьківська вседозволеність 	
45	Яке значення має питання збереження та зміцнення фізичного здоров'я учнів, їх моральне та громадське виховання?	<p>Особливу увагу вчитель має приділяти збереженню та зміцненню фізичного здоров'я учнів, їх моральному та громадському вихованню.</p> <p>З цією метою важливо організувати активну співпрацю вчителів з батьками, медичними працівниками загальноосвітнього навчального закладу, психологом, учителями-предметниками, вихователем групи продовженого дня.</p> <p>Результатами такої співпраці є:</p> <ul style="list-style-type: none"> • краще вивчення індивідуальних можливостей та стану здоров'я кожного першокласника; • здійснення особистісно-зорієнтованого навчання та виховання; • впровадження здоров'язберігаючих технологій навчально-виховного процесу; • спільна підготовка і проведення батьківських зборів; • бесіди з батьками з приводу психологічних проблем тощо 	Лист Міністерства освіти і науки України від 02.07.2007 р. № 1/9-407 «Організація навчально-виховного процесу у першому класі»; ДСанПІН 5.5.2.008-01

№ з/п	Питання/проблема	Відповідь	Вид і статус документа
46	Що треба враховувати під час складання розкладу уроків першого класу? Як одночасно виконати навчальні програми та створити умови для безболісної адаптації першокласників до систематичного шкільного життя?	<p>Створення сприятливих умов для безболісної адаптації дітей до систематичного шкільного навчання, знання статичного напруження першокласників при одночасному виконанні навчальних програм з усіх предметів забезпечується під час складання розкладу уроків. Необхідно враховувати співвідношення навчального навантаження протягом дня, тижня з урахуванням психофізіологічних та фізичних можливостей першокласників.</p> <p>Доцільно чергувати протягом дня навчальні предмети природничо-математичного і гуманітарного циклів з уроками фізичної культури, основ здоров'я, музичного та образотворчого мистецтва, трудового навчання.</p> <p>Навчальні предмети, що вимагають значного розумового напруження (мови, математику), доцільно ставити у розкладі другими і третіми уроками. Навчальні предмети, пов'язані з активною руховою діяльністю, а також предмети «Основи здоров'я», «Я і Україна» (ознайомлення з навколишнім), музичне мистецтво, образотворче мистецтво, трудове навчання можна проводити на четвертих уроках</p>	Лист Міністерства освіти і науки України від 02.07.2007 р. № 1/9-407 «Організація навчально-виховного процесу у першому класі»
47	Як уникнути перевантаження першокласників впродовж вересня-жовтня?	<p>З метою уникнення перевантаження впродовж вересня-жовтня на четвертих уроках доцільно використовувати інші форми навчально-виховного процесу. Протягом цього часу вчитель може планувати проведення окремих навчальних занять у формі уроків-екскурсій, уроків-імпровізацій, уроків-ігор, уроків-театралізацій тощо</p>	Лист Міністерства освіти і науки України від 02.07.2007 р. № 1/9-407 «Організація навчально-виховного процесу у першому класі»

№ з/п	Питання/проблема	Відповідь	Вид і статус документа
		Так, ці 8 тижнів по одному уроку щоденно (40 годин навчального навантаження) можна спланувати, гнучко використовуючи при цьому розклад уроків: 24 уроки фізичної культури і 16 уроків з інших предметів. Наприклад, можна провести в цей період заключними уроками 5–6 уроків-ігор, уроків-театралізацій та уроків-екскурсій з предмета «Основи здоров'я», 2–3 екскурсії з предмета «Я і Україна», 4–5 уроків-ігор та уроків-екскурсій з математики, 2–3 екскурсії з образотворчого мистецтва, 2–3 екскурсії з трудового навчання, 3–4 уроки-театралізації з музики	
48	Як фіксувати в класному журналі уроки, які проводяться не в класно-урочній системі?	Якщо уроки проводяться не в класно-урочній системі, у класному журналі доцільно зазначати форму проведення уроків	Лист Міністерства освіти і науки України від 02.07.2007 р. № 1/9-407 «Організація навчально-виховного процесу у першому класі»
49	Якою є в адаптаційний період специфіка організації уроків фізичної культури та основи здоров'я?	Уроки фізичної культури протягом перших двох місяців (24 години, по 3 уроки на тиждень) спрямовані в першу чергу на розвиток та удосконалення рухів дітей і по можливості проводяться на свіжому повітрі. Уроки з основи здоров'я рекомендуються проводити, активно поєднуючи навчально-пізнавальну та оздоровчо-рухову діяльність першокласників. Ігри та ігрові ситуації мають бути невід'ємною частиною як уроків з фізичної культури, так і уроків з основи здоров'я	Лист Міністерства освіти і науки України від 02.07.2007 р. № 1/9-407 «Організація навчально-виховного процесу у першому класі»

№ з/п	Питання/проблема	Відповідь	Вид і статус документа
50	Якою є в адаптаційний період специфіка організації уроків математики?	Період адаптації на уроках математики збігається з проведенням підготовчої роботи до сприйняття понять числа, величини, дій з числами та ін. (дочисловий період). У цей період діти вчаться цілеспрямовано спостерігати за предметами і групами предметів у ході їх порівняння, розміщення у просторі, класифікації за ознаками (форма, розмір, колір), отримуючи при цьому кількісні і просторові уявлення. Відбувається розширення математичного кругозору і досвіду дітей, формуються їхні комунікативні уміння. Особлива увага приділяється розвитку математичного мовлення дітей, вихованню їхніх особистісних якостей. Подальша робота з ознайомлення дітей з числами та діями з ними організовується з обов'язковим використанням предметної наочності в ході проведення дидактичних ігор, практичних робіт, екскурсій тощо. Залежно від характеру завдань на уроці діти можуть вставати з-за парт, підходити до столу вчителя, до книжкових полиць, полиць із наочністю, іграшками та ін. Значне місце на уроках математики слід відводити дидактичним іграм, дозволяючи дітям час від часу рухатись, забезпечуючи зміну видів діяльності. Для розвитку просторових уявлень у першокласників корисно використовувати різноманітні дидактичні матеріали: будівельні набори, конструктори тощо. Вивчення окремих тем з математики у цей період може проходити не лише в класі, але і в добре обладнаній ігровій кімнаті, на уроках-іграх, поза межами класу, школи	Лист Міністерства освіти і науки України від 02.07.2007 р. № 1/9-407 «Організація навчально-виховного процесу у першому класі»

№ з/п	Питання/проблема	Відповідь	Вид і статус документа
		Щотижня один урок математики доцільно проводити на свіжому повітрі. Так, під час вивчення ознак предметів (порівняння предметів за кольором, розміром, формою) доцільним буде проведення екскурсій по школі, шкільному подвір'ю, на спортивному майданчику із включенням тематичних ігор, екскурсій в кабінет математики. Екскурсії в парк, вулицями міста, на пришкольну ділянку, рухливі ігри з виконанням різних завдань допоможуть першокласникам у засвоєнні просторових уявлень, взаємного розміщення предметів. Під час вивчення матеріалу щодо порівняння груп предметів за їх кількістю, а також лічби предметів доцільними будуть екскурсії в парк, у магазин	
51	Якою є в адаптаційний період специфіка організацій екскурсій і тематичних прогулянок?	Адаптаційний період збігається зі сприятливими погодними умовами для проведення екскурсій та цільових прогулянок, у ході яких відбувається безпосереднє знайомство дітей з навколишнім середовищем. Тим самим забезпечується накопичення чуттєвого досвіду, реальних яскравих вражень, важливих для успішного пізнання навколишнього світу, у тому числі соціального оточення дитини. Доцільно екскурсії і тематичні прогулянки цілеспрямовано проводити у системі уроків ознайомлення дітей з навколишнім середовищем	Лист Міністерства освіти і науки України від 02.07.2007 р. № 1/9-407 «Організація навчально-виховного процесу у першому класі»

№ з/п	Питання/проблема	Відповідь	Вид і статус документа
52	Якою є в адаптаційний період специфіка організацій уроків музики?	У зв'язку з тим, що основою вивчення музичного мистецтва учнями є найпростіші музичні жанри — пісня, танець, марш, їх інтонаційно-образні особливості, навчальна діяльність першокласників на уроках музики може включати в себе яскраво виражені ігрові елементи (пластичне інтуїтивне, музично-ритмічні рухи, вільне диригування, гру на елементарних музичних інструментах, інсценування та розігрування окремих музичних творів, пісень тощо). Це дозволить вчителю зробити уроки музики захоплюючими, цікавими, насиченими різноманітними формами діяльності учнів, допоможе усунути рухову пасивність і перевантаження дітей	Лист Міністерства освіти і науки України від 02.07.2007 р. № 1/9-407 «Організація навчально-виховного процесу у першому класі»
53	Якою є в адаптаційний період специфіка організацій уроків образотворчого мистецтва?	У період адаптації першокласників до систематичного шкільного навчання уроки образотворчого мистецтва відіграють особливу роль. Художня діяльність супроводжує всю життєдіяльність дитини. Дитина не стільки створює малюнок, скільки передає свій стан. Її художня діяльність передбачає творче співробітництво, довірливі стосунки між учителем і учнем. Тому сама атмосфера і цілі художніх занять передбачають окремі ігрові форми спілкування. Художні заняття у цей період можуть мати різні форми: прогулянки та екскурсії в парк чи ліс з метою розвитку навичок сприймання, естетичного милування і спостережливості, а також збирання природних матеріалів для наступних уроків з образотворчого мистецтва; екскурсії в майстерню народних умільців рідного краю, в художньо-красназничий музей чи в музей народного декоративно-прикладного мистецтва; ігри	Лист Міністерства освіти і науки України від 02.07.2007 р. № 1/9-407 «Організація навчально-виховного процесу у першому класі»

№ з/п	Питання/проблема	Відповідь	Вид і статус документа
54	Якою є в адаптаційний період специфіка організації уроків трудового навчання?	Основне спрямування роботи на перших уроках трудового навчання включає в себе розширення сенсорного досвіду дітей, розвиток моторики рук, формування пізнавальних процесів (сприймання, уваги, пам'яті, мислення та ін.), координації рухів, вироблення початкових прийомів роботи з ручними інструментами тощо. Частину уроків трудового навчання пропонується проводити у формі екскурсій та ігор. Екскурсія може включати ігри-змагання на розвиток окоміру, почуття кольору, форми. Уроки на свіжому повітрі можуть включати ігри та конкурси, пов'язані зі збиранням природного матеріалу. Можна провести уроки-конкурси чи театралізовані уроки з використанням виготовлених матеріалів	Лист Міністерства освіти і науки України від 02.07.2007 р. № 1/9-407 «Організація навчально-виховного процесу у першому класі»
55	Які існують умови для поділу перших класів на групи?	Під час вивчення окремих навчальних предметів наповнюваність та поділ перших класів на групи здійснюється відповідно до наказу Міністерства освіти і науки від 20.02.2002 р. № 128 «Про затвердження нормативів наповнюваності груп дошкільних навчальних закладів (ясел-садків) компенсуючого типу, класів спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів), груп продовженого дня і виховних груп загальноосвітніх навчальних закладів усіх типів» та «Порядку поділу класів на групи при вивченні окремих предметів у загальноосвітніх навчальних закладах» із забезпеченням найбільш сприятливих умов для навчання, виховання та відпочинку учнів	Лист Міністерства освіти і науки України від 02.07.2007 р. № 1/9-407 «Організація навчально-виховного процесу у першому класі»

№ з/п	Питання/проблема	Відповідь	Вид і статус документа
56	За якими програмами здійснюється організація навчання учнів 1-го класу?	Організація навчання здійснюється за навчальними програмами, розробленими відповідно до Державних стандартів початкової загальної освіти та затвердженими Міністерством освіти і науки України 20.06.2006 р. (Програми для середньої загальноосвітньої школи, 1-4 класи. — К.: Початкова школа, 2006.) У навчально-виховному процесі з предметів інваріантної та варіативної складових навчального плану використовуються навчальні програми, підручники та навчально-наочні посібники, які мають відповідний гриф Міністерства освіти і науки України	Лист Міністерства освіти і науки України від 02.07.2007 р. № 1/9-407 «Організація навчально-виховного процесу у першому класі». Лист Міністерства освіти і науки України від 13.07.2009 р. № 1/9-477 «Перелік програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України для використання у початкових класах загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням українською мовою у 2009–2010 навчальному році»

№ з/п	Питання/проблема	Відповідь	Вид і статус документа
57	За якими навчальними програмами здійснюється навчально-виховний процес у дошкільних навчальних закладах?	<p>Навчально-виховний процес у дошкільних навчальних закладах здійснюється за навчальними програмами:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні. 2003 р. 2. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі». 2008 р. 3. Програма виховання дітей дошкільного віку «Українотворець». 2008 р. 4. Програма з художнього виховання навчання і розвитку дітей 2-6 років. Кольорові долоньки. 2008 р. 	Лист Міністерства освіти і науки України від 13.07.2009 р. № 1/9-477 «Перелік навчальних видань, рекомендованих Міністерством освіти і науки України для використання в освітньому процесі дошкільних навчальних закладів у 2009-2010 навчальному році»
58	На що повинні бути спрямовані прийом та методи роботи з учнями 1-то класу?	<p>У процесі навчання одним із найважливіших завдань є формування у першокласників загальнонавчальних умінь і навичок. Відповідно до вимог навчальних програм для 1-4-х класів загальноосвітніх навчальних закладів прийом та методи роботи з дітьми мають бути спрямованими на формування: — організаційних умінь і навичок:</p> <ul style="list-style-type: none"> • добирати обладнання для проведення уроку; • розкладати його в необхідному порядку; • включатися в роботу відразу після вказівки вчителя; • дотримуватися єдиних вимог до оформлення письмових робіт; розрізняти основні елементи підручника (обкладинка, корінець), користуватися закладкою, дотримуватися правильної поведінки під час читання і письма; 	Лист Міністерства освіти і науки України від 02.07.2007 р. № 1/9-407 «Організація навчально-виховного процесу у першому класі»

№ з/п	Питання/проблема	Відповідь	Вид і статус документа
		<p>— загальноомовленнєвих:</p> <ul style="list-style-type: none"> • говорити в повільному темпі, чітко, вільно, виразно, з відповідною силою голосу; • зосереджено слухати вчителя, відповідати на запитання за відомою і вільною моделлю, зв'язно передавати почуте, побачене за допомогою трьох-чотирьох речень; • з повагою звертатися до вчителя, учнів; <p>— загальнопізнавальних:</p> <ul style="list-style-type: none"> • виділяти в предметах певні ознаки, розрізняти розмір, форму, колір, смак тощо; • зіставляти групи предметів за однією суттєвою ознакою, помічати вміння у спостережуваних об'єктах за орієнтирами, вказаними вчителем; • за допомогою вчителя зробити висновок-узагальнення після виконання навчального завдання; <p>— контрольно-оцінних умінь і навичок:</p> <ul style="list-style-type: none"> • знайти фактичну помилку в ході зіставлення результатів власної роботи зі зразком; • оцінювати наслідки своєї діяльності за орієнтирами, вказаними вчителем (правильно, красиво, що саме; якщо помилився, то в чому, що треба змінити, чого уникати у подальшій роботі і т. ін.). <p>Прийоми та методи роботи з дітьми мають забезпечувати різноманітну активну практичну діяльність кожного учня. Ігрова діяльність має бути домінуючою в 1-ому класі</p>	

№ з/п	Питання/проблема	Відповідь	Вид і статус документа
59	Який документ регулює діяльність вчителя в процесі контролю й оцінювання результатів навчальної діяльності учнів початкової школи?	На виконання ст. 34 Закону України «Про загальну середню освіту» та з метою реалізації завдань особистісно-орієнтованого навчання, системного контролю та об'єктивного оцінювання навчальних досягнень учнів та поліпшення якості початкової освіти наказом Міністерства освіти і науки України затверджено критерії оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи загальноосвітніх навчальних закладів з предметів інваріантної складової навчального плану	Наказ Міністерства освіти і науки України від 20.08.2008 р. № 755 «Про затвердження критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи»
60	Якими нормативними документами регулюється діяльність учителя-логопеда загальноосвітнього навчального закладу?	Для надання допомоги з вадами мови при загальноосвітніх навчальних закладах, дошкільних навчальних закладах створюються логопедичні пункти, організація діяльності яких визначається Положенням про логопедичні пункти в системі освіти	Положення про логопедичні пункти системи освіти. Затверджено наказом Міністерства освіти України від 13.05.1993 р. № 135, Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 31.05.1993 р. за № 59
61	Які завдання стоять перед логопедичним пунктом загальноосвітнього навчального закладу в адаптаційний період?	Основним завданням логопедичного пункту є: • усунення різних порушень усної і писемної мови; • запобігання різним відхиленням мовного розвитку дітей; • своєчасне попередження та подолання труднощів у засвоєнні загальноосвітніх навчальних програм; • пропагування логопедичних знань серед педагогів та батьків	Положення про логопедичні пункти системи освіти. Затверджено наказом Міністерства освіти України від 13.05.1993 р. № 135

№ з/п	Питання/проблема	Відповідь	Вид і статус документа
62	Які завдання виконує вчитель-логопед загальноосвітнього навчального закладу?	Учитель-логопед: • веде заняття з дітьми з виправлення дефектів усної і писемної мови, сприяє подоланню зумовленої ними неуспішності з рідної мови; • здійснює систематичний зв'язок з педагогами класів, діти яких відвідують логопедичний пункт, відвідує уроки та заняття, щоб виробити єдину спрямованість у роботі з дітьми, які мають вади мови; • пропагує логопедичні знання серед батьків, періодично виступає на батьківських зборах з доповідями про завдання і специфіку логопедичної роботи щодо підвищення успішності учнів, надає консультації батькам	Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 31.05.1993 р. за № 59 Положення про логопедичні пункти системи освіти. Затверджено наказом Міністерства освіти України від 13.05.1993 р. № 135, Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 31.05.1993 р. за № 59
63	Скільки дітей, що мають порушення в розвитку усного та писемного мовлення, повинен охопити вчитель-логопед?	Орган управління освітою за кожним логопедичним пунктом закріплює загальноосвітні навчальні заклади та дошкільні навчальні заклади, загальна кількість старших груп і початкових класів у яких має бути не менш ніж 20. На логопедичному пункті одночасно працює 25–30 дітей. Заняття з ними, як правило, проводяться у години, вільні від уроків. Основна форма організації навчально-корекційної роботи — групові заняття. Наповнюваність груп — 4–5 осіб	Положення про логопедичні пункти системи освіти. Затверджено наказом Міністерства освіти України від 13.05.1993 р. № 135, Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 31.05.1993 р. за № 59

№ з/п	Питання/проблема	Відповідь	Вид і статус документа
64	За якими принципами комплектуються групи дітей на логопедичному пункті?	На логопедичному пункті комплектуються такі групи дітей: <ul style="list-style-type: none"> • з вадами читання і письма, зумовленими порушеннями мовного розвитку; • з відхиленнями фонематичного і лексико-граматичного розвитку (нерізко виражений загальне недорозвинення мови); • із заїкуватістю, з вадами мови окремих фонем, з дизартрією, алалією, ринолалією). По можливості до груп добирають дітей з однорідними порушеннями мови й однакового віку. Допускається комплектування груп учнів з різних класів	Положення про логопедичні пункти системи освіти. Затверджено наказом Міністерства освіти України від 13.05.1993 р. № 135, Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 31.05.1993 р. за № 59
65	На підставі чого й коли зараховуються діти до логопедичного пункту?	На логопедичні пункти зараховують учнів, вихованців старших груп дошкільних навчальних закладів, що мають різні відхилення мовного розвитку, виявлені учителем-логопедом або лікарем поліклініки. На логопедичні пункти насамперед приймають дітей, мовні вади яких перешкоджають успішному навчанню. Прийом учнів з вадами мовлення на логопедичні пункти проводиться протягом усього навчального року в міру звільнення місць. Обстеження дітей для зарахування їх на логопедичний пункт проводиться з 1 по 30 вересня і з 1 по 30 травня. Учитель-логопед обстежує направлених до логопедичного пункту дітей, які зараховуються у 1 класи шкіл, а також дітей старших груп дошкільних навчальних закладів	Положення про логопедичні пункти системи освіти. Затверджено наказом Міністерства освіти України від 13.05.1993 р. № 135, Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 31.05.1993 р. за № 59

№ з/п	Питання/проблема	Відповідь	Вид і статус документа
66	Коли починається і закінчується навчальний рік у логопедичному пункті?	Початок і закінчення навчального року в логопедичному пункті встановлюється відповідно до Положення про середній навчально-виховний заклад України	Положення про логопедичні пункти системи освіти. Затверджено наказом Міністерства освіти України від 13.05.1993 р. № 135, Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 31.05.1993 р. за № 59
67	Яким є період роботи учителя-логопеда з дітьми, що навчаються в логопедичному пункті?	Випуск дітей із логопедичного пункту проводиться протягом усього року після усунення у них порушення в розвитку усного та писемного мовлення	Положення про логопедичні пункти системи освіти. Затверджено наказом Міністерства освіти України від 13.05.1993 р. № 135, Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 31.05.1993 р. за № 59
68	Якою є система корекції порушень у розвитку усного і писемного мовлення учнів?	Заняття з кожною групою дітей проводяться 3 рази на тиждень (через день). Тривалість логопедичних занять для кожної групи — одна академічна година	Положення про логопедичні пункти системи освіти

№ з/п	Питання/проблема	Відповідь	Вид і статус документа
		З учнями, у яких наявні дизартрія, ринолалія або інші мовні дефекти, спричинені порушеннями будови артикуляційного апарата, проводять індивідуальні заняття 2-3 рази на тиждень по 15-20 хвилин з кожною дитиною. Результати логопедичних занять в мовній картці дитини доводять до відома класного керівника, вихователя, адміністрації закладу та батьків	Затверджено наказом Міністерства освіти України від 13.05.1993 р. № 135, Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 31.05.1993 р. за № 59
69	Що потрібно зробити в разі необхідності уточнення діагнозу?	У разі потреби дітей з вадами мови вчитель-логопед направляє до районної поліклініки для обстеження лікарями-спеціалістами (невропатолога, психоневролога, отоларингологом та ін.). Висновки лікарів-спеціалістів зберігаються в логопедичному пункті	Положення про логопедичні пункти системи освіти. Затверджено наказом Міністерства освіти України від 13.05.1993 р. № 135, Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 31.05.1993 р. за № 59
70	Хто відповідає за обов'язкове відвідування дітьми занять учителя-логопеда?	Відповідальність за обов'язкове відвідування учнями логопедичних занять, а також за дотримання розкладу занять покладається на вчителя-логопеда, класного керівника та адміністрацію закладу, де навчаються ці учні	Положення про логопедичні пункти системи освіти. Затверджено наказом Міністерства освіти України від 13.05.1993 р. № 135, Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 31.05.1993 р. за № 59

№ з/п	Питання/проблема	Відповідь	Вид і статус документа
71	Як взаємодіє учитель початкової школи та учитель-логопед?	Учитель-логопед веде заняття з дітьми з виправлення дефектів усного і писемного мовлення, сприяє подоланню зумовленої ними неуспішності з рідної мови; здійснює систематичний зв'язок із заступниками директорів шкіл з навчальної роботи і класними керівниками учнів, що відвідують логопедичний пункт, відвідує уроки у прикріплених школах, щоб виробити єдину спрямованість у роботі з учнями, які мають вади мови; складає щорічний звіт про роботу і подає його у районний (міський) орган державного управління освітою; бере участь у засіданнях методичних об'єднань учителів-логопедів; інформує педагогічні ради прикріплених шкіл про завдання, зміст, наслідки роботи логопедичного пункту; здійснює зв'язок із дошкільними закладами, школами для дітей із важкими порушеннями мовлення, логопедами та лікарями-спеціалістами дитячих поліклінік; пропагує логопедичні знання серед батьків; періодично виступає на батьківських зборах з доповідями про завдання і специфіку логопедичної роботи щодо підвищення успішності учнів; надає батькам консультації, які заготовлюються у журналі обліку консультацій. Учитель-логопед відмічає у мовній картці дитини результати логопедичних занять і доводить їх до відома класного керівника, вихователя, адміністрації школи чи дошкільного закладу та батьків	Положення про логопедичні пункти системи освіти. Затверджено наказом Міністерства освіти України від 13.05.1993 р. № 135, Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 31.05.1993 р. за № 59

№ з/п	Питання/проблема	Відповідь	Вид і статус документа
72	Які основні напрями діяльності психологічної служби дошкільного і загальноосвітнього навчальних закладів?	Основними видами діяльності психологічної служби є: — психологічна діагностика; — психологічна корекція; — психологічна реабілітація; — психологічна профілактика; — психологічна прогностика	Положення про психологічну службу системи освіти України. Затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 03.05.99 р. № 127
73	Що слід розуміти під психологічною діагностикою?	Діагностика — це психологічне обстеження дітей і підлітків, їхніх груп та колективів, моніторинг змісту і умов індивідуального розвитку дітей та учнівської молоді, визначення причин, що ускладнюють їхній розвиток і навчання	Положення про психологічну службу системи освіти України. Затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 03.05.99 р. № 127
74	Що слід розуміти під психологічною корекцією?	Корекція — здійснення психолого-медико-педагогічних заходів з метою усунення відхилень у психofізичному та індивідуальному розвитку і поведінці, схильності до залежностей та правопорушень, подолання різних форм девіантної поведінки, формування соціально корисної життєвої перспективи	Положення про психологічну службу системи освіти України. Затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 03.05.99 р. № 127

№ з/п	Питання/проблема	Відповідь	Вид і статус документа
75	Що слід розуміти під психологічною реабілітацією?	Реабілітація — надання психолого-педагогічної допомоги дітям, підліткам, молоді, які перебувають у кризовій ситуації (постраждали від соціальних, техногенних, природних катастроф, перенесли тяжкі хвороби, стреси, переселення, зазнали насильства тощо), з метою адаптації до умов навчання і життєдіяльності	Положення про психологічну службу системи освіти України. Затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 03.05.99 р. № 127
76	Що слід розуміти під психологічною профілактикою?	Профілактика — своєчасне попередження відхилень у психofізичному розвитку та становленні особистості, міжособистісних стосунків, запобігання конфліктним ситуаціям у навчально-виховному процесі тощо	Положення про психологічну службу системи освіти України. Затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 03.05.99 р. № 127
77	Що слід розуміти під психологічною прогностикою?	Прогностика — розробка, апробація і застосування моделей поведінки групи та особистості у різних умовах, проектування змісту і напрямів індивідуального розвитку дитини та складання на цій основі життєвих планів, визначення тенденцій розвитку груп, міжгрупових взаємин та освітньої ситуації в регіоні	Положення про психологічну службу системи освіти України. Затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 03.05.99 р. № 127

№ з/п	Питання/проблема	Відповідь	Вид і статус документа
78	Якими нормативними документами регулюється діяльність педагога-психолога у загальноосвітньому навчальному закладі?	<p><i>Діяльність педагога-психолога у загальноосвітньому навчальному закладі регулюється:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Положенням про психологічну службу системи освіти України. 2. Змінами до Положення про психологічну службу системи освіти України. 3. Положенням про психологічний кабінет дошкільних, загальноосвітніх та інших навчальних закладів системи загальної середньої освіти 	<p>Наказ Міністерства освіти і науки України від 03.05.99 р. № 127 «Про затвердження Положення про психологічну службу системи освіти України»</p> <p>Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 30.12.99 р. за № 922/4215.</p> <p>Наказ Міністерства освіти і науки України від 07.06.2001 р. № 439.</p> <p>Наказ Міністерства освіти і науки України від 19.10.2001 р. № 691 «Про затвердження Положення про психологічний кабінет дошкільних, загальноосвітніх та інших навчальних закладів системи загальної середньої освіти»</p>

№ з/п	Питання/проблема	Відповідь	Вид і статус документа
79	Якими принципами у своїй роботі має керуватись працівник психологічної служби?	<p><i>Працівник психологічної служби має:</i></p> <p>керуватись Етичним кодексом психолога; дотримуватися педагогічної етики, поважати гідність дитини, захищати її від будь-яких форм фізичного або психічного насильства; будувати свою діяльність на основі доброзичливості, довіри у тісному співробітництві з усіма учасниками педагогічного процесу; пропонувати здоровий спосіб життя, підвищувати рівень психологічних знань педагогічних працівників і батьків; зберігати професійну таємницю, не поширювати відомостей, отриманих під час діагностики або корекційної роботи, якщо це може завдати шкоди дитині чи її оточенню; постійно підвищувати свій професійний рівень, запобігати випадкам здійснення психодіагностичної, розвивально-корекційної, консультативно-методичної роботи особами, які не мають відповідної фахової підготовки або права на таку діяльність; знати методично-програмові матеріали і документи щодо обсягу, рівня знань, розвитку дітей, вимоги державних стандартів до забезпечення навчально-виховного процесу, основні напрями і перспективи розвитку освіти, психолого-педагогічної науки</p>	<p>Положення про психологічну службу системи освіти України. Затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 03.05.99 р. № 127</p>
80	Яке навантаження педагога-психолога в навчальному закладі?	<p>Тривалість робочого тижня практичного психолога (соціального педагога) — 40 год.: 20 год. — робота у навчальному закладі (індивідуальна і групова психодіагностика, консультування учнів, учителів, батьків, корекційно-розвивальна робота тощо), 20 год. — підготовка до проведення соціально-психологічних заходів (занять, тренінгів, ділових ігор), обробка результатів досліджень, оформлення висновків тощо</p>	<p>Положення про психологічну службу системи освіти України. Затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 03.05.99 р. № 127</p>

Розділ 3

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

ОРГАНІЗАЦІЯ ПІДГОТОВКИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО НАВЧАННЯ У ШКОЛІ

ПРО ОРГАНІЗАЦІЮ ОБЛІКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Лист Міністерства освіти і науки України

від 07.05.07 р. № 1/9-263

Міністерство освіти
і науки автономної Республіки Крим,
управління освіти і науки обласних,
Київської і Севастопольської міських
державних адміністрацій

На виконання статті 19 Закону України «Про дошкільну освіту», статті 32 Закону України «Про місцеве самоврядування» для прогнозування мережі дошкільних навчальних закладів відповідно до освітніх запитів населення та створення умов для здобуття громадянами дошкільної освіти Міністерство освіти і науки Автономної Республіки Крим, управління освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій здійснюють координацію та організаційно-методичні заходи щодо обліку дітей дошкільного віку.

Такому обліку підлягають діти від народження до 6 років, які проживають на території України.

Для забезпечення своєчасного і в повному обсязі обліку дітей дошкільного віку відповідні органи управління освітою у період із 15 травня до 1 червня видають рішення про його щорічне проведення, визначають закріплені за дошкільними навчальними закладами території обслуговування, призначають відповідальних осіб із числа керівників дошкільних навчальних закладів та проводять відповідну роз'яснювальну роботу серед педагогічних працівників та населення.

Керівники дошкільних навчальних закладів до 15 червня видають наказ про створення робочих груп з обліку дітей та забезпечують умови для їх роботи.

Робочі групи з 15 червня до 15 серпня складають списки дітей дошкільного віку на підставі документів первинного обліку громадян, що зберігаються у житлово-експлуатаційних організаціях, управліннях житлово-будівельних кооперативів, органах місцевого самоврядування тощо. З метою виявлення дітей, які не перебувають на первинному обліку, але проживають на даній території, складені списки до 15 вересня уточнюються безпосередньо за місцем проживання дітей.

До 25 вересня уточнені списки дітей (з приміткою про різні форми здобуття дітьми дошкільної освіти) подаються до місцевих органів управління освітою, які несуть відповідальність за їх збереження до моменту вступу дитини до школи. Списки дітей щорічно поновлюються.

На основі списків місцеві органи управління освітою можуть створювати персоніфіковані банки даних дітей дошкільного віку.

До 30 вересня поточного року узагальнену інформацію про кількість дітей та форми здобуття ними дошкільної освіти місцеві органи управління освітою подають Міністерству освіти і науки Автономної Республіки Крим, управлінням освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій.

Заступник міністра

В. В. Тесленко

ПРО ОРГАНІЗАЦІЮ КОРОТКОТРИВАЛОГО ПЕРЕБУВАННЯ ДІТЕЙ У ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

від 17.08.05 року № 1/9-431

Відповідно до Закону України «Про дошкільну освіту», Положення про дошкільний навчальний заклад, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.03.2003 р. № 305, діти можуть відвідувати дошкільні навчальні заклади за різним режимом перебування, в тому числі короткотривало (до чотирьох годин).

Короткотривале перебування у дитячому садку передбачено для дітей віком від 2 років 6 місяців до 6 (7) років, які з певних причин не можуть його відвідувати за повним режимом перебування (10,5–12 годин), і забезпечує їхнє право на здобуття дошкільної освіти.

Режим перебування дітей, в тому числі короткотривалий, обов'язково обумовлюється в статуті дошкільного навчального закладу.

Залежно від потреб населення у дошкільному навчальному закладі можуть створюватися:

- групи короткотривалого перебування для догляду та загального розвитку дітей від 2 років 6 місяців до 6 років;
- групи короткотривалого перебування для підготовки дітей п'ятирічного віку до навчання в школі тощо.

Зазначені вище групи можуть функціонувати як цілорічно, так і сезонно (не менш ніж три місяці на рік).

Якщо для комплектування окремих груп немає достатньої кількості дітей, то їх зараховують до відповідної вікової групи дошкільного закладу, що функціонує за повним режимом перебування.

Кількість дітей у групах короткотривалого перебування визначається відповідно до нормативів наповнюваності, передбачених у статті 14 Закону України «Про дошкільну освіту».

Прийом дітей здійснює керівник дошкільного навчального закладу протягом календарного року на підставі заяви батьків або осіб, які їх замінюють, за наявності медичної довідки про стан здоров'я дитини, довідки дільничного лікаря про епідеміологічне оточення, свідоцтва про народження. У заяві батьків або осіб, які їх замінюють, обумовлюється час та періодичність перебування дітей у групах, інші умови.

Діти, які відвідують дошкільний навчальний заклад короткотривало, зараховуються до його спискового складу (журнал обліку щоденного відвідування дітьми групи) та обов'язково включаються до звіту дошкільного навчального закладу (форма № 85-к).

Організація навчально-виховної діяльності з дітьми здійснюється відповідно до листа Міністерства освіти і науки України «Організація та зміст навчально-виховного процесу» від 06.06.2005 р. № 1/9–306.

Керівництво і контроль за навчально-виховним процесом у групах короткотривалого перебування дітей здійснює завідуючий дошкільним навчальним закладом та вихователь-методист.

Для дітей, які відвідують групи короткотривалого перебування, за бажанням батьків або осіб, які їх замінюють, можуть надаватися додаткові освітні послуги у порядку, визначеному законодавством.

Штатний розклад комунального дошкільного навчального закладу, який має окремі групи короткотривалого перебування, встановлюється та затверджується відповідним органом управління освітою на основі чинних Типових штатів дошкільних навчальних закладів.

Навантаження вихователів груп короткотривалого перебування визначається відповідно до тижневого педагогічного навантаження (80 годин на тиждень) та тривалості перебування дітей у групі. Наприклад: 1,5 години перебування дітей — 0,25 ставки вихователя, 8 години — 0,5 ставки вихователя тощо (з розрахунку 5-денного режиму роботи закладу).

Порядок оплати праці працівників груп короткотривалого перебування дітей здійснюється відповідно до Інструкції про порядок обчислення заробітної плати працівників освіти, затвердженої наказом Міністерства освіти України від 15.04.1993 р. № 102 та погодженої Міністерством праці України, Міністерством фінансів України, Центральним комітетом працівників освіти і науки України (зі змінами та доповненнями) та іншими нормативно-правовими актами.

Права та обов'язки працівників визначаються посадовими інструкціями, розробленими відповідно до типових кваліфікаційних характеристик з урахуванням умов роботи групи.

Із метою задоволення зростаючих потреб сільського населення у місцевості, де відсутні приміщення дошкільних навчальних закладів, дозволяється організовувати роботу дошкільного навчального закладу (в тому числі і за режимом короткотривалого перебування дітей без організації харчування) в орендованих приміщеннях, які відповідають санітарно-гігієнічним нормам і правилам.

Така оренда може здійснюватися на базі загальноосвітніх навчальних закладів відповідно до Закону України «Про оренду державного та комунального майна» (прийнятий 10.04.1992 р. № 2269-XII, зі змінами та доповненнями) та угоди між сільською, селищною та районною радою.

Відкриття закладу здійснюється у встановленому законодавством порядку (рішення відповідної сільської ради, реєстрація в державному реєстрі, затвердження статуту тощо).

Кількість дітей у таких закладах визначається демографічною ситуацією. Штатний розклад складається відповідно до чинних Типових штатів.

Функціонування дошкільних навчальних закладів (груп) з короткотривалим перебуванням дітей забезпечить їх право на здобуття дошкільної освіти та якісну підготовку до навчання у школі.

Заступник міністра

В. О. Огнев'юк

ПРО СИСТЕМУ РОБОТИ З ДІТЬМИ, ЯКІ НЕ ВІДВІДУЮТЬ ДОШКІЛЬНІ НАВЧАЛЬНІ ЗАКЛАДИ

Інструктивно-методичний лист Міністерства освіти

і науки України

від 04.10.07 р. № 1/9-583

Міністерство освіти
і науки автономної Республіки Крим,
управління освіти і науки обласних,
Київської і Севастопольської міських
державних адміністрацій

Закони України «Про освіту», «Про дошкільну освіту» передбачають неперервність і наступність у єдиній системі освіти між усіма ланками, визнають пріоритетну роль дошкільної освіти як обов'язкової первинної її складової та необхідність створення належних умов для її здобуття.

Відповідно до ст. 9 Закону України «Про дошкільну освіту» громадяни України незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак мають рівні права на здобуття дошкільної освіти у дошкільних навчальних закладах незалежно від підпорядкування, типів і форм власності, а також у сім'ї.

Незважаючи на те, що за останні роки спостерігається позитивна тенденція щодо збільшення кількості дітей, охоплених дошкільною освітою, значна частина дітей не відвідує дошкільні навчальні заклади, в яких максимально забезпечується системний підхід до реалізації завдань дошкільної освіти, здійснюється планомірна, нефорсована підготовка до школи впродовж усього дошкільного дитинства з урахуванням вікових, індивідуальних можливостей та новоутворень кожного вікового етапу.

Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські (районні) державні адміністрації та підпорядковані їм органи управління, у сфері управління яких перебувають дошкільні навчальні заклади, органи місцевого самоврядування в системі дошкільної освіти в межах їх компетенції створюють умови для одержання громадянами дошкільної освіти (ст. 19 Закону України «Про дошкільну освіту»).

Сучасний дошкільник живе у середовищі, яке постійно змінюється, ускладнюється, розвивається, і адаптуватися дитині до нього мають допомогти дорослі, зокрема педагогічні працівники.

Необхідно створити кожній дитині рівні можливості для здобуття дошкільної освіти.

Тим часом не всі батьки спроможні опанувати спеціальні знання, навички, вміння, щоб правильно здійснювати навчально-виховний процес в умовах сім'ї та послідовно розвивати своє педагогічне мислення.

Тож актуальними завданнями сьогодення є:

- охоплення дошкільною освітою дітей, які не відвідують дошкільні навчальні заклади;
- сприяння особистісному зростанню кожної дитини, розвитку її компетентності;
- залучення до активної співпраці у вихованні та навчанні дітей практично всіх сімей на різних етапах їхнього становлення, розвитку та функціонування, з різними типами родинного середовища, різними виховними можливостями;
- сприяння духовному зростанню батьків, формуванню в них позитивного ставлення до себе та інших, накопиченню досвіду гуманних взаємин.

Для виконання цих завдань органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування повинні:

- проводити облік дітей дошкільного віку та створювати банки даних із зазначенням місця здобуття ними дошкільної освіти (лист Міністерства освіти і науки України від 07.05.2007 р. № 1/9-263 «Про організацію обліку дітей дошкільного віку»);
- розробити заходи (робочі плани) щодо охоплення дітей дошкільною освітою відповідно до соціально-педагогічних потреб сімей та заходи, які передбачають активне залучення сімей до навчально-виховного процесу, проведення з ними просвітницької роботи;
- визначити конкретних виконавців заходів, узгодити їхні дії й терміни виконання;
- забезпечити постійний контроль за виконанням завдань.

На першому етапі роботи необхідно познайомитися з сім'ями дітей, які не відвідують дошкільні навчальні заклади; з'ясувати, чому малята виховуються вдома; поінформувати батьків про можливі форми здобуття їхніми дітьми дошкільної освіти; організувати зустрічі батьків із фахівцями (лікарем, практичним психологом, вихователями дитячих садків, учителями шкіл, дільничним міліціонером, пожежним та ін.), які мають переконати батьків у важливості здобуття дитиною дошкільної освіти.

До такої роботи залучаються практично всі соціальні структури: органи місцевої виконавчої влади, органи місцевого самоврядування,

дошкільні, загальноосвітні, позашкільні та інші навчальні заклади, наукові установи, дитячі центри, органи соціальної опіки, центри і служби сім'ї тощо.

Форми залучення дітей, які не відвідують дошкільні навчальні заклади, до дошкільної освіти можуть бути різними: організація короткотривалих, прогулянкових, консультативних груп, груп вихідного дня, груп із підготовки дітей до навчання у школі, гуртків, центрів та ін., що розміщуються на базі приміщень загальноосвітніх навчальних, позашкільних закладів, клубів, сільських рад тощо, які відповідають санітарно-гігієнічним вимогам.

Для батьків, які вирішили виховувати дитину самостійно, бажано організовувати консультативні пункти, центри роботи з батьками, де вони могли б отримати кваліфіковану консультацію педагогів та інших спеціалістів з питань виховання та навчання дітей вдома тощо.

Як правило, всі осередки для дітей працюють не тривалий час (до 4 годин) з урахуванням періодів найвищої дитячої працездатності: з 9.00 (10.00) до 12.00 (13.00) або з 15.00 (16.00) до 17.00 (18.00) упродовж усього року чи сезонно (не менше ніж три місяці) щодня або двічі-тричі на тиждень.

Групи комплектуються за одновіковим чи різновіковим принципом. Комплектують групи керівники закладів, на базі яких працюватимуть ці осередки, або органи управління освітою.

Кількість дітей у групах визначає засновник (власник) залежно від демографічної ситуації.

До проведення навчально-виховного процесу з дітьми залучаються педагоги, які працюють у навчальних закладах. Бажано, щоб вони мали відповідну фахову освіту або пройшли курси підвищення кваліфікації з дошкільної освіти.

Якщо такі групи організовуються на базі загальноосвітніх навчальних закладів з метою підготовки дітей до школи, доцільно забезпечити подальшу роботу з дітьми в початкових класах того педагога, який працював із ними упродовж підготовчого періоду.

Штатні розписи закладів, які мають такі групи, встановлюються і затверджуються місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування.

Робочий час педагогів та обслуговуючого персоналу вираховується відповідно до тижневого навантаження й тривалості перебування дітей у цих групах з урахуванням Типових штатних нормативів дошкільних навчальних закладів.

Безпосереднє керівництво та контроль за роботою груп, гуртків, центрів, в яких діти здобувають дошкільну освіту, здійснюють

керівники навчальних закладів, на базі яких розташовані ці осередки, спеціалісти й методисти відповідних органів управління освітою.

Навчально-виховна робота з дітьми, які не відвідують дошкільні навчальні заклади, проводиться на основі гуманістичного, особистісно орієнтованого, інтегрованого, діяльнісного, системного, культурологічного та інших сучасних підходів.

Вона здійснюється за принципами науковості, актуальності, свободи вибору й достатності змісту, цілісності та логічності, систематичності, повторності та концентричності, перспективності і наступності, реальності заходів, урахування регіональних та місцевих умов. Основна ідея — збагачення дитячого розвитку, турбота про повноцінне проживання дитиною сьогодення тощо.

Робота будується з урахуванням вікових особливостей розвитку дітей відповідно до вимог Базового компонента дошкільної освіти й змісту чинних програм розвитку, навчання і виховання. Додатково можна користуватися авторськими програмами, затвердженими відповідно до вимог чинного законодавства. Доцільно спиратися на нормативно-правові документи, що регламентують діяльність дошкільної освіти, зокрема інструктивно-методичні листи Міністерства освіти і науки України: «Про організацію обліку дітей дошкільного віку» від 07.05.2007 р. № 1/9-263, «Про організацію короткотривалого перебування дітей у дошкільних навчальних закладах» від 07.08.2005 р. № 6121/9-431, «Про організацію та зміст навчально-виховного процесу в дошкільних навчальних закладах» від 06.06.2005 р. № 1/9-306, «Про планування освітнього процесу в дошкільних навчальних закладах» від 01.10.2002 до № 1/9-434.

Система роботи з дітьми раннього і дошкільного віку, які не відвідують дошкільні навчальні заклади, орієнтується на реалізацію кінцевої мети дошкільної освіти — виховання життєздатної, самостійної, природної у своїй поведінці, життєво компетентної особистості, формування у дитини самосвідомості, ставлення особистості до самої себе тощо. З дітьми старшого дошкільного віку ця робота також спрямовується на формування шкільної зрілості (розумової, соціальної, емоційної), психологічної та фізичної готовності малюка до навчання у школі.

Основні умови забезпечення повноцінного виконання завдань розвитку, навчання і виховання дітей упродовж дошкільного періоду:

- вироблення і дотримання чіткого режиму дня;
- створення розвивального середовища;
- організація освітньої роботи;
- взаємодія дітей і дорослих: педагоги — дитина — батьки.

Режим дня розробляється педагогами відповідно до віку дітей і специфіки обраної форми здобуття дошкільної освіти. Режим перебування дітей у закладах та установах узгоджується з батьками і може коригуватися, зважаючи на потреби родин, кількісний та якісний склад груп дітей тощо.

Якщо дитина виховується вдома, за основу береться орієнтовний режим дня для певної вікової групи дошкільного закладу. Режим дня укладається так, щоб не порушувати ритмічного чергування періодів активної діяльності та відпочинку дітей.

Створюючи середовище (природне, предметно-ігрове, соціальне), необхідно забезпечити його розвивально-навчально-виховну спрямованість. Озеленені ділянки, куточки природи, ігрові центри і навчальне обладнання в приміщеннях груп, класів, оснащення фізкультурних зал, спортивних майданчиків, житлових помешкань тощо мають відповідати санітарно-гігієнічним, педагогічним, естетичним вимогам, спонукати до проявів творчості, активності в пізнанні довкілля, спілкуванні, рухах, сприяти повноцінному розгортанню основних видів дитячої діяльності й використанню їхніх потенційних можливостей для своєчасного, збалансованого розвитку малюків.

Увага педагогів і батьків акцентується також на оснащенні середовища іграшками, ігровими посібниками, що є для дошкільника найпершими носіями інформації про навколишній світ, а також матеріалами для самостійної діяльності — образотворчої, ігрової, навчальної, рухової тощо. Важливо максимально використати предметне середовище, в тому числі дидактичне, методичне забезпечення навчального закладу для успішного засвоєння дітьми необхідного обсягу знань, умінь та навичок, досягнення ними достатнього рівня розвиненості, вихованості, навченості.

Невід'ємною складовою розвивального середовища має бути насиченість контактами з людьми різного віку, статі, соціальних ролей і не лише з рідними та близькими, а й у чужому оточенні — з незнайомими дітьми і дорослими.

Навчально-виховна робота спрямовується на всебічний та збалансований розвиток дітей, які здобувають дошкільну освіту поза дошкільним навчальним закладом. Акцент у ній зміщено з дидактичного на розвивально-виховний аспект, отже, навчання не є самоціллю, а засобом оволодіння наукою та мистецтвом повноцінного життя, розгортання особистісного буття в єдності з іншими.

Визначений на основі чинних програм зміст навчально-виховної роботи з дітьми, які не відвідують дошкільні навчальні заклади, реалізується в різних організаційних формах роботи. Основними

серед них є: спеціально відведений для навчальної діяльності час заняття (ігри-заняття), поза організованою навчальною діяльністю — спостереження, бесіди, індивідуальна робота з різних змістових напрямів, програмових розділів чи ліній розвитку, рухливі, дидактичні, в тому числі настільно-друковані й словесні, конструкторські ігри, чергування і трудові доручення, спілкування з батьками, ранкова гімнастика, фізичні вправи (в ранкові години); спостереження, досліди, цільові прогулянки, прогулянки-походи за межі закладу, помешкання, заняття фізичними вправами, праця в природі й господарсько-побутова праця, різні види дидактичних, творчих, рухливих ігор, у тому числі вправи та ігри з елементами спорту, індивідуальна робота з дітьми та інші види роботи (на прогулянках) тощо.

Під час визначення змісту цих форм роботи за основу беруться програмні вимоги для певної вікової групи чи вікового етапу. Враховуючи можливу короткотривалість перебування дітей в осередках (неповний день, кілька разів на тиждень, останні 1–2 роки перед школою), в умовах традиційного розпорядку навчальної та інших видів діяльності доцільно поєднувати програмовий зміст для даної і попередніх вікових груп, обираючи з нього ключові, опорні завдання, теми, опанування яких сприятиме створенню належної бази для успішної подальшої соціалізації та шкільного навчання.

Провідною формою організації освітньої роботи для більшості альтернативних форм здобуття дошкільної освіти залишаються заняття.

Слід уникати дублювання шкільних занять (уроків) за формами проведення, змістом завдань, методами та прийомами навчання, способами організації дітей, не підпорядковувати їх тільки логіці майбутніх навчальних шкільних дисциплін.

Заняття традиційно розподіляються за розділами, проте такий розподіл є умовним, зважаючи на можливу інтеграцію в їхньому змісті різних розділів програми, сфер життєдіяльності, змістових ліній, ліній розвитку тощо. Наприклад: розвиток мовлення — ознайомлення з навколишнім — фізична культура; ознайомлення з природою — художня література — конструювання тощо.

Залежно від поставленої мети, етапів навчання, рівня підготовленості дітей, крім інтегрованих, використовуються й інші типи занять: домінантні, комплексні, контрольні (наприкінці певного навчального циклу). Вони можуть бути підпорядкованими єдиній темі (тематичні), структуровані за розвитком певного сюжету (сюжетні), вибудовані на основі лише ігор та ігрових вправ (ігрові) тощо.

У навчальній діяльності дошкільників домінують дидактичні, розвивальні ігри й вправи (логіко-математичного, мовленнєвого, природознавчого, валеологічного, художньо-естетичного, рухового спрямування), практична продуктивна й елементарна творча художня діяльність. Тобто гра посідає чільне місце у режимі дня як ефективна організаційна форма, провідний метод та засіб розвитку, навчання і виховання дітей дошкільного віку.

Найтипівіші моделі організації роботи з дітьми, не охопленими дошкільною освітою, передбачають у середньому по 2 (молодший дошкільний вік) чи 3 (старший дошкільний вік) заняття на день при 3–5-денному робочому графіку на тиждень.

Тривалість кожного заняття для 3-річних дітей — 15–20 хв, для 4-річних — 20–25 хв, для 5-річних — 25–30 хв. Така тривалість заняття має забезпечуватися й в умовах різновікових груп.

Залежно від віку дітей, обраних програм розвитку, навчання і виховання до загальної сітки занять включаються заняття з ознайомлення з навколишнім та природою, розвитку мовлення і з художньої літератури, формування математичних уявлень і логічного мислення, підготовки до навчання грамоти, образотворчої діяльності та художньої праці, фізичної культури, музики. До розкладу занять можуть також вводитися заняття з іноземної мови, хореографії, плавання, з комп'ютером тощо. Заняття можуть проводитися фронтально чи підгрупами (наприклад: для роботи з підгрупами кількох педагогів-фахівців із різних змістових напрямів одночасно; для організації навчальної діяльності у різновіковій групі по вікових підгрупах; для виконання певних завдань підгрупами або парами в ході спільного заняття). Для дітей, які виховуються в сім'ї, заняття проводяться індивідуально.

Розміщення дітей під час занять має бути зручним для них самих і вихователя (вчителя) та періодично варіюватися (за столами і партами, як у класі, за окремо розставленими чи зсунутими по два столами, сидячи або утворюючи коло, півколо тощо). Це сприятиме запобіганню фізичній та психічній утомі, уникненню статичних навантажень, динамічній зміні видів діяльності, завдань.

У процесі занять з дітьми увага приділяється поступовому формуванню в них базових навчальних умінь (слухати і чути мову педагога, розуміти звертання до них, вказівки, інструкції та діяти відповідно до цього, аналізувати взіреть, відтворювати й змінювати його, контролювати хід і результати своєї діяльності, дотримуватися заданого ритму діяльності, організовувати своє робоче місце тощо). На початковому етапі навчання ці діти потребують особливої підтримки

й заохочення для подолання труднощів на власних позитивних досягненнях без порівняння з іншими дітьми.

У перервах між заняттями (10–15 хв) проводяться динамічні паузи (комплекси фізичних вправ, рухливі ігри), організовується трудова діяльність з підготовки матеріалів до наступного заняття, догляду за живими об'єктами, лагодження іграшок тощо.

Домашні завдання для самостійного опанування дітьми обов'язкового змістового блоку не даються. Проте при короткотривалому перебуванні дітей та періодичності відвідувань закладу двічі–тричі на тиждень педагоги можуть відбирати й пропонувати батькам певний зміст, прийоми роботи для використання в домашніх умовах, організовуючи при цьому планову консультативну методичну допомогу родинам.

Із метою реалізації освітнього стандарту й забезпечення на цій основі рівного нефорсованого стартового розвитку дітей система роботи з дітьми, які не відвідують дошкільний заклад, на заняттях і в повсякденні скеровується на їхній фізичний, соціально-моральний, емоційно-ціннісний, пізнавальний, мовленнєвий, художньо-естетичний, креативний розвиток у різних сферах життєдіяльності.

Фізичний розвиток дошкільників спрямовується на збереження та зміцнення здоров'я, своєчасний розвиток та належне функціонування всіх органів і систем, підвищення працездатності й запобігання фізичній і психічній втомлюваності дитячого організму, залучення малюків до здорового способу життя. Це передбачає формування міцних життєво важливих рухових, культурно-гігієнічних умінь і навичок, правильної постави, ігрових дій, розвиток фізичних якостей, навичок безпечної поведінки у довкіллі, системи знань про власний організм та здоров'я, значення режиму харчування, діяльності та відпочинку, фізичних вправ, загартування водою, повітрям і сонцем, гігієни та інших засобів догляду.

Усі форми здобуття дошкільної освіти мають забезпечувати активний руховий режим для дітей у межах встановленої тривалості перебування через проведення відповідних до дитячого віку режимних моментів, застосування різних форм роботи у достатній кількості й раціональному поєднанні. Дотримання цієї вимоги обов'язкове, зважаючи на необхідність забезпечити дитячу природну потребу в рухах та обсяги рухової активності дошкільників. Неприпустимою є практика ігнорування фізкультурних занять за загальним розкладом та підміна їх заняттями інтелектуального спрямування, додатковими освітніми послугами (іноземна мова, комп'ютерні

ігри), самостійною руховою діяльністю дітей (часто спонтанною, некерованою).

Під час проведення будь-яких форм роботи з фізичного виховання слід дотримуватися методичних вимог до їхньої структури, добирання, послідовності й дозування вправ, методів і прийомів проведення, способів організації дітей, запобігання дитячому травматизму відповідно до віку, рівня підготовленості, стану здоров'я і самопочуття дітей, місця проведення, місця в режимі дня, пори року, оснащення педагогічного процесу.

Різноманітні аспекти фізичного розвитку і виховання (зокрема, формування основ безпеки життєдіяльності і валеологічного світогляду, статевої ідентифікації та диференціації) інтегруються з іншими лініями розвитку, відпрацьовуються на інших заняттях, у вільний час, у побуті.

Основні завдання пізнавального розвитку дітей такі: формування систематизованих знань про природне довкілля, предметне середовище, соціум, себе самого, причинно-наслідкові зв'язки та залежності у світі; розвиток пізнавальних психічних процесів і логіко-математичний розвиток; оволодіння дітьми узагальненими способами розумової роботи, засобами побудови власної пізнавальної діяльності; виховання допитливості; оптимізація пізнавальної активності малюка.

Пізнавальний розвиток здійснюється через формування загальної обізнаності дітей в усіх сферах дитячого буття на основі активної практичної діяльності.

Тому на спеціальних заняттях та в повсякденному житті особливого значення набувають такі методи: спостереження, екскурсії (прогулянки, мандрівки), читання художньої літератури, елементарне експериментування, створення проблемно-пошукових ситуацій, моделювання, самостійна робота з друкованими посібниками, знаками-символами, схемами, планами, дидактичні ігри, головоломки та ін. Керівництво пізнавальною діяльністю дітей здійснюється через вказівки та запитання, підтримку та заохочення дітей відповідати на заняттях як від себе особисто, так і від своєї підгрупи, пари.

Ознайомлення з навколишнім передбачає формування кругозору з подальшим розширенням, конкретизацією уявлень дітей про свої родини, рідне місто (село), традиції, звичаї, культуру, державні і народні символи, обереги рідного краю і України, про предметний світ найближчого і більш віддаленого оточення, професії дорослих, громадські заклади тощо і розвиток на цій основі первинних ціннісних орієнтацій, прагнення до доцільної, бережної поведінки

у довкіллі, виховання основ соціальної активності, громадянськості, духовної культури.

Ознайомлюючи дітей з природою, важливо сформувати у них узагальнені цілісні уявлення та систему знань про об'єкти і явища природи, причинні взаємозв'язки та взаємозалежності в ній, природне довкілля як цілісний організм. Особливий акцент робиться на вихованні у дітей екологічної свідомості та культури, прищепленні їм навичок екологічно-доцільної поведінки.

Для реалізації зазначених завдань використовуються спостереження, праця в природі (в куточку, на ділянці), елементи пошуково-дослідної діяльності, ознайомлення з творами фольклору (народними прикметами, прислів'ями, піснями), художньої літератури та образотворчого мистецтва, дидактичні ігри з реальними предметами та їх замінниками, картинками. Усі названі методи поєднуються з бесідами, спрямованими на виховання в дітей позитивного, емоційного, свідомого ставлення до природи, естетичних почуттів, пов'язуються з їхнім життєвим досвідом.

Логіко-математичний аспект пізнавального розвитку дошкільників має на меті формування математичної компетентності дітей і реалізується на основі створення й утримання сталого інтересу до логіко-математичної діяльності. Він базується на вікових особливостях пізнавального розвитку дошкільників, передбачає поступове формування у них умінь мислити, обґрунтовувати й доводити правильність власних міркувань, розв'язувати нестандартні ситуації.

Багатовекторне спрямування логіко-математичного розвитку інтегрується з усією дитячою життєдіяльністю (при розгляданні та описі предметів, підготовці форм для ліплення й аплікації, в малюванні та конструюванні, настільних конструкторських іграх, іграх-головоломках, при виготовленні схем, простих планів, моделей чи макетів, у творчих іграх тощо).

Мовленнєвий розвиток передбачає розвиток мовлення дошкільників, ознайомлення їх із творами художньої літератури, підготовку до навчання грамоти.

Навчання рідної мови і розвиток мовлення особливо важливі для дітей, які не відвідують дошкільні заклади, оскільки вони часто не мають достатнього кола спілкування у соціумі і перебувають поза організованим педагогічним впливом. Воно передбачає формування у кожної дитини мовленнєвої компетентності (фонетичної, лексичної, діалогової, комунікативної).

Спеціальні мовленнєві заняття фокусуються на інтегрованому розв'язанні завдань мовленнєвого розвитку, поєднанні в єдиний

комплекс роботи з різних його напрямків — не менш ніж три на одному занятті.

Наприклад:

- словник — граматика — зв'язне мовлення;
- звукова культура — граматика — зв'язне мовлення;
- звукова культура — словник — зв'язне мовлення.

Послідовність цих складових у побудові заняття може змінюватися залежно від поставлених завдань, структури заняття запланованого мовного матеріалу. Періодично плануються тематичні (домінантні) заняття, на яких увага зосереджується на розв'язанні домінуючого завдання мовленнєвого розвитку (словник, граматична будова, зв'язне мовлення тощо).

Обов'язковим є взаємозв'язок із заняттями з інших розділів (ліній розвитку), насамперед: ознайомлення з навколишнім і природою, з художньої літератури, які найбільш дотичні до розв'язання мовленнєвих завдань, адже є чуттєвою (сенсорною) основою для збагачення й уточнення словника, інформативною основою для складання розповідей тощо. Однак вони не можуть підміняти спеціальні мовленнєві заняття.

Навчально-мовленнєва діяльність інтегрується з ігровою, руховою, пізнавальною, образотворчою, музичною, театралізованою діяльністю дітей упродовж усього їхнього перебування вдома, в групах, гуртках та центрах здобуття дошкільної освіти. Передбачається її розгортання в індивідуальній роботі з дітьми, під час спостережень, самостійної діяльності, в різноманітних життєвих ситуаціях спілкування з однолітками та дорослими в парах, підгрупах чи в колективі, у штучно створюваних, імпровізованих, ігрових ситуаціях тощо. Для організації групового спілкування цінним є будь-який вільний час, коли обговорюються події минулого дня, поточні зміни в природі та пам'ятні дати, стосунки між дітьми тощо.

Художня література як засіб формування художньо-мовленнєвої компетентності дошкільників потребує комплексного підходу. Художньо-мовленнєва діяльність дітей організується на засадах полікомпонентності й містить:

- сприймання на слух і розуміння дітьми змісту художніх творів;
- відтворення змісту;
- виконавчу діяльність (відповіді на запитання, переказ, бесіди за ілюстраціями, переказ за ролями, декламування);
- елементи театралізацій (інсценування, вистави);
- творчо-імпровізаційну діяльність (драматизації, ігри за сюжетами творів, початки словесно-поетичної творчості).

На спеціальних заняттях проводяться бесіди за літературними творами:

- на відтворення змісту за запитаннями педагога (батьків);
- за запитаннями автора;
- морально-оцінювальні спрямування;
- ознайомлення із засобами художньої виразності, жанру твору.

Корисні й тематичні бесіди за кількома творами одного автора чи різних авторів на одну тему, узагальнювальні бесіди (наприклад: «Мої улюблені книжки»). Вид бесіди обирається залежно від вікових особливостей сприймання мислення дітей, їхнього життєвого і мовленнєвого досвіду, поставленої педагогічної мети тощо.

Активізувати емоційну сферу дітей, донести виховну цінність твору до їхньої свідомості, співвіднести його з життєвим досвідом, малят допомагають такі прийоми, як уявний діалог дітей із літературним персонажем, складання листа героєві твору, драматизація, розігрування певних фрагментів твору після його прочитання та обговорення, створення словесних малюнків-портретів персонажів (яким ви його собі уявляєте?), психологічний аналіз вчинків та висловлювань літературних героїв (про які риси характеру героя це свідчить?).

Літературно-художні й народні твори, уривки з них включаються до системи роботи з ознайомлення із навколишнім світом та природою, повсякденних бесід на морально-етичні теми під час обговорення поведінки, вчинків дітей, розв'язання конфліктних ситуацій в іграх, праці, побуті, на заняттях тощо.

Щодо навчання елементів писемного мовлення, то форсувати цей процес у дошкільний період не варто, адже формування навичок власне читання і письма — завдання початкової школи. Відтак заняття з грамоти у дошкільному віці мають пропедевтичний характер, проводяться у спрощеній ігровій формі й на наочній основі, що готує підґрунтя для опанування техніки читання й письма у 1-му класі. Завдання дошкільного віку — розвиток умінь слухати й чути, зокрема фонетичного й фонематичного слуху, ознайомлення з основними одиницями мовлення — реченням, словом, складом, звуком (відповідно до змісту чинних програм розвитку, навчання і виховання дошкільників).

Зважаючи на потреби і прагнення самих дітей, запити родин, організовується й навчання дошкільників читання в умовах різних форм здобуття дошкільної освіти, але на основі реалізації окреслених вище завдань. Для цього є реальні можливості при достатньо тривалому охопленні дітей системою роботи (упродовж не менше одного

року-півроку перед вступом до школи при 3–5-денному робочому тижні). За цей період діти здатні ознайомитися з усіма або найбільш уживаними літерами української абетки як знаками передачі звуків на письмі, засвоїти їхні звукові назви (не алфавітні, як у школі), оволодіти поскладовим злитим читанням двобуквених складів, трибуквених і двоскладових слів найпростішої структури (мак, о-са, та-то). На цій базі більш здібні, охочі до читання діти навчаються читати складніші слова й короткі речення, тексти, як на заняттях, так і в повсякденні навчального закладу, за його межами, вдома.

Важливий аспект розвивальної роботи упродовж дошкільного періоду — підготовка руки дитини до письма, а не навчання письма, як це іноді роблять окремі педагоги. Завдання дошкільної освіти — забезпечити належний рівень розвитку дрібної моторики, гнучкості й сили кистей рук дітей, координації рухів рук, рук і очей, окоміру, навчити орієнтуватися на площині аркуша, сторінці зошита, у клітинках й на рядках. Основу цієї роботи, починаючи з раннього віку, становить різноманітна діяльність дітей упродовж дня, пов'язана із роботою кистей рук: спеціальні фізичні вправи, застібання й розстібання гудзиків на одязі, шнурування взуття, вирізування, обривання й наклеювання аплікації, малювання, конструювання з будівельних наборів дитячих конструкторів, паперу, викладання мозаїки, робота з голкою, нанизування, плетіння тощо. Спеціальні графічні вправи на нелінійному папері, по лінійках, клітинках та косих лінійках пропонуються дітям фрагментарно (на розсуд педагога) під час занять із грамоти, математики, ознайомлення з довкіллям чи природою, у вільні години. Тут важливо подбати про послідовне ускладнення завдань та органічне вплетення їх у канву обраного заняття. Підручники, прописи чи зошити з письма для 1 класу початкової школи в роботі з дошкільниками не використовуються; правомірним є лише застосування посібників, розроблених з урахуванням вимог чинних програм дошкільної освіти.

Художньо-естетичний розвиток дошкільників передбачає належний рівень сформованості у них уяви, фантазії, сенсорних відчуттів, естетичного сприйняття, образного мислення. Він базується на формуванні умінь відчувати, бачити гарне в об'єктах довкілля, порівнювати й оцінювати їхні естетичні ознаки та вносити елементи прекрасного в життя. Невід'ємна його складова — ознайомлення з творами образотворчого і музичного мистецтва, залучення дітей до національної та світової культури.

Актуальним завданням є своєчасне виявлення в дітей та подальший розвиток у них природних задатків і нахилів до музичної, образотворчої діяльності, виховання в усіх дітей основ художнього смаку, художньо-творчих здібностей.

Важливо навчати дітей основних прийомів реалізації власних задумів, створення художнього образу різноманітними засобами виразності, в тому числі з використанням особливостей матеріалів (графічні і кольорові олівці, гуашеві та акварельні фарби, вугілля, кольорова крейда, фломастери, папір, тканина, фольга, глина, пластилін, пластика, природні матеріали) та різних технік роботи з ними.

Основною формою організації дитячої життєдіяльності для реалізації завдань художньо-естетичного розвитку є заняття з образотворчого мистецтва (малювання, ліплення, аплікація), з конструювання, художньої праці (виготовлення виробів із паперу, картону, природного та побутового матеріалу, тканини) та музики.

Під час організації занять художньо-естетичного циклу необхідно:

- узгоджувати їхню тематику із сезонами, святами, змістом інших занять (з ознайомлення з навколишнім, природою, художньою літературою), повсякденням дітей;
- використовувати різні види образотворчої діяльності на одному занятті, а також поєднувати образотворче і музичне мистецтво;
- раціонально чергувати предметне, сюжетне, декоративне малювання, ліплення, аплікацію, а також виконувати роботи за зразком, з натури, з уяви, з пам'яті, за власним задумом, на задану тему, в тому числі за мотивами літературного твору;
- забезпечувати тематичний зв'язок між образотворчими заняттями, що сприяє послідовності й наступності в оволодінні дітьми різними способами передачі форм, пропорцій, створення просторових і площинних композицій;
- поєднувати художню працю й образотворче мистецтво; відтак заняття з художньої праці можна проводити як підсумкові — на застосування дітьми набутих навичок аплікації, конструювання, ліплення, малювання при створенні виробів із різних матеріалів, з використанням відповідного інструментарію (ножиців, стек, голки, наперстків, тичок, пензликів, лінійок);
- забезпечувати комплексну побудову музичних занять, що передбачає слухання музики, співу, музично-ритмічної діяльності, періодично — ігри на дитячих музичних інструментах.

У процесі занять з образотворчої діяльності та художньої праці дітям надається можливість експериментувати з різними матеріалами і техніками, практично апробувати різні варіанти комбінування елементів, розміщення предметів у просторі і на площині, їх поетапно навчають створювати багатофігурні сюжетні й декоративні композиції. Слід практикувати створення колективних (панно, колажі, панорами, макети) та спільних із педагогом (батьками) робіт.

На музичних заняттях після слухання музики не лише у виконанні педагога, а й у записах із дітьми проводять доступні бесіди про зміст, характер, форму музичного твору, спонукаючи їх до висловлювання самостійних суджень. Під час співу звертають увагу не лише на вокальні дані, а й на акторські здібності (постава, вираз обличчя, відповідні рухи і жести). Для музично-ритмічних вправ добирають високохудожню музику з яскравими образами, різним настроєм, під яку можна відтворювати рухи різного характеру.

Заняття художньо-естетичного циклу проводяться фронтально — з усією групою дітей. Можливе виконання завдань підгрупами, парами чи індивідуально при колективній організації дітей.

В умовах родинного виховання та якщо дозволяє режим перебування дітей у групах, гуртках і центрах здобуття дошкільної освіти, необхідно виділяти час для організації самостійної художньої діяльності дітей (образотворчої, музичної, художньо-мовленнєвої, театралізованої), створювати для цього необхідні умови та залучати вихованців за їхніми інтересами, здібностями.

Педагоги, які надають освітні послуги «домашнім» дітям, мають налагоджувати співпрацю з родинами своїх вихованців задля розширення дитячого художнього досвіду, кола естетичних вражень, орієнтувати батьків на спільне з дітьми відвідування музеїв, художніх виставок, театральних вистав, концертів тощо.

Один із найважливіших напрямів освітнього впливу на сучасних дітей — забезпечення їхнього соціально-морального та емоційно-ціннісного розвитку. Зважаючи на появу в дошкільників нових, відповідних до вікового етапу форм спілкування з дорослими та однолітками, зростання потреби у товаристві ровесників, робота спрямовується на розвиток соціальних емоцій і мотивів поведінки, вміння орієнтуватись у новому соціальному середовищі, пристосовуватися до його вимог та опановувати нові соціальні ролі й стосунки. Тому педагог спочатку сам ініціює свої контакти з дітьми та між ними, а потім, поступово навчаючи вихованців самостійно налагоджувати взаємодію з дорослими та іншими дітьми, спілкуватися з ними в різних ситуаціях з урахуванням відмінностей

чи подібності за віком, статтю, інтересами, допомагає кожному малюкові виявити власні чесноти, посісти гідне місце в дитячому колективі.

Із метою накопичення дітьми позитивного досвіду співіснування у групі (сім'ї) створюється і підтримується комфортний психологічний клімат, використовуються всі слухні побутові, навчальні, ігрові ситуації для організації розмов і бесід, вправління дітей у соціальній поведінці, адекватній реакції на асоціальні вчинки та спірні питання, успіх та неуспіх діяльності.

Педагогічне керівництво дитячою життєдіяльністю спрямовується також на розширення уявлень дітей про моральні, естетичні, пізнавальні почуття, прищеплення елементарних навичок правильного передання власних почуттів, а також розуміння та оцінювання емоцій, почуттів і пов'язаних із ними дій, висловлювань, міміки людей, а на цій основі — виховання емоційно-ціннісного ставлення до себе, інших людей, природи, продуктів людської праці, творів мистецтва.

Особливий акцент робиться на формуванні у дітей навичок довольної регуляції поведінки та пізнавальної активності, розгортанні їхнього особистісного буття, виявленні індивідуальності, розкутості поведінки.

Креативний розвиток дітей дошкільного віку має на меті формування в них здатності до творення нового в усіх видах діяльності. Враховуючи схильність малюків до дослідництва, експериментування, творчості, освітня робота з ними максимально спрямована на виявлення творчої ініціативи, надання дітям можливостей для самостійного вибору, пошуку та апробації різних варіантів і способів дій, відмови від заданого шаблону, зразка, стандарту. Під час виконання навчальних, ігрових, трудових завдань у самостійній художній діяльності підтримуються намагання дітей робити по своєму, конструктивно, на рівні здорового ступеня ризику, виявляти допитливість, реалізовувати власні ідеї. При цьому створюються умови для вправління дітей у творчому спілкуванні: умінні сперечатися, доводити, заперечувати, переконувати, розмірковувати, пояснювати тощо.

Повноцінне здійснення завдань розвитку, навчання і виховання дошкільників значною мірою визначається налагодженням взаємодії дітей і дорослих: «педагоги — діти — батьки». Педагогам і членам родин вихованців слід усвідомити, що діти і вони є повноправними учасниками педагогічного процесу, та взаємодіяти на засадах діалогу, довіри, партнерства з правом ініціативи, активної дії,

самоконтролю. Позиція дитини потребує поваги, розумного захисту і підтримки з боку дорослих учасників взаємодії.

Основою для ділового та особистісного спілкування дорослих із дітьми є різнопланова спільна діяльність, а взаємодія між ними будується на можливостях і бажаннях дітей. Поступове, з накопиченням досвіду, спілкування, встановлення довірчих взаємин може вимагати підпорядкування поведінки дитини діям певної системи вимог.

Вступаючи у взаємодію з педагогом, діти не відразу здатні слухати, розуміти, виконувати його вказівки, інструкції, вимоги. Тому педагог, як і батьки, вдається до особистої участі в дитячих справах, допомагає, заохочує під час занять, в іграх, побутових моментах, враховує особливості психологічного стану дітей у період звикання до нових умов колективу, правил і норм, іде на певні поступки дітям. Таким чином, образ педагога пом'якшується, споріднюється з образом батьків, що полегшує налагодження контактів, усуває зайву сором'язливість та замкненість, знімає напруження і побоювання в дітей перед очікуваними труднощами. Водночас важливо зберегти позицію педагога і батьків як авторитетних, досвідчених старших товаришів, які навчають і виховують, до порад яких слід дослухатися, а вимоги — виконувати. Це готуватиме дітей до спілкування зі шкільними вчителями.

Важливо навчати батьків правильної взаємодії з дітьми. Педагогізація родин відкривається через консультативно-рекомендаційну (батьківські збори, усні і письмові консультації, бесіди, практикуми, тренінги), лекційно-просвітницьку (батьківські лекторії, всеобуч, конференції, педагогічні читання) діяльність, залучення батьків до освітнього процесу («дні відкритих дверей», участь у підготовці й проведенні свят, розваг, окремих занять, в оснащенні педагогічного процесу та упорядкуванні приміщень, території разом із дітьми та педагогами).

Своєчасність та успішність розвитку дітей дошкільного віку залежить від усвідомлення батьками важливості правильного вибору доступних форм здобуття дітьми шкільної освіти та небайдужості, активності, компетентності місцевих органів влади, на які покладається відповідальність за охоплення всіх дітей дошкільною освітою.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

ПРО ПЕРЕХІД ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ НА НОВИЙ ЗМІСТ, СТРУКТУРУ І 12-РІЧНИЙ ТЕРМІН НАВЧАННЯ

**ПОСТАНОВА
КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ
від 16 листопада 2000 р. № 1717**

На виконання статей 12, 15 і 31 Закону України «Про загальну середню освіту» Кабінет Міністрів України постановляє:

1. Здійснити перехід загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання для учнів, які почнуть навчатися у першому класі 2001 року і в наступні роки у три етапи:
  - перший етап з 1 вересня 2001 р. — у загальноосвітніх навчальних закладах I ступеня;
  - другий етап з 1 вересня 2005 р. — у загальноосвітніх навчальних закладах II ступеня;
  - третій етап з 1 вересня 2007 р. — у гімназіях, ліцеях, колегіумах, спеціалізованих школах та з 1 вересня 2008 року в інших загальноосвітніх навчальних закладах III ступеня (за винятком учнів, які вступили до першого класу чотирирічної початкової шкільної освіти у 1999 році).
2. Затвердити Державний стандарт початкової загальної освіти (додається).

Дозволити Міністерству освіти і науки вносити до зазначеного Державного стандарту зміни не принципового характеру. Установити, що до затвердження державних стандартів базової і повної середньої освіти діють навчальні плани та програми, затверджені Міністерством освіти і науки, які прирівнюються до цих стандартів.
3. Міністерству освіти і науки, Академії педагогічних наук, Національній академії наук:
  - здійснити протягом 2000–2002 років заходи, спрямовані на оновлення змісту загальної середньої освіти, відповідно до нової структури середньої загальноосвітньої школи розробити навчальні плани і програми для загальноосвітніх навчальних закладів різних типів;
  - забезпечити оновлення змісту, перехід на нову структуру та обсяги підготовки педагогічних кадрів відповідно до потреб системи загальної середньої освіти;

- розробити до 2003 року Державні стандарти базової і повної загальної середньої освіти, спеціальної загальної середньої освіти дітей з особливими потребами;
  - запровадити ефективну форму державної підсумкової атестації випускників загальноосвітніх навчальних закладів I, II і III ступенів;
  - забезпечити конкурсний відбір підручників, навчальних посібників, іншої навчально-методичної літератури відповідно до нового змісту навчання і потреб загальноосвітніх навчальних закладів;
  - вжити заходів щодо розроблення і впровадження у навчальний процес нових засобів навчання і педагогічних технологій, інформатизації середньої освіти та комп'ютеризації загальноосвітніх навчальних закладів;
  - привести нормативно-правові акти в терміни, визначені пунктом 1 цієї постанови, у відповідність до нового змісту, структури і 12-річного терміну навчання.
4. Міністерству охорони здоров'я, Міністерству освіти і науки внести до 1 вересня 2001 р. зміни і доповнення до Державних санітарних правил і норм «Устаткування, утримання загальноосвітніх навчально-виховних закладів та організація навчально-виховного процесу».
5. Міністерству фінансів, Міністерству економіки під час формування Державного бюджету України та Державної програми економічного і соціального розвитку України передбачати щороку кошти на забезпечення загальноосвітніх навчальних закладів підручниками, наочними посібниками, комп'ютерною технікою з відповідним програмним забезпеченням, іншими засобами навчання та навчальним обладнанням.
6. Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласним, Київській та Севастопольській міським державним адміністраціям:
- розробити за погодженням з Міністерством освіти і науки та затвердити до 1 січня 2001 р. регіональні плани переходу загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання;
  - до 1 вересня 2001 р. оптимізувати Мережу загальноосвітніх навчальних закладів відповідно до освітніх потреб населення та соціально-демографічної ситуації в регіоні, розширювати можливості надання учням додаткових освітніх послуг;
  - вжити заходів щодо гарантованого забезпечення підручниками і навчальними посібниками учнів загальноосвітніх навчальних закладів;

- здійснити підготовку і перепідготовку педагогічних працівників для організації навчання в загальноосвітніх навчальних закладах за новим змістом і структурою загальної середньої освіти;
  - забезпечити підвищення рівня матеріально-технічного забезпечення та інформатизації загальноосвітніх навчальних закладів, оснащення їх необхідним обладнанням і устаткуванням.
7. Визнати такою, що втратила чинність, постанову Кабінету Міністрів України від 5 серпня 1998 р. № 1239.

ПРО ОРГАНІЗАЦІЮ НАВЧАННЯ УЧНІВ 1-ГО КЛАСУ НА БАЗІ ДОШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Лист Міністерства освіти і науки України
від 18.06.2001 р. № 1/9-231

Міністерство освіти і науки
Автономної Республіки Крим,
управління освіти і науки обласних
Київської та Севастопольської
міських держадміністрацій

На виконання Закону України «Про загальну середню освіту» зарахування дітей до 1 класу загальноосвітнього навчального закладу здійснюється, як правило, з 6 років.

З урахуванням соціально-економічних потреб та з метою забезпечення оптимальних умов для учнів 1 класу загальноосвітнього навчального закладу їх навчання може здійснюватися на базі дошкільного навчального закладу. Мережа загальноосвітніх та дошкільних навчальних закладів для організації навчання першокласників визначається відповідним органом управління освітою. Прийом і зарахування дітей до 1 класу здійснюється згідно з наказом Міністерства освіти і науки України від 06.05.2001 р. № 365. Клас (група) одночасно є класом загальноосвітнього та групою дошкільного навчальних закладів. Учні 1 класу, які навчаються на базі дошкільного навчального закладу, як правило, враховуються в контингент загальноосвітнього та дошкільного навчальних закладів.

За заявою батьків або осіб, які їх замінюють, учні можуть перебувати у закладі тільки на період навчальних занять. У цьому випадку вони не є вихованцями дошкільного навчального закладу, враховуються лише в контингент учнів загальноосвітнього навчального закладу (плата за їх утримання в дошкільному навчальному закладі не береться).

Розмір плати за утримання вихованців дошкільного навчального закладу визначається відповідно до чинних нормативних документів.

Керівник загальноосвітнього навчального закладу призначає вчителя для роботи з учнями 1 класу, які навчаються на базі дошкільного навчального закладу, та визначає форми внутрішньошкільного контролю та методичного керівництва роботою цього класу.

Оплата праці вчителя проводиться відповідно до чинних нормативних документів.

Учитель 1 класу може бути призначеним на посаду вихователя дошкільного закладу для роботи в першу половину дня з учнями цього класу (групи) відповідно до режиму роботи дошкільного навчального закладу, але не більше як на 0,5 ставки вихователя.

При визначенні чисельності адміністративно-господарського, навчально-допоміжного й обслуговуючого персоналу загальноосвітнього навчального закладу клас (учні), що функціонує на базі дошкільного навчального закладу, не враховується.

Робота педагогічного й обслуговуючого персоналу організовується відповідно до режиму перебування учнів (вихованців) 1 класу (групи) у закладі.

Для проведення навчально-виховного процесу з учнями в дошкільному навчальному закладі виділяються окремі приміщення, що відповідають державним санітарним правилам і нормам утримання, устаткування загальноосвітніх навчальних закладів та організації навчально-виховного процесу (2001 р.).

Витрати, пов'язані з поточним утриманням дітей 1-го класу (групи) на базі дошкільного навчального закладу, проводяться за кошторисом дошкільного навчального закладу.

Підручниками, навчальними посібниками, шкільними меблями та іншим навчальним обладнанням відповідно до Типового переліку навчального та іншого обладнання навчально-виховний процес забезпечується за рахунок асигнувань, передбачених на вищезгадані цілі для загальноосвітнього навчального закладу.

На період канікул можуть створюватися зведені або окремі групи, з якими працює вихователь дошкільного навчального закладу.

Для цього кошторисом дошкільного навчального закладу передбачається додаткова чисельність вихователів.

Контингент учнів 1 класу, які навчаються на базі дошкільного навчального закладу, у статистичній звітності показується як вихованці дошкільного навчального закладу — у формі 85-К (за винятком тих, які відвідують лише навчальні заняття) і як учні загальноосвітнього навчального закладу — у формі ЗНЗ-1, виділивши їх окремим рядком «у тому числі».

Учні, які закінчили 1 клас на базі дошкільного навчального закладу, продовжують навчання у 2 класі загальноосвітньої школи.

Указаний порядок організації навчання учнів 1 класу на базі дошкільного навчального закладу й оплати праці вчителів, які залучаються до цієї роботи, застосовується у загальноосвітніх та дошкільних навчальних закладах державної та комунальної форми власності незалежно від їх типу та підпорядкування.

Міністр

В. Г. Кремень

ПРО ПРИЙОМ ДІТЕЙ ДО 1 КЛАСУ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

НАКАЗ
МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
від 07.04.2005 р. № 204

На виконання п. 2 ст. 18, п. 1 ст. 20 Закону України «Про загальну середню освіту» з метою забезпечення права на освіту та належної організації і проведення прийому дітей до 1 класу наказую:

1. До 1 класу загальноосвітнього навчального закладу зараховувати дітей, як правило, з 6 років.
2. Прийом дітей до 1 класу загальноосвітнього навчального закладу (крім спеціалізованого) здійснювати на безконкурсній основі, як правило, відповідно до території обслуговування.
3. Для зарахування дітей до 1 класу батьками або особами, які їх замінюють, подаються заява на ім'я директора загальноосвітнього навчального закладу, копія свідоцтва про народження дитини та медична картка встановленого зразка.
4. Не допускається збирання додаткових даних про дитину та її батьків або осіб, які їх замінюють, зокрема довідок з місця роботи, проживання, про заробітну плату батьків, будь-яких даних, що свідчать про розвиток дитини та її готовність до систематичного навчання в школі.
5. При прийомі дитини до 1 класу є неприпустимими проведення тестувань, співбесід, екзаменів тощо з перевірки її знань щодо засвоєння навчально-виховної програми дошкільного навчального закладу.
6. Прийом дітей до 1 класу спеціалізованого навчального закладу здійснюється відповідно до Інструкції про порядок конкурсного приймання дітей (учнів, вихованців) до гімназій, ліцеїв, спеціалізованих шкіл (шкіл-інтернатів), затвердженої наказом

Міністерства освіти і науки України від 19.06.2003 р. № 389, зареєстрованої в Міністерств юстиції України 04.07.2003 р. за № 547/7868.

7. Наказ про зарахування дитини до 1 класу загальноосвітнього навчального закладу видається директором на основі поданих документів, як правило, до початку навчального року.
8. Відповідно до Інструкції ведення ділової документації у загальноосвітніх навчальних закладах на кожного учня-першокласника оформляється особова справа.
9. Визнати таким, що втратив чинність, наказ Міністерства освіти і науки України «Про прийом дітей до 1 класу загальноосвітніх навчальних закладів» від 06.05.2001 р. № 365.
10. Опублікувати цей наказ в «Інформаційному випуску Міністерства освіти і науки України».
11. Міністерству освіти і науки Автономної Республіки Крим, управлінням освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій довести наказ до відома місцевих органів управління освітою, керівників загальноосвітніх навчальних закладів та забезпечити виконання його вимог.
12. Контроль за виконанням наказу покласти на заступника міністра В. О. Огнев'юка.

Міністр

С. М. Ніколаєнко

ПРО ПЛАН ДІЙ ЩОДО ПОЛІПШЕННЯ ЯКОСТІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ТА У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ НА 2009–2012 РОКИ

**Рішення колегії Міністерства освіти і науки України
від 26.03.09 р. № 3/2-2**

Ознайомившись із доповідною запискою департаменту загальної середньої та дошкільної освіти про проект Плану дій щодо поліпшення якості вивчення іноземних мов у дошкільних навчальних закладах та у початковій школі загальноосвітніх навчальних закладів на 2009–2012 роки, колегія відзначає, що департаментом загальної середньої та дошкільної освіти спільно з департаментом вищої освіти було здійснено комплекс організаційних заходів щодо розроблення Плану дій та проведення його громадського обговорення. На основі численних пропозицій, що надійшли під час громадської експертизи,

проект Плану дій щодо поліпшення вивчення, іноземних мов у дошкільних навчальних закладах та у початковій, школі загальноосвітніх навчальних закладів було доопрацьовано.

Реалізація Плану забезпечить створення умов щодо нормативно-правового, навчально-методичного, матеріально-технічного, кадрового забезпечення розвитку іншомовної освіти.

Враховуючи зазначене, колегія ухвалює:

1. Інформацію взяти до відома.
2. Схвалити План дій щодо поліпшення якості вивчення іноземних мов у дошкільних навчальних закладах та у початковій школі загальноосвітніх навчальних закладів на 2009–2010 роки, що додається.
3. Міністерству освіти і науки Автономної Республіки Крим, управлінням освіти і науки обласних, Київської, Севастопольської міських державних адміністрацій до 15.05.2009 р. розробити регіональні заходи на виконання Плану дій щодо поліпшення вивчення іноземних мов у дошкільних навчальних закладах та у початковій школі загальноосвітніх навчальних закладів.
4. Контроль за виконанням рішення покласти на заступника міністра П. Полянського.

Голова колегії, міністр

І. О. Вакарчук

ПРО ЗАТВЕРДЖЕННЯ ПЛАНУ ДІЙ ЩОДО ПОЛІПШЕННЯ ЯКОСТІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ТА У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ НА 2009–2012 РОКИ

**НАКАЗ
МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
від 16.04.09 р. № 336**

З метою реалізації рішень Всеукраїнської наради з питань поліпшення якості раннього вивчення іноземних мов та на виконання рішення колегії Міністерства освіти і науки України від 26.03.2009 р., протокол № 3/2-2 наказую:

1. Затвердити План дій щодо поліпшення якості вивчення іноземних мов у дошкільних навчальних закладах та у початковій школі загальноосвітніх навчальних закладів на 2009–2012 роки (додається).

2. Міністерству освіти і науки Автономної Республіки Крим, управлінням освіти і науки обласних, Київської, Севастопольської міських державних адміністрацій до 15.05.2009 р. розробити регіональні заходи на виконання Плану дій щодо поліпшення якості вивчення іноземних мов у дошкільних навчальних закладах та у початковій школі загальноосвітніх навчальних закладів на 2009–2012 роки.
3. Департаментам вищої (Я. Я. Болюбаш) та професійно-технічної освіти (Т. М. Десятов), Інституту інноваційних технологій та змісту освіти (О. А. Удод), Міністерству освіти і науки Автономної Республіки Крим, управлінням освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій щороку до 20 грудня інформувати департамент загальної середньої та дошкільної освіти (О. В. Єресько) щодо виконання відповідних заходів програми.
4. Контроль за виконанням наказу покласти на заступника міністра П. Б. Полянського.

Міністр

І. О. Вакарчук

Державна інспекція освіти
від 16.04.09 р. № 336

План дій щодо поліпшення якості вивчення іноземних мов у дошкільних навчальних закладах та у початковій школі загальноосвітніх навчальних закладів на 2009–2012 роки

№ з/п	Зміст заходу	Термін виконання	Відповідальні
Розроблення нормативно-правових документів			
1			
1.1	Проаналізувати результати впровадження Державного стандарту початкової школи (блок іншомовної освіти) та розробити пропозиції щодо внесення до нього змін з урахуванням запровадження у дошкільних навчальних закладах Базової програми розвитку дитини «Я у світі»	До 01.12.2009 р.	Департамент загальної середньої та дошкільної освіти спільно з Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти, АПН України
1.2	Організувати розроблення нової навчальної програми з іноземної мови для дітей старшого дошкільного віку з урахуванням вимог Базової програми розвитку дитини «Я у світі»	До 1.09.2009 р.	Інститут інноваційних технологій і змісту освіти, департамент загальної середньої та дошкільної освіти, АПН України
1.3	Організувати розроблення навчальної програми з вивчення іноземних мов у 1 класах загальноосвітніх навчальних закладів (варіативна складова навчальних планів), забезпечити її апробацію	До 1.09.2009 р.	Інститут інноваційних технологій і змісту освіти, департамент загальної середньої та дошкільної освіти, АПН України

№ з/п	Зміст заходу	Термін виконання	Відповідальні
1.4	Забезпечити у навчальних програмах для дітей старшого дошкільного віку та учнів початкової школи наступність змісту іншомовної освіти та узгодженість його зі змістом україншомовної освіти	Постійно	Департамент загальної середньої та дошкільної освіти, Інститут інноваційних технологій і змісту освіти, АПН України
1.5	Модернізувати стандарти вищої освіти з напрямків та спеціальностей «учитель іноземної мови»	2010 р.	Департамент вищої освіти, Інститут інноваційних технологій і змісту освіти, АПН України
2	Оновлення змісту іншомовної освіти		
2.1	Модернізувати зміст іншомовної освіти з напрямків підготовки спеціальностей «початкова освіта», «дошкільна освіта», передбачивши підготовку вчителів початкових класів до викладання іноземної мови у початковій школі та вихователів дошкільних закладів до проведення занять з іноземних мов у дошкільних навчальних закладах	До 01.02.2010 р.	Департамент вищої освіти спільно з Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти, АПН України, вищі навчальні заклади
2.2	Організувати розроблення науково-дидактичного матеріалу для дітей старшого дошкільного віку	До 01.09.2009 р.	Інститут інноваційних технологій і змісту освіти, департамент загальної середньої та дошкільної освіти, АПН України

№ з/п	Зміст заходу	Термін виконання	Відповідальні
2.3	Організувати розроблення навчально-методичних посібників з вивчення іноземних мов для вихователів дошкільних навчальних закладів та вчителів початкової школи	01.09.2009 р.	Інститут інноваційних технологій і змісту освіти, департамент загальної середньої та дошкільної освіти
2.4	Удосконалити зміст навчальних програм з базових гуманітарних дисциплін та забезпечити прикладне спрямування змісту вищої іншомовної освіти, збільшивши частку практичних занять у навчальних планах вищих педагогічних навчальних закладів	2009 р.	Департамент вищої освіти спільно з Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти
2.5	Забезпечити розроблення науково-методичних комплектів для студентів вищих навчальних закладів філологічного циклу дисциплін	2010 р.	Інститут інноваційних технологій і змісту освіти, департамент вищої освіти
3	Організація навчального процесу		
3.1	Забезпечити виконання навчальної програми з іноземних мов для початкової школи у частині обов'язкової організації усіх видів мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання, письмо)	Постійно	Міністерство освіти і науки АР Крим, управління освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, інститути післядипломної педагогічної освіти, керівники загальноосвітніх навчальних закладів

№ з/п	Зміст заходу	Термін виконання	Відповідальні
3.2	Організувати надання додаткових послуг щодо вивчення іноземних мов у дошкільних навчальних закладах відповідно до попиту батьків	2009–2012 рр.	Міністерство освіти і науки АР Крим, управління освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, інститути післядипломної педагогічної освіти
4	Забезпечення навчальних закладів підручниками, технічними засобами та навчним обладнанням		
4.1	Оновити Перелік засобів навчання та обладнання для кабінетів іноземної мови загальноосвітніх, професійно-технічних та вищих навчальних закладів	До 01.06.2009 р.	Інститут інноваційних технологій і змісту освіти, департамент загальної середньої та дошкільної освіти, департамент вищої освіти, департамент професійно-технічної освіти
4.2	Створити Інтернет-портал навчального призначення для вчителів іноземних мов, студентів вищих навчальних закладів та педагогічних коледжів і забезпечити його функціонування	2010 р.	Інститут інноваційних технологій і змісту освіти, департамент загальної середньої та дошкільної освіти, департамент вищої освіти
4.3	Забезпечити розроблення та видання сучасних підручників, зокрема мультимедійних, з іноземних мов для вищої школи; підручників з методики викладання іноземних мов у дошкільних навчальних закладах та початковій школі для педагогічних та інших вищих навчальних закладів	2009–2010 рр.	Інститут інноваційних технологій і змісту освіти, департамент вищої освіти спільно з АПН та НАН України, керівники вищих навчальних закладів

№ з/п	Зміст заходу	Термін виконання	Відповідальні
4.4	Передбачити державне фінансування для забезпечення вищих навчальних закладів навчально-методичною літературою та навчально-методичними комплектами з іноземних мов для дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладів	2010 р.	Департамент економіки та фінансування, Департамент вищої освіти
5	Формування інформаційного середовища навчання іноземних мов		
5.1	Забезпечити шкільні бібліотеки та дошкільні навчальні заклади сучасною літературою з іноземних мов (навчальною, методичною, довідковою, науково-популярною) для дітей старшого дошкільного віку, учнів та вчителів	2009–2011 рр.	Міністерство освіти і науки АР Крим, управління освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, інститути післядипломної педагогічної освіти
5.2	Вжити заходів щодо налагодження випуску науково-популярної літератури для дітей та створення навчальних телепрограм іноземними мовами	2009–2012 рр.	Інститут інноваційних технологій і змісту освіти спільно з АПН та НАН України
5.3	Організувати передплату науково-методичного журналу «Іноземні мови у навчальних закладах України» та дитячого журналу «Пізнайко»	Постійно	Міністерство освіти і науки АР Крим, управління освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, Інститути післядипломної педагогічної освіти

№ з/п	Зміст заходу	Термін виконання	Відповідальні
5.4	У журналах «Іноземні мови у навчальних закладах України», «Дошкільне виховання», «Початкова школа» започаткувати рубрику на допомогу вивченню іноземних мов у дошкільних навчальних закладах та початковій школі	До 1.09.2009 р.	Департамент загальної середньої та дошкільної освіти
5.5	Забезпечити бібліотеки вищих навчальних закладів сучасною науково-методичною та навчальною літературою з іноземних мов	2010–2012 рр.	Інститут інноваційних технологій та змісту освіти, керівники вищих навчальних закладів
5.6	Забезпечити доступ вищих навчальних закладів до електронних баз даних вітчизняних та закордонних видавництв, що спеціалізуються на випуску періодичних та неперіодичних видань з іноземних мов	2009–2010 рр.	Інститут інноваційних технологій і змісту освіти, департамент вищої освіти, департамент науково-технологічного розвитку
6	Кадрове забезпечення та підвищення кваліфікації педагогічних працівників		
6.1	Забезпечити підвищення кваліфікації (щонайменше двотижнєве) вчителів іноземної мови початкової школи та дошкільних навчальних закладів	Протягом 2009–2012 рр.	Міністерство освіти і науки АР Крим, управління освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, Інституту післядипломної педагогічної освіти, ректори педагогічних та класичних університетів
6.2	Розробити нове Положення про атестацію педагогічних працівників України	Грудень 2009 р.	Департамент загальної середньої та дошкільної освіти

№ з/п	Зміст заходу	Термін виконання	Відповідальні
6.3	Запровадити курси підвищення кваліфікації для вчителів іноземних мов з питань упровадження сучасних інформаційних технологій у навчальний процес, створити умови для підвищення кваліфікації викладачів філологічних дисциплін вищих навчальних закладів у провідних наукових установах та навчальних закладах з відривом від основної роботи	З вересня 2009 р.	Інституту післядипломної педагогічної освіти, Міністерство освіти і науки АР Крим, управління освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, керівники вищих навчальних закладів
6.4	Обладнати навчальні кабінети з іноземних мов як ресурсні центри в інститутах післядипломної педагогічної освіти та вищих педагогічних навчальних закладах	До 01.09.2010 р.	Міністерство освіти і науки АР Крим, управління освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, інституту післядипломної педагогічної освіти
6.5	У рамках проекту «Партнери школи майбутнього» організувати вивчення педагогічними працівниками кращого міжнародного досвіду щодо раннього навчання дітей іноземних мов	2009–2012 рр.	Департамент загальної середньої та дошкільної освіти
6.6	Вжити заходів щодо упровадження міжнародних проектів з вивчення іноземних мов у дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах	2009–2012 рр.	Департамент міжнародного співробітництва та європейської інтеграції, департамент загальної середньої та дошкільної освіти

ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ У ПЕРШОМУ КЛАСІ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

№ 1/9-407 від 02.07.07 р.

Міністерство освіти і науки
Автономної Республіки Крим,
Управління освіти і науки обласних,
Київської та Севастопольської
міських державних адміністрацій
Інститути післядипломної педагогічної освіти
Загальноосвітні навчальні заклади

Міністерство освіти і науки України надсилає для практичного використання інструктивно-методичні рекомендації щодо організації навчально-виховного процесу у першому класі.

Просимо довести їх до відома керівників загальноосвітніх навчальних закладів та вчителів початкових класів.

Заступник Міністра

В. В. Тесленко

Інструктивно-методичні рекомендації щодо організації навчально-виховного процесу у першому класі

Відповідно до Законів України «Про освіту», «Про загальну середню освіту» з 2001–2002 навчального року навчання у 1 класі розпочинають діти, як правило, з 6 років. Термін навчання у початковій школі організовується за єдиним чотирирічним терміном.

Період навчання дитини у першому класі є особливо важливим.

У цьому віці з ігрової діяльності поступово формується навчальна діяльність, якою дитина починає оволодівати. Навчальна діяльність вимагає від першокласників не лише значного розумового напруження, а й більшої фізичної витривалості, вольових зусиль. Тому навчання учнів 1 класу здійснюється з урахуванням особливостей фізичного і психічного розвитку дітей, їх вікових та індивідуальних можливостей.

Готовність до школи визначається взаємозв'язаними компонентами: фізичною готовністю (станом здоров'я і фізичним розвитком дитини), інтелектуальною й особистісною готовністю.

Фізична готовність дитини до школи визначається медичними працівниками і записується у медичній картці.

Особистісна готовність характеризує уміння дитини орієнтуватися в навколишньому світі, запас її знань, ставлення до школи,

самостійність у спілкуванні. Інтелектуальний розвиток фонематичного слуху, розвиток спостережливості. Приймає дітями здійснює виступає оптимістичним є вірками знань.

Конкурс коли дитина з поглибленим процесом приймань і психологів, у прислухатися спільного розуміння відповідно до При цьому, рахувати у процесі навчання.

Для зарахування, слухаючи народження. Після закінчення вивчення шкільного впливу процесу навчання.

Порядок загальноосвітнього закладу і закладу.

Навчання у загальноосвітньому закладі, на базі дитячого садка.

Формування учнів з

активність і ініціативу, розвиток потреби встановити контакт з однолітками і дорослими. Готовність дитини до школи включає в себе розумову, зорового сприймання, образних уявлень, як сприймання, увага, розумовий і мовленнєвий розвиток. Класу загальноосвітніх навчальних закладів конкурсній основі відповідно до наказу Міністерства України від 07.04.2005 р. № 204. Неприпустимість, тестування, співбесіда з метою пере-

ходу до 1 класу відбувається лише у випадку, спеціалізованої школи (школи-інтернату) з предметів. Водночас зауважимо, що програма проводиться учителем початкових класів співбесіди, що триває не більше 30 хвилин або осіб, які їх замінюють. Співбесіда має гностичні завдання для перевірки рівня знань, її функціональної готовності до систематичності до вивчення навчальних предметів цієї заклади.

Під час перевірки вміння читати, писати, формування цих навичок відбувається вивчення в початкових класах загальноосвіт-

тини до 1 класу батькам чи особам, які їх заявляють на ім'я директора, копію свідоцтва про народження медичну картку встановленого зразка.

Готовність до 1 класу шкільний психолог та вчитель (аутистичні особливості з метою найефективнішого розвитку та виховання особистості у про-

цесі прийому дітей до 1 класу приватного загальноосвітнього закладу визначається керівником закладу або його засновником чи власником.

1-го класу може бути організовано:

у школі; у комплексі «Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад»; на базі дитячого садка.

Формування класів у школах з малою наповнюваністю відповідно до умов роботи та фінансових

можливостей конкретної школи і залежить від кількості учнів та наявності вчителів.

Комплектування перших класів здійснюється із забезпеченням найбільш сприятливих умов для навчання учнів.

Кількість учнів у 1 класі не повинна бути більше, ніж 30 осіб. Допускається зменшення наповнюваності за умови прийняття відповідного рішення органами місцевої виконавчої влади та місцевого самоврядування.

Незалежно від місця організації навчання встановлено такі режими перебування учнів 1 класу в школі: під час навчання або протягом повного дня, що передбачає час навчання під час уроків і перебування дитини у групі продовженого дня.

Групи продовженого дня рекомендується комплектувати за принципом «клас-група» або на базі паралельних класів, що є умовою їх ефективності.

Відповідно до Державних санітарних правил і норм улаштування, утримання загальноосвітніх навчальних закладів та організації навчально-виховного процесу (ДСанПіН 5.5.2.008-01) для першокласників, які відвідують групи продовженого дня, необхідно організувати щоденний 1,5-годинний денний відпочинок (сон), а також не менш ніж 1,5-годинну прогулянку на свіжому повітрі.

Навчальний рік у 1 класі загальноосвітнього навчального закладу незалежно від типу, підпорядкування і форми власності розпочинається 1 вересня і закінчується не пізніше 31 травня наступного року. Його тривалість становить 175 робочих днів (35 навчальних тижнів).

Навчальний план для учнів початкової школи, у т. ч. і для 1 класу, розрахований на 5-денний робочий тиждень.

Навчання першокласників здійснюється за семестровою структурою.

Термін проведення канікул для 1 класу визначається відповідно до режиму роботи загальноосвітнього навчального закладу. Їх тривалість протягом навчального року не повинна бути меншою за 30 календарних днів.

З урахуванням особливостей регіону, специфіки роботи загальноосвітнього навчального закладу та за погодженням з місцевими органами управління освітою допускається зміна графіка учнівських канікул, зокрема впровадження для учнів 1 класу додаткових весняних тижневих канікул.

У початковий період навчання дитини у першому класі важливе значення має успішність адаптаційного періоду.

Створення сприятливого середовища для адаптації дитини до систематичного шкільного навчання забезпечуватиме їй подальший

благополучний розвиток, успішне навчання та виховання. Вимоги до забезпечення належних умов для навчання і виховання учнів, у т. ч. 1 класу, в загальноосвітніх навчальних закладах встановлено Державними санітарними правилами і нормами влаштування, утримання загальноосвітніх навчальних закладів та організації навчально-виховного процесу (ДСанПіН 5.5.2.008-01).

Для учнів 1 класу особлива увага має приділятися:

- організації гарячого харчування;
- облаштуванню кімнат для відпочинку (сну); приміщень для організації рухливих ігор, щонайменше одного на паралель класів;
- обладнанню відокремлених туалетів (вбиралень);
- обладнанню відокремлених гардеробів з обов'язковим виділенням секцій для кожного класу тощо (лист МОН України від 10.12.04 № 1/9-633).

Особливу увагу вчитель має приділяти збереженню та зміцненню фізичного здоров'я учнів, їх моральному та громадянському вихованню. З цією метою важливо організувати активну співпрацю вчителя з батьками або особами, які їх замінюють, з медичними працівниками загальноосвітнього навчального закладу, шкільним психологом, з учителями-предметниками, вихователем групи продовженого дня. Результатами такої співпраці є:

- краще вивчення індивідуальних можливостей та стапу здоров'я кожного першокласника;
- здійснення особистісно-зорієнтованого навчання та виховання;
- впровадження здоров'язберігаючих технологій навчально-виховного процесу;
- спільна підготовка і проведення батьківських зборів;
- бесіди з батьками на психолого-педагогічну тематику тощо.

Відповідно до Закону України «Про загальну середню освіту» навчально-виховний процес у 1-х класах здійснюється за груповою (класно-урочною) та індивідуальною формою навчання.

Створення сприятливих умов для безболісної адаптації дітей до систематичного шкільного навчання, зняття статичного напруження першокласників після одночасного виконання навчальних програм з усіх предметів забезпечується під час складання розкладу уроків. Необхідно враховувати оптимальне співвідношення навчального навантаження протягом дня, тижня з урахуванням психофізіологічних та фізичних можливостей першокласників.

Доцільно чергувати протягом дня навчальні предмети природничо-математичного і гуманітарного циклів з уроками фізичної культури, основ здоров'я, музичного та образотворчого мистецтва, трудового навчання.

Навчальні предмети, що вимагають значного розумового напруження, мови, математику — доцільно ставити у розкладі другими і третіми уроками. Навчальні предмети, пов'язані з активною руховою діяльністю, а також предмети «Основи здоров'я», «Я і Україна» (ознайомлення з навколишнім), музичне мистецтво, образотворче мистецтво, трудове навчання можна проводити на четвертих уроках.

Середу або четвер рекомендується планувати у розкладі як розвантажувальний день. У цей день можна проводити уроки з предметів оздоровчо-фізкультурного та мистецького спрямування.

З метою уникнення перевантаження впродовж вересня–жовтня на четвертих уроках доцільно використовувати інші форми організації навчального процесу. Протягом цього часу учитель може планувати проведення окремих навчальних занять у формі уроків-екскурсій, уроків-імпровізацій, уроків-ігор, уроків-театралізацій тощо.

Так, ці 8 тижнів по 1 уроку щоденно (40 годин навчального навантаження) можна спланувати, гнучко використовуючи при цьому розклад уроків: 24 уроки фізичної культури і 16 уроків з інших предметів. Наприклад, можна провести в цей період заключними уроками 5–6 уроків-ігор, уроків-театралізацій та уроків-екскурсій з предмета «Основи здоров'я», 2–3 екскурсії з предмета «Я і Україна», 4–5 уроків-ігор та уроків-екскурсій з математики, 2–3 екскурсії з образотворчого мистецтва, 2–3 екскурсії з трудового навчання, 3–4 уроки-театралізації з музики.

У класному журналі доцільно вказувати форму проведення уроків, якщо вони проводяться не в класно-урочній формі.

В адаптаційний період навчання першокласників виявляється специфіка організації уроків з окремих предметів.

Уроки фізичної культури протягом перших двох місяців (24 год. по 3 уроки на тиждень) спрямовані в першу чергу на розвиток і удосконалення рухів дітей і по можливості проводяться на свіжому повітрі.

Уроки з основ здоров'я рекомендується проводити, активно поєднуючи навчально-пізнавальну і оздоровчо-рухову діяльність першокласників. Ігри та ігрові ситуації мають бути невід'ємною частиною як уроків з фізичної культури, так і уроків з основ здоров'я.

Початковий період адаптації на уроках математики збігається з проведенням підготовчої роботи до сприйняття понять числа, величини, дій з числами та ін. (дочисловий період). У цей період діти вчаться цілеспрямовано спостерігати предмети і групи предметів у ході їх порівняння, розміщення у просторі, класифікації за ознаками (форма, розмір, колір), отримуючи при цьому кількісні і просторові уявлення. Відбувається розширення математичного

кругозору і досвіду дітей, формуються їх комунікативні уміння. Особлива увага приділяється розвитку математичного мовлення дітей, вихованню їх особистісних якостей.

Подальша робота з ознайомлення дітей з числами та діями з ними організовується з обов'язковим використанням предметної наочності в ході проведення дидактичних ігор, практичних робіт, екскурсій тощо.

Залежно від характеру завдань на уроці діти можуть вставати з-за парт, підходити до столу вчителя, до книжкових полиць, до полиць із наочністю, іграшками та ін.

Значне місце на уроках математики слід відводити дидактичним іграм, дозволяючи дітям час від часу рухатись, забезпечуючи зміну видів діяльності. Для розвитку просторових уявлень у першокласників корисно використовувати різноманітні дидактичні матеріали: будівельні набори, конструктори тощо.

Вивчення окремих тем з математики у цей період може проходити не лише у класі, але і в добре обладнаній ігровій кімнаті, на уроках-іграх, поза межами класу, школи. Щотижня один урок математики доцільно проводити на повітрі.

Так, під час вивчення ознак предметів (порівняння предметів за кольором, розміром, формою) доцільним буде проведення екскурсій по школі, шкільному подвір'ю, на спортивний майданчик із включенням тематичних ігор, екскурсій у кабінет математики. Екскурсії в парк, вулицями міста, на пришкільну ділянку, рухливі ігри з різними завданнями допоможуть першокласникам у засвоєнні просторових уявлень, взаємного розміщення предметів. Під час вивчення матеріалу з порівняння груп предметів за їх кількістю, а також з лічби предметів доцільними будуть екскурсії в парк, у магазин.

Адаптаційний період збігається зі сприятливими погодними умовами для проведення екскурсій та цільових прогулянок, у ході яких відбувається безпосереднє знайомство дітей з навколишнім світом. Тим самим забезпечується накопичення чуттєвого досвіду, реальних яскравих вражень, важливих для успішного пізнання навколишнього світу, у тому числі соціального оточення дитини. Доцільно екскурсії і тематичні прогулянки цілеспрямовано проводити у системі уроків ознайомлення дітей з навколишнім світом.

У зв'язку з тим, що основою вивчення музичного мистецтва учнями є найпростіші музичні жанри — пісня, танець, марш — та їхні інтонаційно-образні особливості, навчальна діяльність першокласників на уроках музики може включати в себе яскраво виражені ігрові елементи: пластичне інтонування, музично-ритмічні рухи, вільне диригування, гру на елементарних музичних інструментах,

інсценування та розігрування окремих музичних творів, пісень тощо. Це дозволить вчителю зробити уроки музики захоплюючими, цікавими, насиченими різноманітними формами діяльності учнів, допоможе усунути рухову пасивність і перевантаження дітей.

У період адаптації першокласників до систематичного шкільного навчання уроки образотворчого мистецтва відіграють особливу роль. Художня діяльність супроводжує всю життєдіяльність дитини. Дитина не стільки створює малюнок, скільки передає свій стан. Її художня діяльність передбачає творче співробітництво, довірливість стосунків між учителем і учнем. Тому сама атмосфера і цілі художніх занять передбачають окремі ігрові форми спілкування.

Художні заняття в цей період можуть мати різні форми: прогулянки та екскурсії в парк чи в ліс з метою розвитку навичок сприймання, естетичного милування і спостережливості, а також збирання природних матеріалів для наступних уроків з образотворчого мистецтва; екскурсії в майстерню народних умільців рідного краю, до художньо-краєзнавчого музею чи музею народного декоративно-прикладного мистецтва; ігри.

Основне спрямування роботи на перших уроках трудового навчання включає в себе розширення сенсорного досвіду дітей, розвиток моторики рук, формування пізнавальних процесів (сприймання, уваги, пам'яті, мислення та ін.), координацію рухів, формування початкових прийомів роботи з ручними інструментами тощо.

Частина уроків трудового навчання пропонується проводити у формі екскурсій та ігор. Екскурсія може включати ігри-змагання на розвиток окоміру, почуття кольору, форми. Уроки на свіжому повітрі можуть включати ігри та конкурси, пов'язані зі збиранням природного матеріалу. Можна провести уроки-конкурси чи театралізовані уроки з використанням виготовлених матеріалів.

Під час вивчення окремих навчальних предметів наповнюваність та поділ перших класів на групи здійснюється відповідно до наказу Міністерства освіти і науки від 20.02.02 р. № 128 «Про затвердження Нормативів наповнюваності груп дошкільних навчальних закладів (ясел-садків) компенсуючого типу, класів спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів), груп подовженого дня і виховних груп загальноосвітніх навчальних закладів усіх типів та Порядку поділу класів на групи при вивченні окремих предметів у загальноосвітніх навчальних закладах» із забезпеченням найбільш сприятливих умов для навчання, виховання і відпочинку учнів.

Законом України «Про загальну середню освіту» визначено тривалість уроків для учнів 1 класу. Вона становить 35 хвилин.

Тривалість перерв між уроками для учнів 1 класу має бути не меншою за 15 хвилин, великої перерви після другого уроку — не

менше 30-ти хвилин або двох малих перерв по 20 хвилин після другого і третього уроків. На великих перервах організовується харчування, активний відпочинок учнів.

Згідно з вимогами Державних санітарних правил і норм улаштування, утримання загальноосвітніх навчальних закладів та організації навчально-виховного процесу (ДСанПіН 5.5.2.008-01) на п'ятнадцятій хвилині кожного з уроків проводиться фізкультхвилинка, що включає динамічні, дихальні вправи, вправи для збереження зору, пальчикова гімнастика тощо.

Учитель повинен весь час стимулювати учнів у дотриманні правильної статури під час виконання письмових робіт за партою.

Навчання учнів першого класу здійснюється за робочим навчальним планом загальноосвітнього навчального закладу, складеного на основі Типових навчальних планів початкової школи з навчанням українською та мовами національних меншин (5 варіантів), затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 29.11.2005 р. № 682.

Робочі навчальні плани спеціалізованих шкіл із поглибленим вивченням іноземних мов та предметів художньо-естетичного циклу розробляються за Типовими навчальними планами спеціалізованих шкіл цих типів, затвердженими наказом Міністерства освіти і науки України від 19.07.2005 р. № 239.

Гранично допустиме тижневе навантаження учнів 1 класу визначається відповідно до Типових навчальних планів МОН України від 29.11.2005 р. № 68 та ДСанПіН 5.5.2.008-01.

Організація навчання здійснюється навчальними програмами, розробленими відповідно до Державних стандартів початкової загальної освіти та затвердженими Міністерством освіти і науки України 20.06.2006 р. (Програми для середньої загальноосвітньої школи, 1–4 класи. — К.: Початкова школа, 2006).

У навчально-виховному процесі з предметів інваріантної та варіативної складових навчального плану використовуються навчальні програми, підручники та навчально-наочні посібники, які мають відповідний гриф Міністерства освіти і науки України.

У процесі навчання одним з найважливіших завдань є формування у першокласників загальнонавчальних умінь і навичок.

Відповідно до вимог навчальних програм для 1–4 класів загальноосвітніх навчальних закладів прийоми та методи роботи з дітьми мають бути спрямованими на формування:

- організаційних умінь і навичок (добирати обладнання для проведення уроку, розкласти його в необхідному порядку; включатися в роботу відразу після вказівки вчителя; дотримуватися

єдиних вимог до оформлення письмових видів робіт; розрізняти основні елементи підручника (обкладинка, корінець, сторінка), користуватися закладкою, дотримуватися правильної постави під час читання і письма);

- загальномовленнєвих (говорити в помірному темпі, чітко, вільно, виразно, з відповідною силою голосу; зосереджено слухати вчителя, відповідати на запитання за відомою і вільною моделлю, зв'язно передати почуте, побачене за допомогою трьох-чотирьох речень; з повагою звертатися до вчителя, учнів);
- загальнопізнавальних (виділяти в предметах певні ознаки, розрізняти розмір, форму, колір, смак тощо; знаходити у двох об'єктів однакові, схожі і різні ознаки; зіставляти групи предметів за однією суттєвою ознакою, помічати вміння у спостережуваних об'єктах за орієнтирами, вказаними вчителем; за допомогою вчителя зробити висновок-узагальнення після виконання навчального завдання);
- контрольно-оцінних умінь і навичок (знайти фактичну помилку в ході зіставлення результатів власної роботи зі зразком; оцінювати наслідки своєї діяльності за орієнтирами, вказаними вчителем (правильно, красиво, що саме; якщо помилився, то в чому, що треба змінити, чого уникати в наступній роботі і т. ін.).

Прийоми та методи роботи з дітьми мають забезпечувати різноманітну активну практичну діяльність кожного учня. Ігрова діяльність має бути домінуючою під час навчання дитини у 1 класі.

Домашні завдання учням першого класу не задаються.

Навчальні досягнення учнів 1 класу оцінюються вербально. (Методичні рекомендації щодо контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи, рекомендовані Міністерством освіти і науки України (лист МОН України від 30.08.2002 р. № 1/11-2927).)

Під впливом різноманітних чинників шкільного життя позитивні уявлення про себе, сформовані у дитини в дошкільному віці, у першому класі піддаються серйозним випробуванням. Навчання пов'язане не лише з успіхами, а частіше з помилками, невдачами. Першокласник прагне утвердити себе в новій ролі, шукає опори у ставленні вчителів до себе, бажаючи, щоб дорослі помічали його позитивні якості. Тому оцінка здатна викликати в учня цілу гаму гострих переживань. Радість і задоволення досягненнями в навчанні створюють позитивний емоційний фон стосунків з учителем та однокласниками, покращують рівень засвоєння знань. Почуття гіркоти, невдоволення невдачами можуть спричинити зниження самооцінки, зневіру, конфлікт із оточенням.

Важливо на уроках створювати такі умови, коли б невдоволеність від невдачі спонукала дитину шукати кращі способи навчальної діяльності. Педагогічна оцінка має бути тактовною, не акцентованою на невдачах дитини, а здатною створювати сприятливий емоційний фон для подолання труднощів. Важливо навчити учня сприймати оцінку як показник рівня знань і вмінь, а також розуміти, що оцінюються його конкретні дії.

Важливе завдання виховання першокласників — цілеспрямоване формування самооцінки. За сприятливих умов навчання і виховання у дітей починає формуватися правильна самооцінка, яка ґрунтується особистісних якостей, досягнень і можливостей. Створюючи такі умови, слід враховувати індивідуальні особливості кожного учня і, перш за все, виділяти ознаки, які свідчать про тенденції формування у них самооцінки.

Для дітей із заниженою самооцінкою, сором'язливих, пасивних дуже важливими і значимими є оцінки, які дає учитель. Похвала, заохочення допомагають зняти негативний вплив невпевненості в собі, в той час як осудження посилює його. Такій дитині важливо дати можливість реально досягати гарних результатів у роботі, а потім допомогти правильно їх оцінити і в коректній формі привернути увагу однокласників.

Діти з виявленою завищеною самооцінкою зазвичай є схильними до демонстративності та домінування. Щодо них доречною є тактика стриманості, виявлена незначними знаками уваги. Якщо немає можливості уникнути зауваження, то його слід висловити діловим тоном, не показуючи якихось емоцій.

Важливо помітити той момент, коли дитина в основному виправляє свою помилку, щоб поставити її в однакові умови з іншими учнями.

У всіх випадках не слід протиставляти дітей одне одному. Можна порівнювати лише певні досягнення учня. Порівняння роботи (відповіді, поведінки тощо) з тим, як працювала дитина раніше, не вдаючись при цьому до порівняння успіхів чи невдач окремих учнів, має стимулюючий характер.

Водночас доцільно вчити дітей здійснювати не лише самооцінку, а й взаємооцінку, колективну оцінку. Це активізує навчальну роботу, допомагає формуванню в школяра зацікавленого ставлення до критики, висловленої на його адресу, зміцнює почуття особистої значущості в колективі, сприяє усвідомленню турботи про нього товаришів.

Вміло користуючись у роботі з першокласниками педагогічною оцінкою, учитель закладає основи для формування в них умінь

об'єктивно оцінювати хід і результати своєї діяльності, стимулює розвиток навчальних мотивів, створює атмосферу доброзичливих взаємин у класі, що необхідно для підтримування в учнів почуття власної гідності, доброти і чуйності, бажання працювати разом з однокласниками.

У класному журналі та в зошитах оцінки в балах або за рівнями не виставляються. Недоцільним є використання будь-яких позначень для оцінювання навчальних досягнень учнів 1 класу, оскільки вони з часом асоціюються у дитини з відповідним балом за встановленими критеріями оцінювання. Не оцінюються темп роботи учня, його особистісні якості та індивідуальні психічні процеси, зокрема пам'ять, увага, сприймання тощо.

Ведення учнівських щоденників у 1 класі не рекомендовано.

Зміст та форма проведення навчальних екскурсій для учнів 1 класу визначені листом Міністерства освіти і науки України від 07.03.2001 р. № 1/9-97. Термін і тривалість проведення навчальних екскурсій встановлюються відповідно до рекомендацій Міністерства освіти і науки України про організацію навчально-виховного процесу та порядок закінчення навчального року у загальноосвітніх навчальних закладах.

Відповідно до Інструкції про переведення та випуск учнів навчальних закладів системи загальної середньої освіти усіх типів та форм власності (наказ МОН України від 05.02.2001 р. № 44, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 8 лютого 2001 року за № 120/5311), у кінці навчального року на кожного першокласника вчитель складає характеристику, яка заноситься до особової справи учня. У ній зазначається рівень розвитку учня та результати оволодіння ним усіма компонентами навчальної діяльності.

Усі учні 1 класу незалежно від річного оцінювання переводяться до наступного класу. Водночас учні, які через поважні причини (хвороба, сімейні обставини), за результатами річного оцінювання, мають навчальні досягнення, нижчі від середнього рівня, можуть бути, як виняток, залишені для повторного навчання у 1 класі за рішенням педагогічної ради та за згодою батьків або осіб, які їх замінюють (п. 1.8; п. 1.11 Інструкції).

Відповідальність за безпеку життєдіяльності кожного учня на уроках, під час перерв, у групах продовженого дня, дотримання вимог санітарних правил і норм несуть вчителі-класні керівники, учителі-предметники, вихователі груп продовженого дня, адміністрація загальноосвітніх навчальних закладів.

Розділ 4

ОРГАНІЗАЦІЯ СПІЛЬНОЇ РОБОТИ ДОШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ І ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

ЗРАЗКИ НАКАЗІВ, ПЛАНІВ ЩОДО НАСТУПНОСТІ МІЖ ЛАНКАМИ ОСВІТИ

ДНЗ № _____
НАКАЗ № _____
від «___» _____ 20__ р.

ПРО ПЕРСПЕКТИВНІСТЬ І НАСТУПНІСТЬ У РОБОТІ ДОШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ № _____ І ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ І–ІІІ СТ. № _____

Закони України «Про освіту» та «Про дошкільну освіту» передбачають безперервність і наступність у єдиній системі освіти між усіма ланками, визнають пріоритетну роль дошкільної освіти як обов'язкової первинної її складової.

Виходячи із зазначеного, на виконання річного плану роботи ДНЗ № _____ на 20__ / 20__ н. р. та з метою забезпечення поступового переходу від попереднього вікового періоду до нового, зближення умов виховання і навчання старших дошкільників і молодших школярів,

НАКАЗУЮ:

1. Спрямувати педагогічний процес ДНЗ № _____ і початкової школи І–ІІІ ст. № _____ на розширення, поглиблення та удосконалення змісту освіти.

Протягом навчального року

2. Здійснювати зв'язок педагогів ДНЗ і початкової школи на інформаційному (семінари-практикуми, консилиуми тощо) і діяльнісному (обмін новаторськими методиками, досвідом організації

навчальної діяльності старших дошкільників і молодших школярів, взаємне консультування) рівні.

Протягом навчального року

3. Забезпечити на належному рівні взаємозв'язок вихованців, учнів, педагогів ДНЗ і початкової школи у 20__ / 20__ н. р.

Протягом навчального року

4. Організувати попереднє знайомство дітей ДНЗ з майбутнім учителем, ознайомлення педагога школи з роботою старшої групи ДНЗ, вивчення індивідуальних особливостей дітей, участь у їхніх справах.

Протягом навчального року

5. Вихователям груп старшого дошкільного віку:

- 5.1. Організувати у груповій кімнаті ігровий простір з іграшками для сюжетно-рольової гри «Школа».

До 01.09.20__ р.

- 5.2. Внести питання адаптації дитини до шкільного навчання до порядку денного батьківських зборів.

Квітень–травень 20__ р.

- 5.3. Запросити на групові батьківські збори вчителів початкової школи.

Квітень–травень 20__ р.

- 5.4. Уникати у навчально-виховній роботі з дошкільниками дублювання класно-урочної системи за формами проведення, змістом завдань, методами та прийомами навчання, способами організації дітей, не підпорядковувати їх самій лише логіці майбутніх навчальних шкільних дисциплін.

6. Контроль за виконанням наказу залишаю за собою.

Завідувач

(підпис)

Прізвище, ініціали

З наказом ознайомлені:

ПЛАН

заходів щодо забезпечення взаємозв'язку у діяльності
ДНЗ № ____ і початкової школи ЗОШ І–ІІІ ст. № ____
на 20__ / 20__ н. р.

№ з/п	Назва заходу	Термін проведення	Відповідальний
1	Взяти участь у вчистостях до Дня знань	01.09.20__	Вихователі
2	Провести екскурсію до школи	Листопад–квітень	Вихователі, учителі
3	Організувати взаємовідвідування уроків у школі та занять у старших групах ДНЗ вчителями початкової школи та вихователями старших груп ДНЗ	Протягом року	Вихователі, учителі
4	Запрошувати дітей-школярів — випускників ДНЗ на свята	Протягом року	Вихователі, учителі
5	Організувати спільні виставки дитячих робіт	Жовтень	Вихователі ДНЗ, вихователі ГПД,
6	Організувати спільні фізкультурні свята, розваги, змагання і конкурси	Березень	Учитель фізкультури, вихователі ДНЗ, вихователі ГПД
7	Проводити спільні семінари, педради, конференції, методичні об'єднання вчителів та вихователів ДНЗ	Протягом року	Керівник МО, вихователі-методист
8	Взяти участь у ярмарку педагогічних ідей	Листопад	Вихователі-методист
9	Дітям старших груп взяти участь у святі прощання з Букварем	Жовтень	Вихователі ДНЗ, вихователі ГПД

№ з/п	Назва заходу	Термін проведення	Відповідальний
10	Взяти участь у роботі психолого-педагогічного консилиуму «Адаптація дитини до школи»	Травень	Психолог
11	Дітям старших груп взяти участь у проведенні у школі свята «Останній дзвоник»	Травень	Вихователі ДНЗ
12	Запросити до участі у батьківській конференції адміністрацію ЗОШ І–ІІІ ст. №__	Квітень	Завідувач, вихователь-методист

ПЛАН
спільної роботи ЗОШ І–ІІІ ступенів
та ДНЗ №__ на 20__–20__ н. р.

№ з/п	Заходи	Термін виконання	Відповідальний	Відмітка про виконання
РОЗДІЛ № 1				
Виконання Закону України «Про загальну середню освіту»				
1	Продовжити роботу із впровадження у педагогічний процес положень Закону України «Про загальну середню освіту» та «Про дошкільну освіту та виховання»		Завідувач ДНЗ, заступник директора ЗОШ	
2	Взяти на облік дітей дошкільного віку в мікрорайоні школи			
3	Ознайомити вчителів і вихователів із планом спільної роботи школи і ДНЗ		Вихователь-методист ДНЗ, заступник директора ЗОШ	

№ з/п	Заходи	Термін виконання	Відповідальний	Відмітка про виконання
4	Організувати взаємовідвідування уроків і занять із метою ознайомлення з методикою навчання та розв'язання послідовностей у роботі ДНЗ і школи		Вихователь-методист ДНЗ, заступник директора ЗОШ	
5	Провести День відкритих дверей у ДНЗ для випускників 9–11 класів з метою профорієнтації		Вихователь-методист ДНЗ, заступник директора ЗОШ	
6	Провести обстеження дітей підготовчих груп		Психолог, вихователь-методист ДНЗ	

РОЗДІЛ № 2
Методична робота

1	Ознайомлення вчителів і вихователів із новинками психолого-педагогічної літератури з питань виховання та навчання дітей молодшого шкільного віку		Вихователь-методист ДНЗ, заступник директора ЗОШ	
2	Провести методичний тиждень майстерності вчителів початкових класів та вихователів ДНЗ №__		Вихователь-методист ДНЗ, заступник директора ЗОШ	
3	Провести спільне засідання педагогічної ради «Виховання нового покоління (взаємодія батьків та педагогів — необхідна умова для виховання нового покоління)»		Вихователь-методист ДНЗ, заступник директора ЗОШ	

№ з/п	Заходи	Термін виконання	Відповідальний	Відмітка про виконання
4	Взаємовідвідування уроків, заняття та позаурочних заходів		Вихователь-методист ДНЗ, заступник директора ЗОШ	
5	Організувати роботу груп щодо підготовки дітей до школи		Вихователь-методист ДНЗ, заступник директора ЗОШ	
РОЗДІЛ № 3 Проведення спільних заходів				
1	Провести спільні свята: <ul style="list-style-type: none"> • свято Першого дзвоника; • Різдвяні свята; • Свято «Букваріку, прощай!»; • конкурс малюнка на асфальті «Світ очима дітей»; • Свято останнього дзвоника 		Вихователь-методист ДНЗ, заступник директора ЗОШ	
2	Організувати ремонт іграшок ДНЗ		Вихователь-методист ДНЗ, заступник директора ЗОШ	
3	Залучати школярів до організації вистав драматичного гуртка для дошкільників		Вихователь-методист ДНЗ, заступник директора ЗОШ	
4	Організувати екскурсію для майбутніх першокласників школи, шкільного музею		Вихователь-методист ДНЗ, заступник директора ЗОШ	

№ з/п	Заходи	Термін виконання	Відповідальний	Відмітка про виконання
РОЗДІЛ № 4 Робота з батьками				
1	Продовжити роз'яснювальну роботу серед батьків з метою вивчення Законів України «Про загальну середню освіту», «Про дошкільну освіту», «Про мови»		Вихователь-методист ДНЗ, заступник директора ЗОШ, вчителі, вихователі	
2	Провести загальні батьківські збори щодо підготовки дітей до школи		Вихователь-методист ДНЗ, заступник директора ЗОШ	
3	Організувати дні відкритих дверей для батьків		Вихователь-методист ДНЗ, заступник директора ЗОШ	
4	Систематично оновлювати матеріали на стенді «Для батьків»		Заступник директора ЗОШ, психолог	
5	У старших групах ДНЗ оформити стенди-куточки «Незабаром до школи»		Вихователі ДНЗ, заступник директора ЗОШ	
6	Організувати роботу психологічної консультативної служби для батьків		Психолог	
7	Проводити роботу з батьками з попередження дитячого травматизму		Вихователі ДНЗ, учителі молодших класів	
8	Систематично проводити консультації для батьків стосовно проблеми підготовки дитини до школи		Адміністрація ДНЗ та ЗОШ	

**Спільний план наступності в роботі
ДНЗ № _____ та ЗОШ I–III ступенів № _____**

№ з/п	Назва заходу	Термін виконання	Відповідальний	Примітка
Організаційно-педагогічна робота				
1	Комплектування перших класів згідно із Законом України «Про освіту»	Травень, вересень	Директор ЗОШ	
2	Комплектування старших до школи груп згідно з Положенням про ДНЗ	Серпень, вересень	Завідувач ДНЗ	
3	Складання та затвердження спільного плану наступності у роботі ДНЗ і школи	Вересень	Вихователь-методист, заступник директора школи	
4	Видання наказів по ДНЗ та школі про призначення вчителів початкових класів та вихователів старших груп на наступний навчальний рік	Вересень	Директор ЗОШ, завідувач ДНЗ	
5	Забезпечення взаємовідвідування уроків у школі та занять у ДНЗ	Протягом року	Вихователь-методист, заступник директора школи	
6	Здійснення контролю за рівнем підготовки дітей до школи. Контрольні зрізи знань з метою корекції	Вересень, грудень, травень	Вихователь-методист, заступник директора школи	
7	На нарадах при директорі розглянути питання: <ul style="list-style-type: none"> • про стан виконання навчального плану; • про виконання плану роботи з батьками; • про виконання плану методичної роботи та її результативність 	Жовтень, лютий, квітень, травень	Завідувач ДНЗ, вихователь-методист, директор школи	

№ з/п	Назва заходу	Термін виконання	Відповідальний	Примітка
Методична робота				
9	Знайомство з навчальними програмами ДНЗ та школи	Вересень	Вихователь-методист, заступник директора школи	
10	Спільна педагогічна нарада вихователів ДНЗ, сім'ї та вчителів школи: <ul style="list-style-type: none"> • «Підготовка дітей до школи — спільна справа ДНЗ, сім'ї та школи»; • «Взаємозв'язок розвитку мови та розумового виховання в навчальному процесі»; • «Результативність навчального процесу»; • «Педагогіка співробітництва — реальний шлях до утвердження ідей демократії та гуманізації шкільного життя»; • «Психологічна готовність шестирічних дітей до навчання у школі» 	Протягом року	Вихователі ДНЗ, вчителі школи	

**Планування роботи з наступності
дошкільного навчального закладу та початкової школи**

№ з/п	Заходи	Термін виконання	Відповідальний	Відмітка про виконання
Методична робота				
1	Обговорення планів роботи з підготовки дітей до школи	Вересень	Заступник директора, методист ДНЗ	

№ з/п	Заходи	Термін виконання	Відповідальний	Відмітка про виконання
2	Знайомство вчителів з програмою виховання і навчання в дошкільному навчальному закладі	Вересень	Методист ДНЗ, вихователі	
3	Знайомство вихователів з програмою навчання і виховання в 1 класі	Вересень	Заступник директора, вчителі	
4	Відвідування вихователями уроків математики, читання, фізкультури в 1 класі	Вересень жовтень	Заступник директора, методист ДНЗ	
6	Відвідування вчителями занять у ДНЗ: <ul style="list-style-type: none"> на початку навчального року з метою знайомства з дітьми підготовчої групи і вивчення форм роботи з ними; у другій половині року з метою ознайомлення з рівнем одержаних знань, вмінь і навичок, творчих здібностей дітей ДНЗ 	Жовтень квітень	Заступник директора, методист ДНЗ	
7	Проведення педагогічної ради в ДНЗ. Питання для обговорення: <ul style="list-style-type: none"> стан роботи з навчання зв'язного мовлення у старшій групі; творчий розвиток дітей; підсумки виховної та освітньої роботи у старшій групі 	Травень	Методист ДНЗ, вихователі	
8	Спільна нарада «Питання наступності фізичного виховання в ДНЗ і школі»	Травень	Заступник директора, методист ДНЗ, інструктори з фізичного виховання	

№ з/п	Заходи	Термін виконання	Відповідальний	Відмітка про виконання
Робота з батьками				
1	Батьківські збори Теми: <ul style="list-style-type: none"> «Завдання ДНЗ і сім'ї у підготовці дітей до школи»; «Підсумки засвоєння програми дітьми старшої групи» 	Вересень, квітень	Вихователі ДНЗ	
2	Тематичні вистави: «Що повинен вжити першокласник»; «Вступ до школи — важлива подія у житті дітей»	Листопад, січень	Вихователі ДНЗ	
3	Виставки дитячих робіт	Протягом року	Вихователі ДНЗ	
4	Вікторина «Що ми вміємо?»	Березень	Вихователі ДНЗ	
5	Батьківська конференція «Моральне виховання дітей»	Лютий	Вчителі школи, вихователі ДНЗ	
6	День відкритих дверей для батьків і вчителів. Мета: знайомство з роботою вихователів з підготовки дітей до школи	Березень	Методист ДНЗ, вихователі	
7	Консультації для батьків: <ul style="list-style-type: none"> «Як правильно організувати позаурочний час дитини»; «Як зробити бесіди з дітьми цікавими і ненав'язливими» 	Квітень, листопад	Вчителі школи, вихователі ДНЗ	

№ з/п	Заходи	Термін виконання	Відповідальний	Відмітка про виконання
8	Зустріч сімей дітей старшої групи з учителями	Травень	Вчителі школи, вихователі ДНЗ	
Робота з дітьми				
1	Екскурсії дітей у школу з метою ознайомлення із: <ul style="list-style-type: none"> • приміщенням школи; • класом; • спортивною залом; • бібліотекою 	Протягом року	Вчителі школи, вихователі ДНЗ	
2	Спільна виставка малюнків дітей старшої групи та учнів перших класів	Жовтень	Вчителі школи, вихователі ДНЗ	
3	Організація зустрічей з учнями, колишніми вихованцями ДНЗ, бесіди про шкільне приладдя та їх застосування. Підготовка виступу шкільного театру	Березень	Вчителі школи, вихователі ДНЗ	
4	Залучення учнів до організації «Творчого марафону»	Жовтень	Вчителі школи, музичні керівники	
5	Запрошення дітей старшої групи на свято «Прощання з Букварем»	Квітень	Вчителі школи	
6	Запрошення дітей перших класів на свято «Прощай, дитячий садок»	Травень	Вихователі, музичні керівники ДНЗ	

Орієнтовні форми та тематика роботи з наступності

№ з/п	Форма роботи	Тема
1	«Круглий стіл»	Наступність змістових ліній у Державних стандартах початкової та основної школи. Особливості оцінювання навчальних досягнень учнів початкової та основної школи. Вікові та психофізіологічні особливості учня молодшого шкільного віку та учня 5 класу. Роль учителя початкової школи і 5 класу в розв'язанні проблем адаптації учнів 5 класу
2	Психологічні тренінги	Психологічні параметри готовності до навчання у 1 класі. Психологічні параметри готовності до навчання у 5 класі. Психолого-педагогічні вимоги до змісту й рівня розвитку характеристик готовності до навчання у 5-му класі
3	Тренінги	Форми та методи навчальної діяльності в початковій школі та доцільність їх продовження їх використання в основній школі
4	Ділові ігри	Методика проведення різнорівневих перевірок робіт з математики у 5 класі та аналіз їх результатів. Проведення контрольного диктанту у 4 класі, аналіз результатів і розкриття недоліків у знаннях учнів. Методика проведення тематичного оцінювання знань з мови, математики, предмета «Я і Україна» у початковій школі та 5 класі

Розділ 5

ОРІЄНТОВНІ ПРОГРАМИ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ З ДОШКІЛЬНИКАМИ

ПРОГРАМА ГАРМОНІЙНОЇ АДАПТАЦІЇ ДИТИНИ ДО НАВЧАННЯ

З метою гармонізації процесу адаптації дітей шестирічного віку до навчання в початковій школі пропонуємо авторську програму, яка має на меті виконання певних завдань.

Завдання програми

1. Сформувати елементи навчальної діяльності.
2. Сформувати мотивацію до навчання.
3. Підвищити здібності довільної регуляції поведінки, уваги, навчальної діяльності.
4. Сформувати вміння пристосовуватися до темпу шкільного життя.

Напрями розвитку дитини

У процесі засвоєння програми передбачається гармонійний розвиток дитини за чотирма напрямками.

1. Розвиток психічних процесів: пам'яті, уваги, мислення, мовлення.
2. Емоційно-мотиваційний розвиток особистості.
3. Розвиток довільності поведінки.
4. Розвиток сформованості спілкування.

Структура занять

1. Постійний ритуал початку заняття.
2. Завдання на гармонізацію стосунків у діадах «дитина — однолітки», «дитина — учитель», «дитина — сім'я», «дитина — Я-концепція».
3. Розвивальні та навчальні вправи на розвиток психічних процесів пам'яті, уваги, мислення та ін.
4. Емоційна розрядка.
5. Коригувальна робота.

6. Обговорення заняття з дітьми (що було цікавим, що було легким, що викликало ускладнення).

7. Постійний ритуал завершення заняття.

Початок заняття повинен стати своєрідним ритуалом, щоб діти мали можливість налаштуватися на спільну діяльність, спілкування, відрізняли одні заняття від інших.

Ритуал можна змінювати, але не дуже часто.

Закінчення заняття — це завершення певного виду діяльності, але не спілкування, тому ритуал повинен, з одного боку, показати, що заняття закінчено, з іншого — що діти готові до конструктивного спілкування в групі та вдома.

Ритуал може бути однаковим, а може бути тематичним.

Ми пропонуємо декілька варіантів початку та завершення занять, які, до речі, не менш важливі за його основну частину.

Ритуали початку заняття

Чарівний клубочок

Діти сидять на стільцях або на килимі, утворюючи коло. Вихователь передає клубок ниток дитині, яка намотує нитку на палець і при цьому говорить лагідне слово або добре побажання, або лагідно називає дитину, що сидить біля неї, на ім'я, або вимовляє «чарівне ввічливе слово» тощо.

Потім передає клубок наступній дитині, поки не дійде черга до вихователя.

Добра Тварина

Діти стають у коло та беруться за руки. Вихователь тихим голосом говорить: «Ми — одна велика добра тварина. Давайте послухаємо, як вона дихає!» Усі прислухаються до свого дихання, дихання сусідів. «А зараз послухаємо разом!» — продовжує вихователь.

Вдих — усі роблять крок вперед, видих — крок назад. «Так не тільки дихає тварина, так само рівно б'ється її велике добре серце». Стукіт — крок вперед, стукіт — крок назад і т. ін. одне одному.

Компліменти

Усі беруться за руки, сидячи у колі. Дивлячись в очі сусідові, потрібно сказати йому декілька добрих слів, за щось похвалити. Той, хто приймає комплімент, киває головою і говорить: «Спасибі, мені дуже приємно!» Потім він вимовляє комплімент своєму сусідові. Якщо виникають певні труднощі, вихователь може зробити комплімент або запропонувати сказати щось «смачне», «солодке», «квіткове» тощо.

Під час ритуалу вихователь знаходиться у колі разом з дітьми, показує приклад, підказує, підбадьорює, налаштовує вихованців.

Торбинка сміху

Вихователь читає вірша, діти виконують дії, про які йдеться у вірші.

За смішинкою смішинку
Знов складаю я в торбинку.
До торбинки поспішить —
Хай торбинка посмішить!
Сміх — здоров'я,
Сміх — для всіх,
Посміятися не гріх.
Регочить собі, нівроку,
Тільки, цур,
Не в час уроку!..

О. Пархоменко

Заклична до початку заняття:

Я усіх дітей гукаю
Та до себе закликаю!
Будемо ми разом грати,
Заняття час вже починати.

*Ритуали закінчення заняття**Коло друзів*

Стоячи або сидячи у колі, всім узятися за руки, потиснути їх, подивитися по черзі одне на одного.

Естафета дружби

Узятися за руки і передавати, як естафету, рукостискання. Починає вихователь: «Я передам вам свою дружбу, і вона йде від мене до Маші, від Маші до Саші (і т. д.) і, нарешті, знову повертається до мене. Я відчуваю, що дружби стало більше, оскільки кожний з вас додав частинку своєї дружби. Хай же вона вас не покидає і гріє. До побачення!»

Сонячні промінці

Простягнути руки вперед і з'єднати їх в центрі кола. Тихо постояти у такій позі, намагаючись відчути себе теплим сонячним промінцем.

Примовляння

Всі ми дружній хлоп'ята.
Ми — хлоп'ята-дошкільнята.
Нікого ми не скривдимо,
Нікого не образимо.

Як піклуватися, ми знаємо.
Нікого в біді не залишаємо.
Не відняти, а просити.
Разом ми хороші діти.
Хай усім щаститиме,
Сонце всім світлитиме!
Заклична на кінець заняття:

Ось скінчилась наша гра.
Все, прощатись нам пора.
Будем завтра зустрічатись,
В нові ігри будем гратись.

Навчально-тематичний план

№ з/п	Тематика занять	Кількість годин
1	«Мандрівка з Буратіно»	1
2	«Зоопарк»	1
3	«До Мальвіни на гостини»	1
4	«Котик Мурчик»	1
5	«Золота рибка»	1
6	«Порятунок Принцеси»	1
7	«Подорож до лісу»	1
8	«Автопарк»	1
9	«Країна Трямляндія»	1
10	«Лісова школа»	1
	Всього:	10

ПРОГРАМА РОЗВИТКУ ДОВІЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ**Мета програми:**

- формування психічних якостей, що забезпечують успішну адаптацію дитини до школи;
- формування довільної поведінки, соціальних і пізнавальних спонукань до навчання.

Проведення програми має забезпечити:

- м'який спосіб адаптації дітей, оскільки форма групових занять поступово готує дітей до шкільних умов;
- збагачення прийомів спілкування дітей;
- вироблення уміння правильно і гнучко спілкуватися з однолітками;
- уміння керувати своєю поведінкою, здатність діяти з власної волі;
- розвиток уміння дітей свідомо підкоряти свої дії правилу;
- орієнтування дітей на певну систему вимог.

Програма розрахована на 6 занять. Кожне заняття триває 25–30 хв. За необхідності (на розсуд практичного психолога) курс проведення програми можна збільшити, аж поки не буде досягнуто оптимального результату.

Кожне заняття організовується за традиційною для всієї програми схемою:

- ритуал вітання;
- рефлексія;
- основна частина;
- рефлексія;
- ритуал прощання.

№ з/п	Мета заняття	Кількість занять	Ігри основної частини заняття
1	Розвиток зосередженості	1	«Чорний, білий не беріть», «Візерунки»
2	Розвиток самоконтролю	2	«Пташка», «Намалюй пароплав», «Палички»
3	Моделювання ситуацій навчання	1	«Сокіл і лисиця», «Лісова школа»
4	Розвиток шкільних навичок	1	«Хто де живе», «Школа навпаки»
5	Закріплення знань дітей	1	«Сусіде, піднеси руку», «Першокласники»

ПРОГРАМА АДАПТАЦІЇ ПЕРШОКЛАСНИКІВ ДО НАВЧАННЯ В ШКОЛІ

№ з/п	Заходи	Термін виконання	Відповідальний	Відмітка про виконання
1	Психологічна просвіта батьків. Батьківські збори: • Вікові особливості шестирічної дитини. • Як допомогти дитині звикнути до школи?	Протягом вересня		
2	Психологічна освіта вчителів 1-х класів: Консультація: «Вікові особливості першокласників»	Серпень, вересень		
3	Індивідуальні консультації батьків з питань індивідуальних особливостей дітей, труднощів у роботі	Протягом вересня		
4	Проведення курсу «Уведення в шкільне життя» в 1-х класах	1–15 вересня		
5	Анкетування батьків: • Індивідуальні особливості дитини. • Чи подобається дитині в школі?	Перші батьківські збори 4 тиждень вересня		
6	Ведення вчителями класних щоденників «Як ми стали учнями»	Протягом курсу «Введення в шкільне життя»		
7	Організація ведення учнівських портфоліо	Протягом року		
8	Контроль за процесом адаптації. Анкетування першокласників: • Рівень шкільної адаптації (анкета Лусканової) • Проективна методика «Дерево»			

Розділ 6 СЦЕНАРІЇ СПІЛЬНИХ ЗАХОДІВ ДЛЯ ДОШКІЛЬНИКІВ ТА ШКОЛЯРІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

ТИЖДЕНЬ УКРАЇНСЬКОЇ КНИГИ

План проведення тижня української книги

№ з/п	Заходи	Термін проведення	Відповідальні	Відмітка про виконання
1	Загальношкільна лінійка «Книга — джерело мудрості»			
2	Заняття в дошкільній групі № 2 з художньої літератури «Знайомство з творчістю Т. Г. Шевченка. Читання вірша «Встала весна»			
3	Конкурс читців віршів Т. Г. Шевченка у 1–4-х класах			
4	Ділова гра у 3-му класі «Книга вчить, як на світі жити»			
5	Розвага в дошкільній групі № 4 «День народження книги»			
6	Конкурс у 2–4-х класах «Найкраща закладка»			
7	Літературні ігри в 4 класі			
8	Конкурс у 1–2-х класах «Сторінками улюблених українських казок»			
9	Вікторина в дошкільній групі № 9 «Все про книги знаю, їх люблю і бережу»			

№ з/п	Заходи	Термін проведення	Відповідальні	Відмітка про виконання
10	Рейд-перевірка у 2–4-х класах «Підручник у моєму портфелі»			
11	Бесіда-зустріч у 3–4-х класах «Чарівний книжковий світ»			
12	Виставка ілюстрацій до улюблених книг			
13	Заняття в дошкільних групах з розділу «Дитина і навколишній світ»: 1) гр. № 10 «Книга — твій друг і порадник»; 2) гр. № 11 «Книга в гості завітала»; 3) гр. № 12 — «Наш друг — книга»			
14	Позакласний урок читання «Українські народні казки про тварин»			
15	Свято «Книга — світ, книга — серцю привіт»			

Сценарій загальношкільної лінійки «Книга — джерело мудрості»

1-й учень

О книга! Пресвята богине!
Народу й роду берегине!
Неопалима купино!
По всіх вертепах і яскинях,
Неначе зірка провідна,
Великомученице ти,
Нас освіти і освяти!..
Ти мов цілющою водою
Нас причащаєш колядою
І вищим словом Кобзаря...

Ведучий. Є багато див на землі, створених природою і зроблених руками людини. І серед них найбільше диво з див — книга. У ній міститься весь неосяжний світ. Усе, що створено людським розумом, усе, чого прагне наша душа, має своє відображення у книзі. Люди винайшли писемність, а з нею — й книгу. Багато тисячоліть тому першими «сторінками» книги були стрімкі скелі, кам'яні брили. У колишній столиці Єгипту Фівах зберігається така кам'яна «книга», «сторінки» якої сягають у ширину 40 метрів. Це одна з найдавніших і найбільших книг у світі, які дійшли до нас крізь віки. Шлях розвитку книги був довгим та складним. Який тільки матеріал не використовували люди для виготовлення книжок: глину, листя та кору дерев, шкіру тварин, бамбук, папірус, шовк, пергамент. Для сучасних книжок основним матеріалом є папір.

У квітні жителі нашої планети святкують іменини книги. Так, 23 квітня оголошено Всесвітнім днем книги. Виникло це свято в Іспанії, де в цей день до кожної проданої книги традиційно додавали троянду. Звичайно, є день народження й у дитячої книжки. Міжнародний день дитячої книжки відзначається щорічно 2 квітня, у день народження датського письменника-казкаря Ганса Христиана Андерсена.

На вшанування книги ми й оголосили цей тиждень — тижнем книги. (Ознайомлення всіх учнів із планом роботи на тиждень.)

2-й учень

Дружба з книгою — це свято,
Не було б його у нас, —
Ми б не знали так багато
Про новий і давній час.

3-й учень

Як краплин у Дніпрі,
Як зірок у горі,
Як листя на гіллі —
Стільки книг на землі!
Є великі й малі
Є легкі і важкі,
На полицях, в столі
Наші друзі — книжки.

Книга

Я — Книга, товариш твій,
Користуватись мною вмій.
Я чиста, гарна і приємна,
Тож, друже, будь зі мною чемний.

Погані звички забувай.
Мене не рви, не ображай.
І пальці, прошу, ти не слинь.
Коли гортаєш сторінки.
Я, друже, — твій надійний друг,
Та тільки для чистеньких рук.

А ще я хочу вручити вам заповіді читача. («Книга» вручас кожнотому класові заповіді читача.)

Заповіді читача

1. Перш ніж читати, визнач, про який час розповідає книжка, а закінчивши читання, встанови, чи довго відбувалися події.
2. Зверни увагу, де і з ким відбувається все, про що розповідається.
3. Використовуючи книжки-довідники та ілюстрації, намагайся уявити героїв і обстановку якомога конкретніше.
4. Якщо книжка «товста», то читай її частинами.
5. Навіть прочитавши частину книги, обдумай, що запам'ятав, що схвилювало, злякало, насторожило, порадувало, здивувало.
6. Порівняй свої враження від читання сьогодні з тим, що відчув вчора, раніше.
7. Одразу ж визначай і пояснюй собі все незрозуміле.
8. Повертайся до прочитаного, перечитай, відмічай, виписуй.
9. Дочитавши книжку, уяви її зміст у цілому, згадай героїв, з'ясуй для себе, чи сподобалась ця книжка тобі і чим саме.
10. Зістав прочитане з тим, що тобі було відомо раніше, або з тим, про що довідався зараз, але з інших джерел.

4-й учень

Весь світ — це загадка без краю,
Завжди в собі секрет несе...
Це поки ти ще не читаєш...
Пізніше дізнаєшся про все.
Чому не завжди тепле літо?
Чому надходять холоди?
Чому калюжа льодом вкрита?
Куди поділася вода?

5-й учень

Відкіль струмить оце джерельце?
Деся з-під землі проклало путь!
Вода прозора, наче скельце.
І як це тільки може бути?!

Не можна все перелічити,
Всіх сумнівів і всіх вагань...
Книжки читайте, любі діти!
Вони — це скриня наших знань!

Заняття для дітей старшої групи

Тема. Знайомство з творчістю Т. Г. Шевченка

Програмовий зміст: продовжувати ознайомлювати дітей із життям і творчістю Тараса Шевченка, розвивати інтерес до поезії, бажання слухати і вчити напам'ять вірші великого поета та пісні на його слова; виховувати патріотичні почуття, любов до рідної України, її людей, природи, прагнення більше дізнатися про своїх видатних співвітчизників; сприяти розвитку зв'язного мовлення.

Матеріал: портрет Т. Г. Шевченка, ілюстрації з його життя, його малюнки, вірші «Встала весна», «Тече вода з-під явора», «Садок вишневий», «Рече та стогне Дніпр широкий», «Заповіт».

ХІД ЗАНЯТТЯ

Вихователь. Діти, скажіть, будь ласка, яких відомих поетів ви знаєте. (*Тарас Шевченко, Леся Українка, Іван Франко*)

— Першим ви назвали великого поета Тараса Шевченка. А як його ще називають в Україні? (*Кобзар*) Так, поета називають Кобзарем за назвою його першої книги віршів та поем. Погляньте на портрет цієї людини. Сьогодні я розповім про його тяжке дитинство і складне життя. Воно було сповнене страждань і боротьби за щасливу долю рідного народу, вірним сином якого був поет.

Дуже важко жилося маленькому Тарасові, бо він був сільським хлопчиком-кріпаком, який рано втратив батьків.

Ось як він згадує дитячі роки:

Там матір добрую мою
Ще молодою у могилу
Нужда і праця положила.
Там батько, плачучи з дітьми,
Не витримав лихої долі —
Умер на панщині.
В тій хаті мучивсь я колись,
Мої тут сльози пролились,
Найперші сльози.

Вихователь. З дитинством у поета пов'язані дуже сумні й одночасно світлі спогади.

Сумні — коли згадує, як йому тяжко жилося, і світлі — коли поет згадує природу своєї рідної України.

Вихователь декламує вірш.

Садок вишневий коло хати,
Хрущі над вишнями гудуть,
Плугатири з плугами йдуть,
Співають ідучи дівчата,
А матері вечерять ждуть.

Багато лиха довелося зазнати Тарасові. На літо його віддавали в пастухи, а взимку він працював у наймах. Він був допитливим хлопчиком і сам навчився читати, писати й малювати.

Робота з малюнками.

Запитання за змістом малюнків:

— Що ви бачите на малюнку? (*Відповіді дітей про дитинство Тараса.*)

Ми вже вивчали раніше біографію Т. Г. Шевченка, а тепер давайте пригадаємо основні події його життя.

— Як звали пана, якому прислужував Тарас? (*Енгельгардт*)

— Як він ставився до хлопчика?

— За що карав? (*За малювання*)

— На кого віддали вчитися? (*На художника*)

— Як жилося хлопчикові у маляра Ширяєва. (*Знущався, примушував тяжко працювати, а не малювати.*)

Та доля усміхнулася молодому Шевченкові, подарувавши зустрічі з кращими людьми того часу, які б викупили його з кріпацтва. Після цього він навчався в Академії мистецтв.

Тарас Шевченко увесь час сумував за Україною. Свої почуття і думи він передав у своїх поетичних творах.

Слухання пісні «Рече та стогне Дніпр широкий».

Діти декламують вірші «Стала весна», «Тече вода з-під явора», «Зацвіла в долині», «Зоре моя вечірняя».

Багато часу Шевченко прожив на засланні.

Зараз ми живемо у вільній Україні. Український народ шанує пам'ять славетного Кобзаря — пам'ятники йому споруджені у Каневі, в Києві, Харкові, відкриті музеї великого поета, на його честь названі міста.

Підсумок

Вихователь. Діти, давайте прикрасимо портрет Великого Кобзаря вишитим рушником і квітами.

Розвага (для дітей старшої групи і 1-го класу)

Тема. День народження книги

Мета: закріплювати знання дітей про правила користування книгою; прищеплювати любов до книги за допомогою загадок, прислів'їв; виховувати бережливе ставлення та бажання лагодити зіпсовані книги.

ХІД ЗАХОДУ

Ведучий. Добрий день дівчатка та хлопчики. Ми раді вітати вас сьогодні на святі.

У всіх є День народження. А сьогодні ми відсвяткуємо День народження книжки. Як ви вважаєте, скільки років книжці? Перша книжка з'явилась близько 5,5 тисяч років тому.

Діти читають вірші.

1-а дитина

В кожному домі, в кожній хаті
У містах і на селі,
Хто навчився вже читати,
Має книжку на столі.

2-а дитина

Дружба з книгою — це свято,
Не було б його у нас —
Ми б не знали так багато
Про новий та давній час.

3-я дитина

Книги дружать з дітворою,
Полюби їх у житті —
І улюблені герої
Будуть друзями в путі.

4-а дитина

Сторінки книжок завітних
Всіх нас розуму навчать —
Працювати, і учитись,
І Вітчизну шанувать.

Ведучий. Із книжок ми дізнаємось про країни, природу, техніку або про все на світі. Книжки надають нам сили. Вони спонукають нас плакати і сміятися.

ВІРШ «ТИЖДЕНЬ КНИГИ»

«Тиждень книги!» — зазвучало
Серед міста, як сигнал.
За годину місто стало
Як один читальний зал.
Всі читають урочисто —
І безвусі й вусачі.
Скільки мешканців у місті,
Стільки в місті читачів.

Ведучий. Діти, що таке бібліотека? (Відповіді дітей.)

Ведучий. «Бібліо» грецькою — книга, а «тека» — сховище. А чи знаєте ви, скільки років існують у світі бібліотеки? Майже 5000 років. Сьогодні книжки оточують нас скрізь: в дитячому садку, вдома, в бібліотеці. Адже майже в усіх нас є домашня бібліотека. Діти, а у вас вдома є книги? До речі, вдома неможливо зібрати всі книги. Та й немає в цьому необхідності. Потрібну книгу завжди можна взяти в бібліотеці.

Інсценівка

Дитина. Книжка скаржилась Мар'яні.

Книжка

Я у тебе не в пошані;
Звідкіля це на мені
Плями сині та масні?
Подивися, от сторінка:
Намальована хатинка,
Під хатинкою маля
І написано: «Це я».

Дитина

Люди скажуть: «Ой чия ти?»
Як тепер тебе читати?
Скільки ми читали книг,
А не бачили таких!»

(Книжка плаче. Підходить Мар'яна, бере її за руку.)

Мар'яна

Я не рватиму сторінок,
Не бруднитиму картинок,
Вбережу тебе від бруду.
Більше так, повір, не буду.

Ведучий. Як треба поводитись у бібліотеці? Як треба ставитись до книжки?

Ведучий. Діти, казки — це перші твори, з якими всі зустрічались в житті. А чи любите ви казки?

Відгадайте, з якої казки ці телеграми:

- «Врятуйте, нас з'їв сірий вовк...»
(«Вовк і семеро козенят»)
- «Дуже засмучена. Випадково розбила яйце».
(«Курочка Ряба»)
- «Від дідуся втік, від бабусі пішов. Скоро буду у вас».
(«Колобок»)

Гра «Хто тут був і що забув?»

- Черевичок — ... (Попелюшка).
- Чоботи — ... (Кіт в чоботях)
- Червоний капелюшок — ... (Червона Шапочка)

Ведучий. Діти, чи вмієте ви читати? Виявляється, не тільки діти, але й звірята вміють читати.

Сценка «Мама»

Діючі особи:

Ведучий

Кошеня

Песик

Порося

На столі велика яскрава книжка. За столом на стільцях сидять кошеня, песик і поросля.

Ведучий. Кошеня, песик і поросля. Сіли вчити урок. Ось кошеня взяло книжку.

Кошеня. Мяу, мяу!

Ведучий. Він сказав...

Кошеня. Це означає: ма-ма.

Песик

Ти неправильно читав.
Тут написано: «Гав-гав».
А це значить: ма-ма.

Порося

Якщо вірить букварю,
Тут написано: «Хрю-хрю».
А це значить: ма-ма.

Ведучий. Так, читання — це найкраще навчання. Хто багато читає, той багато знає.

Дитина читає вірш.

ЧИТАНОЧКА

Коли умієш сам читати —
Не треба мамі докучати,
До бабці теж не треба йти:
«Ну почитай, мовляв, хоч ти!»
Сестру упрошувати не треба,
Щоб почитала щось для тебе.
Ані благати,
Ні чекати,
А просто взяти й прочитати.

Ведучий. Діти, не забувайте про бережливе ставлення до книги. А ось чи гарні ви слухачі й читачі, ми зараз про це дізнаємось.

Вікторина. «Знавці»

1. На кого перетворилося гідке каченя? (*На лебедя*)
2. Що удав передав слоненятку для мавпочки? (*Привіт*)
3. Хто жив в лампі Алладіна? (*Джин*)
4. Як звали героя, який живе на даху? (*Карлсон*)
5. Плакса з довгими руками? (*П'єро*)
6. Транспортний засіб Баби-Яги — це... (*ступка*).
7. Ім'я подружки семи гномів — ... (*Білосніжка*).
8. Як звали останню знайому Колобка? (*Лисиця*)
9. Пригадайте назви книжок, де у назві вказується ім'я героя (*«Івасик-Телесик», «Пан Коцький», «Попелюшка», «Котиго-рошко», «Микита Кожум'яка»*)

Ведучий

Книга навчить, книга розкаже,
Книга підкаже, як нам вчинить.
Значить, нам треба, дуже всім треба
Добрі, розумні книжки любити!

Міжнародний конкурс (для дітей дошкільного віку та першокласників)

Тема. Сторінками улюблених українських казок

Мета: поглибити знання дітей про казку, вчити визначати казкові елементи; розвивати творчу уяву, пам'ять, мислення, увагу;

виховувати інтерес до усної народної творчості, зокрема казок; закріплювати вміння самостійно працювати з книжкою; формувати читацьку самостійність, уміння орієнтуватися в книжковому світі, за персонажами згадувати знайомі казки; сприяти створенню позитивного настрою й піднесенню емоційного стану.

ХІД КОНКУРСУ

Учитель. Дорогі друзі! Сьогодні ми побуваємо в гостях у казки чарівної. «Були собі дід та баба...». Хто з вас не починав своєї мандрівки в життя саме з цієї простої, але дивовижно багатой казки? Казка дає нам ключ до розуміння багатьох таємниць.

— Що таке казка? (*Це гумористична повчальна оповідь про тварин, чудодійні вчинки, про подвиги героїв. Казка має щасливий кінець. Розум переважає над силою. Добро перемагає зло.*)

— Які бувають казки? (*Літературні, авторські, народні*) Щоб бачити казку і слухати гуртом, сьогодні ми запросили її до нас.

— Скажіть слово «казка» голосно, тихо, протяжно, здивовано, ніжно, задумливо.

— Як би ви намалювали це слово? Яке б воно було? (*Добре — жовте, веселе, кругле*)

— З яких звуків складається слово «казка»?

[К] — Котигорошко

[А] — лікар Айболить

[З] — зайчикова хатка

[К] — Кривенька качечка

[А] — Аладдін

Не сумуйте, а краще всміхніться
І разом дружно змагатись беріться.

Привітання команд

(Поділити дітей на команди.)

1. Команда «Книголюби»

Книголюби — молодці,
Залюбки читаємо.
Перемогу в боротьбі
Здобути бажаємо.

2. Команда «Читайки»

Ми — читайки,
Ми — всезнайки.
Носа вам утремо —
Перемогу заберемо!

Конкурс-розминка

(діти відгадують з якої казки названі персонажі)

1. Ой набридло на віконці
Все на сонечку сидить.
Я візьму і покочуся,
Щоб побачити весь світ. («Колобок»)
2. Сидить дівчина в корзині
На ведмежій дужій спині.
Та чому вона сховалась
До ведмедя, не призналась. («Маша і Ведмідь»)
3. До школи прямує хлопчик дерев'яний,
Чомусь потрапляє у цирк полотняний.
Відома ця книжка тобі, чи не так?
В пригодах яких побував цей хлопчак?
(«Золотий ключик, або Пригоди Буратіно»)
4. Знайшов Півник колосок,
Змолот борошна мішок.
Спик негайно у печі
Пиріжки і калачі. («Колосок»)
5. На городі виростала,
Восени велика стала.
Дід почав усіх гукати:
«Час красуню нашу рвати!» («Ріпка»)
6. Вигнав дід козу із хати —
Та й пішла вона блукати.
В зайця хатку відібрала.
Всі козу ту виганяли.
Рак козуню ущипнув —
Зайцю хатку повернув. («Коза-Дереза»)
7. Старенька бабуся у лісі жила,
Гостинці для неї онучка несла.
Хто дівчинку цю по дорозі зустрів?
Як казка ця зветься? Хто б відповів?
(«Червона Шапочка»)
8. Він звірят усіх лікує.
Від халеп різних рятує,
І зайчат, і мавпенят,
Бегемотів, тигренят. («Лікар Айболить»)
9. Підробив він голосок,
Став на маминім співати.
Здогадалися малята:
Вовк — не наша мати. («Вовк і семеро козенят»)

10. Ти мене, напевно, знаєш,
Якщо казочки читаєш.
Працювала я у хатці,
Танцювала у палаці.
Є така у мене звичка —
Десь губити черевички. («Попелюшка»)

Конкурс «Казковий кросворд»

По вертикалі: ім'я казкового героя.

По горизонталі:

- Знаряддя, яким бився Котигорошко.
- Друг і вчитель Мауглі.
- Хто врятував Зайця від Кози-Дерези?
- Принцеса, яка загубила черевичок.
- Ім'я кота з мультфільму «Простоквашино».
- Що тягнула вся сім'я?
- Людина, яка живе на даху.
- Кого завжди обдурює лисичка?

Гра «З якої казки предмет?»

На столі розкладають: шапочку, яйце, рукавичку, колосок, глечик, кленовий листок, пір'ячко, човник, піріжок, ключик.

Казкове поле чудес

З'являється листоноша з телеграмами. Діти відгадують, хто їх написав.

- А хто це стукає в двері?
- Я, листоноша, приніс телеграми, але вони без підписів.

- Я просте яйце знесла, знесу золоте і прийду до вас у гості. (Курочка Ряба)
- Знайду братика, якого забрали злі птахи, і прийду до вас у гості. (Дівчинка з казки «Гуси-лебеді»)
- Рятуйте, нас з'їв вовк! («Вовк і семеро козенят»)
- Почастую Лисичку з глечика з вузьенькою шийкою і примчу до вас. (Журавель)
- Мій котику, мій братику, несе мене лиска за крутії гори, за бістрії води. Врятуй мене! («Півник»)
- Не полечу я з вами:
Як була я на лузку.
Виламала ніжку,
А ви полинули,
Мене покинули. («Кривенька качечка»)
- «Гуси, гуси, гусенята,
Візьміть мене на крилята...» («Івасик-Телесик»)
- «Я бичок-третячок,
Смолений в мене бочок.
Із соломи дід зробив,
Бік смолою засмолив». («Солом'яний бичок»)

Конкурс казкознавців

— Яка команда краще знає казки?

- Як починається казка «Колобок»? (Жили собі дід та баба, та такі убогі, що нікого в них нема. От раз дожились до того, що не стало у них хліба — їсти нічого...)
- Як починається казка «Коза-Дереза»? (Були собі дід та баба. Поїхав дід на ярмарок та й купив собі козу. Привіз її додому. А рано на другий день посилає дід старшого сина ту козу пасти...)
- Якими словами закінчується казка «Солом'яний бичок»? (...А бичок стояв на сонці та й розтанув.)
- Якими словами закінчується казка «Івасик-Телесик»? (...От вони нагодували його і напоїли і під крильця насипали пшо-на. Так воно і полетіло. От вам казочка, а мені бубликів в'язочка.)
- Яку пісеньку співала Коза-Дереза? (...Я Коза-Дереза, за три копії куплена, півбока луплена. Тупу-тупу ногами, сколю тебе рогами, ніжками затопчу, хвостиком замету. Тут тобі й смерть!)
- Яку пісеньку заспівав рак-неборак? (А я рак неборак, як ущипну — буде знак!)

Конкурс «Чи знаєте ви казкових героїв»?

— Напишіть якомога більше казкових героїв на задану букву за 5 хвилин. (К, М, Б, С)

Бліцтурнір

- Який звір допомагав Івану царевичу?
- Як прозвали Івасика?
- Яку тварину було зроблено з соломи?
- Хто вигнав козу із зайчикової хати?
- Кого отруїла мачуха яблуком?
- Були собі двоє мишенят — ...
- Хоч ти на зріст і невеличка, яка ж хитрюща, ти...
- Як звали сестру Котигорошка?
- Де ж усі ховались звірі? У якій такій квартирі? Дуже тісно — невеличка ця чудова...
- За кого вийшла заміж прекрасна невеличка дівчинка у підземному царстві?

Підсумок

**Літературна вікторина
(для дітей старшої групи та першокласників)**

Тема. Все про книги знаю, їх люблю і бережу

Програмовий зміст: ознайомити дітей із працею бібліотекаря; закріпити знання про поводження з книгою, вміння впізнавати знайомі казки за декількома рядками; відтворювати ілюстрації за принципом пазла; розвивати мислення, увагу, пам'ять, зв'язне мовлення; виховувати інтерес та бережне ставлення до книг.

Словник: бібліотекар, читач.

Матеріал: загадки, ілюстрації-пазли, зображення героїв казок, сезонів (зима, весна, літо, осінь), фланелеграф.

ХІД ВІКТОРИНИ**Вихователь**

Що за гостя завітає,
Слід нам відгадати.
Дуже я потрібна всім:
І великим, і малим.
Всіх я розуму учу,
А сама завжди мовчу. (Книга)

— А ось і вона. Навіщо нам потрібні книги? Чи цікаво б було жити без книг? Де можна побачити багато книг?

Багато книг побачиш не лише в магазині, а й у бібліотеці.

Бібліотека — це місце, де зберігаються різні книги. А працює в бібліотеці бібліотекар, який знає багато книг, може допомогти вибрати потрібну, підказати, яка книга буде цікава саме тобі. Людей, які беруть книги в бібліотеці, називають читачами.

— А ви хочете потрапити до бібліотеки?

Очі разом закриваймо,
В бібліотеку потрапляймо.

Вихователь-бібліотекар

Добрий день вам, малята!
А чи любите книги читати?
Будемо з книгами грати,
Різні завдання виконувати.
Покажемо всі дружно,
Які книги знаємо,
Як про них піклуємось
І їх не забуваємо.
Щоб книга розповіла пригоди всі,
Скоріш правила поведінки з нею розкажи.

Правила поведінки

- Книгу не кидай;
- книгу не можна рвати;
- книгу не забруднюй;
- книгу став на полицю.

Вихователь

Правила знаєте, молодці,
Книжки чекають вас на полиці.
Перевіримо, малята,
Як казки ви знаєте.

Дидактична гра «Впізнай казку».

Відгадайте, дітлахи,
Які згадаю я казки.

1. Сидить півник на печі,
Їсть смачненькі калачі.
Ось лисичка прибігас,
Півника мерщій хапас.
Біжить котик рятувати,
В лиски півника забрати. («Котик і півник»)

2. Я бичок казковий,
Бочок маю солом'яний.
Із соломи дід зробив,
Вік смолою засмолив. («Солом'яний бичок»)
3. Дід з бабусею працювали —
З снігу дівчинку скатали. («Снігуронька»)
4. Я кругленький, рум'яненкокий,
На віконці стужений:
Баба для діда мене спекла,
А лисичка з'їла. («Колобок»)

— Молодці, відгадали всі казки. До речі, кожна казка має ілюстрації, бо книжка без них не цікава для малечі.

Дидактична гра «Різна картинка-пазли»

У кожної дитини картинка-пазли ілюстрації до знайомої казки. Діти збирають малюнок і називають казку, якій він відповідає.

Фізкультхвилинка

З казки Буратіно до нас завітав.

Буратіно потягнувся,
Раз нагнувся, два нагнувся.
Руки в сторони розвів —
Мабуть, ключик загубив.
А щоб ключик відшукати,
Треба нам навшипиньки стати.

Казки відгадали, ілюстрації склали. Ще треба попрацювати, запорами року казки поскладати.

Дидактична гра «Пори року і казки»

На фланелеграфі розставлені ілюстрації із зображенням казкових героїв. Діти називають, з якої вони казки, і добирають малюнки із зображенням сезонів (пір року).

Снігуронька — «Снігуронька» — зима.
Зайчик і півник — «Зайчикова хатинка» — весна.
Лисичка й колобок — «Колобок» — літо.
Качки і жаба — «Жабка-мандрівниця» — осінь.

Молодці, малята.
Бачу з книгами ви дружите
І казочки добре знаєте.
Час швидко пролетів.
Очі закривайте.
В дитсадок повертайте.

Книги вдячні дітворі
І чекають в гості,
Бо багато хочуть ще
Нам розповісти...
Про моря і гори,
Про птахів і звірів
І в цікаву казку повести.

Бесіда-зустріч

(для дітей старшої групи та першокласників)

Тема. Чарівний книжковий світ.

1-й учень. Життя людини без книжки неможливе. Коли я ще не вмів читати, я із задоволенням розглядав яскраві малюнки в книжках. А матуся читала мені коротенькі вірші та казки. Так відбулося моє знайомство з книжками.

2-й учень

В кожному домі, в кожній хаті
У містах і на селі
Хто навчився вже читати,
Мас книжку на столі!

3-й учень

Все ми в книзі знайдемо,
Кращої не знаємо
Доброї і вірної,
Подруги малят.

Учитель. Діти, а чому книгу називають подругою малят? (Відповіді дітей.)

— Так. Нерідко книга, яку ми прочитали в дитинстві, залишається в нашій пам'яті на все життя. Герої, з якими ви зустрілися на сторінках книг, стають вашими вірними друзями.

Давайте з деякими з них зараз зустрінемося.

- Не зміг сидіти на вікні,
У лісі всім співав пісні,
Але коли зустрів Лисицю,
Та пісня мусила скінчитися. (Колобок)
- Хоч і невеличка,
Та усіх вмістила,
Наче тепла пічка,
Звірів обіграла
Маленька... (рукавичка).

Учитель. А хто з вас згадає, які звірі оселилися в рукавичці?
— Хто був останнім?

- Сиднем у землі сиділа,
Час настав — і всіх здружила:
Діда, бабу, внучку й Хвінку,
Мишку та кицюню Мінку. («Ріпка»)
- Однією головою
Воду випуска рікою,
Друга дивна голова
Вітром буйним з ніг збива.
Третя голова дихне —
І палає все вогнем. (Триголовий Змій)
- Він моторчик свій заводить,
Крізь вікно у гості ходить,
Любить він торти й горішки,
З ним не сумно анітрішки. (Карлсон)
- Мені, сучасному котові,
Живеться добре тут саме тому,
Що відчуваю насолоду
Від праці лап своїх невтомних.
Я — кіт-господар: своя хата,
Своя корова Молоката,
Я п'ю корисне молоко,
Не те, що Шарик п'є — ситро.
І буду далі працювати
І лап своїх не покладати,
Щоб дядько Федір мною пишався
І з міста іноді з'являвся. (Кім Матроскін)

Учитель. А чого вчать герої книжок?

— Коли ви пішли до школи, то зрозуміли, що книжки не лише чарують, але й виховують. Із книжок ви багато дізналися й дізнаєтеся про природу, тварин, людей...

4-й учень

Книжку зрозумілу,
Чесну, добру і сміливу
І дівчатка, й хлопчак —
Хочуть всі читати!

5-й учень

Із малими читачами
В хаті клопіт вечорами:
Від книжок, хоч треба спати,
Їх ніяк не відірвати.

Учитель. А про що ви любите читати книжки? (Відповіді дітей.)

— Тоді, щоб перевірити ваші знання, набуті із книжок, для вас «Бліцтурнір». Хто хоче взяти участь? (Виходять 4–5 бажаних.)

Учитель читає завдання. Діти по черзі відповідають. Після всіх відповідей учитель читає правильну відповідь. Той учень, який відповів на всі питання правильно, отримує нагороду.

Бліцтурнір

1. Як називалася наша держава Україна 1000 років тому? (Київська Русь)
2. Які квіти першими розквітають у нас навесні? (Мати-й-мачуха, переліски, проліски)
3. Де в'ють собі гнізда шпаки, для яких не вистачає шпаківень? (У дуплах, садах, дібровах)
4. Де зимують раки? (Раки зимують у норах під водою.)
5. Хто вилазить зі своєї шкіри? (Раки та змії, що линяють)
6. У кого вуха па ногах? (У коника-стрибунця: органи слуху у нього розташовані не на голові, а на передніх ногах.)
7. Яка тварина найвища у світі? (Жирафа)
8. Яку державу називають «країною сонця, що сходить»? (Японію)
9. Який овоч для Попелюшки фея перетворила на карету? (Гарбуз)
10. Як називалася квітка, яка виконувала бажання? (Семиквітка)

Підбиття підсумків бліцтурніру. Нагородження переможця.

Учитель. Якщо ми зараз запитавмо в переможця, звідки в нього такі міцні знання, то, я впевнена, він відповість, що з книжок. Так чи ні? (Звертається до переможця.)

— Книги, як друзі, ідуть поруч із людиною все життя. Із них ми дізнаємося про життя народів інших країн, про великі відкриття науки, про зірки й планети, рослини, тварин і багато іншого.

Готуючись до сьогоднішньої зустрічі, деякі наші однокласники підготували «цікавинки» з книжок. Давайте їх послухаємо.

1-й учень. До негативних характеристик належить слово «хуліган». Воно має свою історію. Розповідають, що в Англії у XVIII ст., поблизу Лондона, жив хазяїн заїзду, який мав прізвище Хуліген, що спільно зі своїм сімейством тероризував усю околицю. Непогамовні бешкетники й забіяки, члени цієї сімейки настільки прославилися своїми дикунськими витівками, що ім'я їх не забулося, а більше того — стало загальним. Хуліганами англійці почали звати вуличних забіяк і всіх тих, хто грубо порушував

загальноприйняті норми поведінки. Слово прийшло і в Росію. На початку ХХ ст. воно було вже не тільки у розмовній мові, а й почало вживатися як юридичний термін.

2-й учень. Цікаво знати, що у бджіл п'ять очей. Троє допоміжних очей — рецептори інтенсивності освітлення. Завдяки їм бджоли легко визначають час доби і повертаються у свій вулик о певній годині. Комахи розрізняють білий, жовтий і синій кольори. Орієнтуються вони за сонцем.

За час цвітіння липи бджолина сім'я заготовляє 50–70 кг меду. Щоб зібрати 5–6 кг меду із гречки, ці трудівниці повинні відвідати 8–9 млн квіток.

3-й учень. А ще з книжок можна дізнатись і про ігри.

Гра «Панас»

Обирають «Панаса». Зав'язують йому очі, виводять на середину:

- Панасе, Панасе, на чому стоїш?
- На камені.
- Що продаєш?
- Квас.
- Тоді мерщій до нас.

(Кого спіймає, той стає «Панасом».)

Учитель. Давайте зараз і пограємо в цю гру.

4-й учень

Книго, друг ти наш незмінний,
Друг любий, з ранніх літ.
Ми з тобою пізнаємо світ.
Ми побачим всю країну —
Нашу рідну Україну.

5-й учень

Як краплин у Дніпрі,
Як зірок у горі,
Як листя на гіллі —
Стільки книг на землі!

6-й учень

Є великі і малі,
Є легкі і важкі,
На полицях, в столі
Наші друзі — книжки.

Учитель. А тепер давайте прочитаємо вислів.

— Читайте, читайте, читайте. Бо людина, яка вміє і любить читати, щаслива. Навколо неї завжди багато розумних, добрих, вірних друзів.

— Як ви вважаєте, хто ці друзі? (Книги)

7-й учень

Книги дружать з дітворою.
Полюби їх у житті —
І улюблені герої
Будуть друзями в путі.
Сторінки книжок завітних
Всіх нас доброго навчать —
Працювати, і учитись,
І Вітчизну шанувать.

Учитель. Наша бесіда добігає кінця. Мені здається, що сьогоднішня зустріч сприятиме тому, щоб ви подивилися на книгу як на друга. Так чи ні?

— Тоді наприкінці мені хочеться дати вам декілька порад.

1. Щоб надовго зберегти книжку, необхідно одягти на неї обкладинку або обгорнути у папір.
2. Не можна брати книжку немитими руками.
3. Не можна читати під час вживання їжі.
4. Коли перегортаєте сторінку, не можна слинити пальці, бо від цього псується папір, а ще це — негігієнічно!
5. Не перегинайте книжку!
6. Бережіть книгу від води та сонячного проміння — вони їй шкодять.
7. Під час читання не загинайте кутики аркушів, а користайтесь закладкою.

І закінчити нашу бесіду-зустріч я хочу словами М. Горького: «Любіть книжку, вона полегшить ваше життя».

Позакласний урок читання

Тема. Українські народні казки про тварин

Мета: розширювати знання учнів про казку, загадку; розвивати вміння читати вголос, мовлення, пам'ять, зорове та слухове сприймання; виховувати любов до читання, дбайливе ставлення до тварин.

Обладнання: картки для покращення техніки читання, текст казки, плакати, макет книги з дитячими казочками, квитки на інсценізацію казки.

ХІД УРОКУ

I. Організація учнів

Наша рідна школа біля гаю схожа на літак аероплан. Цей літак щоранку вирушає до країни творчості і знань.

II. Вправи для покращення техніки читання

1. Читання скороговки в різних темпах.

Стежинкою Жень біжить на лужок, там біля ожини живе їжачок.

2. Читання слів на картках.

Учні в групах (по 4 учні) читають 4 види карток за принципом від легкого до важкого.

Читають приказку: «Читання — основне навчання».

III. Повторення вивченого матеріалу

— Сьогодні ми поговоримо про українські народні казки про тварин. Над цією темою ви добре попрацювали: вибрали собі казки, прочитали їх своїм однокласникам, зробили до них малюнки, оформили папки. Але ви ще й склали свої казки та гарно їх оформили.

1. Відгадування загадок.

— Діти, сьогодні свій рух Країною творчості і знань ми будемо відзначати кроками. Ось перший крок — загадковий Сфінкс.

Дорослі й малі люблять загадку, вона — сестра казки. Загадки часто зустрічаються в казках, слугують своєрідним випробуванням для казкових героїв.

Давній грецький міф розказує про загадкове страховисько — Сфінкса. Воно було з тулубом левиці, з головою і грудьми жінки. У нього були крила. Сфінкс сидів чи на горі, чи в долині і загадував подорожнім загадки. Хто не міг відгадати їх, того страховисько ковтало, вбивало. Ось такий міф про загадку.

Ми зараз теж повідгадуємо загадки. (Троє учнів в масках сидять за книгою-макетом і загадують загадки.) Після відгадування йдуть.

- 1) Хоч у мене шуба є,
Та, як холод настає,
Я не їм і не гуляю,
А у лігво спать лягаю. (Ведмідь)

- 2) Вовку-брату я сестриця,
А зовуть мене... (лисиця).

- 3) Не кравець, а все життя з голками ходжу. (Їжак)

— А хто ще хоче загадати загадки?

- 4) Пара довгих вушок,
Сіренький козушок,
Скорий побігайчик, а зовється... (зайчик).

- 5) Зубасте, сірувате, по полю гасає, телят і овець пукає. (Вовк)

- 6) Гавкає, кусає і в дім не пускає. (Собака)

2. Повторення.

— Другий крок — галявина спогадів (на галявинці ростуть «незабудки»).

Незабудки нагадують вам про те, що ви нам маєте розказати.

Діти підходять, обирають квіточку, читають вірші.

ОТАКА СІМЕЙКА

У сороки-тата
На сороці — латка,
У сороки-мами
Фартушок з латками.
В донечки-сороки —
У латочках боки.
А в сороки-сина —
Геть латана спина.
Тьохка соловейко:
«Латана сімейка».

В. Ясиновський

ВІДЕРЦЕ

— Відерце, відерце,
Посріблене денце.
Скажи, де бувало,
Кого напувало?
— Напувало городину,
Напувало смородину,
І вербу пелехату,
І козу рогату.
І тепер не гуляю —
Горобців напуваю.

Т. Коломієць

Учениця переказує прочитану казку. Учень зачитує уривок зі своєї казки. Діти розказують, яку казку читали вдома.

3. Інсценізація казки О. Олеся «Бабусина пригода».

— Діти, всі ви — молодці! Наступний крок — театр. Ви зароби-ли своєю працею квитки у театр. (Учитель роздає квитки учням.)

Дійові особи:

Бабуся
Ведмідь
Лис
Песик
Каченята (діти в масках)

IV. Фізкультхвилинка

Вправи з планочками, на яких набито кнопки. Очі рухаються зліва вправо. Учні дивляться на гірлянди-свічки: то на дві, то на одну.

V. Вивчення нового матеріалу**1. Бесіда з учнями.**

- Діти, як починаються казки?
- На які групи поділяються казки?
- Чим відрізняється казка від оповідання?
- Які числа зустрічаються в казках?
- Що каже народна мудрість про казку?

2. Розповідь вчителя (під тиху музику)

— Нема казки без правди. Діти, ми називаємо казку найпопулярнішим фольклорним жанром. Фольклор — це англійське слово, буквально воно означає «народна мудрість». Мудрість народна іскритися у дотепних приказках, загадках, піснях, думках, легендах і, звичайно, в казках. Казка існувала протягом багатьох віків. Кожний оповідач додавав щось нове: імена, пригоди, випробування, звичні для свого села і запозичені із сусідніх та далеких «заморських» земель. В українських казках уславлюються працелюбність, мужність, честь, віра, добро, людяність, повага до старших. Народна мудрість казкового світу, наче чарівна вода з животворного джерела, наповнить силою, радістю, розумом та добротою всіх, хто любить чарівний світ казок. І. Я. Франко говорив: «Тисячі речей у житті забудете, а тих хвилин, коли вам любя мама чи бабуся оповідала казки чи співала колискові пісні, не забудете ніколи».

А веселка над полями збудувала дивну браму. Кажуть, що за нею, власне, і живе чаклунка-казка, та, що все на світі знає, любить сонце, зло карає, та, що сні розносить всім — і дорослим, і малим.

3. Читання вірша ученицею.

Не можемо без казки
У світі ми жити,
Бо казка нас вчить,
Як потрібно дружити,

Як зло подолати,
Як хитрих провчити,
Як добрих і чуйних,
Й сміливих любити.

4. Читання вчителем української народної казки «Як звірів пашувати стали» (див. додаток).

— Ось наш третій крок країною Творчості і знань.

Цю скриньку «Скарб» мені передала веселка. Подивимось, що тут є. (Учитель витягує листки з казкою, словнички до казки, роздає їх учням.)

— Як називається казка? Як ви думаєте, про що в ній розповідатиметься?

Учитель читає казку.

5. Бесіда за почутим.

— Скільки героїв у нашій казці?
— Чому вони зібралися на раду? (Скаржилися на те, що рано вставали і багато працювали.)

— Що читав Максим про коня? (Кінь ще з VII ст. до н. е. був приручений людиною. Він завжди був улюбленцем селянина. І сьогодні кінь пройде там, де не пройде трактор.)

— Хто, за легендою, приручив свійських тварин для людини? (Прометей)

- Чи зрозумів хазяїн свою провину?
- Чи шкода вам тварин?

6. Читання казки кращими учнями.

— Діти, слухайте, стежте, вибирайте незрозумілі слова.

7. Словникова робота.

Діти читають на картках слова і синоніми до них. Пояснюють незрозумілі слова.

8. Читання казки учнями мовчки.**9. Читання казки за особами.**

Розповіді за ролями: автор, кінь, віл, собака.

10. Розглядання малюнків до казки.

— А який малюнок ви б намалювали до казки?

11. Бесіда з учнями.

— Діти, що вам сподобалось у казці. Чому?

VI. Підсумок уроку

— Діти, чи сподобався вам урок? Ви добре працювали!

VII. Домашнє завдання

Прочитати казку «Як собака знайшов собі господаря» (див. додаток). Вибрати незрозумілі слова.

VIII. Слухання аудіозапису казки «Лисичка-сестричка»

— А зараз ви заслуговуєте на відпочинок. Послухайте казочку!

— До нас сьогодні прийшов їжачок (дитина в масці) і приніс запечені яблучка всім діточкам, які гарно працювали на уроці.

Їжачок пригощає дітей яблуками.

Додаток

ЯК ЗВІРІВ ШАНУВАТИ СТАЛИ

(українська народна казка)

Одного разу зібралися на раду кінь, собака та віл. Почали вони на своє тяжке життя скаржитися, на те, що доводиться рано вставати й багато працювати.

Кінь каже:

— Коли я був молодий, мною хазяїн пишався, годував вівсом, ячменем, гриву щодня розчісував. Добре тоді мені жилося. Та з часом запряг він мене до воза, й почав я мішки з зерном до млина возити. Постарів я від тяжкої праці й нікому не потрібний стан. Не можу вже їсти добре, бо зубів не маю, худну з кожним днем. А хазяїн соромиться мене, продати хоче. Він гадає, що я лінуюсь.

Собака теж похнюпився:

— І мені живеться не солодко. Не встиг підрости, як посадили мене на ланцюг, щоб хазяйське майно охороняв. Коли був молодий, то добре гавкав, відганяв злодіїв від хати. Тоді господар мене годував досхочу. А як я постарів, то гавкати все важче й важче стало. Хазяїн їсти мені тільки вранці дає. Як часом забіжу до хати — виштовхає, задрімаю в холодочку — розбудить. Не життя, а мука.

Віл і собі скаржитися:

— Та що вже й про мене казати. Зі мною взагалі ніхто й ніколи не рахувався. А все через те, що наділила мене природа неабиякою силою. Доводиться мені й поле орати, й великі вози тягати. За своє життя я так виснажився, що ледь поги переставляю.

Почув цю розмову чоловік — хазяїн коня, собаки й вола, — і стало йому соромно. Він зрозумів, що несправедливо ставився до тих, хто багато років служив йому вірою та правдою. І з того часу все змінилося в житті старих тварин, бо доживали вони свій вік у спокої та пошані.

ЯК СОБАКА ЗНАЙШОВ СОБІ ГОСПОДАРЯ

(українська народна казка)

Довго жили собаки самі по собі, так, як досі ще вовки живуть, аж поки не народився такий собака, якому не сподобалось собаче життя. Набридло йому блукати самому, шукаючи їжу, й увесь час боятися дужчих за себе.

Довго він думав, як йому своє життя змінити, й надумав найнятися до найдужчого звіра. Пішов собі, коли зустрічає свого найближчого родича — хижого вовка.

— Куди ти йдеш, собако? — питає вовк.

— Та ось шукаю собі господаря, — відповів той. — Може, ти наймеш мене?

Вовк погодився, й собака пішов з ним. Йшли вони, йшли, аж дивиться собака: підняв вовк носа, понюхав повітря й швидко звернув зі стежки в куці.

— Що з тобою, господарю? Чого ти злякався? — запитав пес.

— Хіба не бачиш? Он ведмідь стоїть, він ні тебе, ні мене не пошкодує!

Побачив собака, що ведмідь дужчий за вовка, та й вирішив іти проситись у найми до ведмедя. Залишив вовка й пішов. Ведмідь каже:

— Ходімо на пасіку, що на узліссі, наберемо меду й добре почеремо!

Тільки-но з лісу вийшли, як почули страшенний рев.

— Ой, невчасно я сюди прийшов! — сказав ведмідь. — Тут лев господарює.

— А хто ж то такий лев?

— Хіба не знаєш? Та це ж найдужчий звір у світі!

Пішов собака у найми до лева. Жилося йому добре, та одного разу заревів лев на весь голос — та заховався.

— Що таке, господарю? — запитав здивований собака.

— Людина сюди йде... Треба тікати швидше, бо лихо буде!

— Ну, тоді бувай здоровий, леве! Коли мені вже служити в наймах, то в найдужчого.

І пішов собака до людини. Давно, дуже давно це було, а собака все служить людині й дужчого від неї господаря так і не знайшов.

Свято (для дошкільників та першокласників)

Тема. Книга — світ, книга — серцю привіт

1-й учень

В нас сьогодні книжки свято!
Разом будемо відзначати,
Книгу-друга шанувати.

Ведуча. Цього тижня ми з вами вшановували книгу. Ви брали активну участь у вікторинах, конкурсах, виставках. А сьогодні я ще раз запрошую вас на святкування Дня книги «Книга — світ, книга — серцю привіт».

2-й учень

Книжкові іменини —
Чудові дні весни.
Книжкові іменини
Дарують море книг.

3-й учень

Хто книжки прийшов вітати?
Ми — хлоп'ята і дівчата!
Книги — кращі друзі всіх,
Ми прийшли вітати їх!

4-й учень

Іменини, іменини
Всі книжки святкують нині!
Ми свою любов до них
Збережемо цілий рік!

Звучить «Пісенька про книжку».

5-й учень

Мій друже й супутнику,
Книго моя,
Завжди на дозвіллі,
Де ти, там і я.
Ми добре з тобою
Проводимо час.
Чудова розмова
Триває у нас.
Іду я на поклик
Чаруючий твій,
Спускаюсь до моря
І бачу прибій.

З тобою шляхи
Пролягають мої
В найдавніші віки
І в найдавніші краї.
Навчаєш відважним,
Правдивим рости,
Любити природу,
Свій край берегти.
Від малку тобою
Я звик дорожити.
Без доброї книги
Мені не прожити.

6-й учень

Книжкова полицка
У нашому домі,
Вона невеличка,
І твори знайомі.
Для розуму здавна
Поживок корисний,
Дотепний і вправний,
Порадник сумісний.
Світ книжки — це втіха,
Це справжня вірада,
Відводить від лиха,
Дарує раду.
Мій тато частенько
Туди заглядає
І книгу новеньку
Щораз доставляє.
І так мені мило,
Що й мамине око
Несе, як на крилах,
Духовність високу.

7-й учень

Книжка — добрий, мудрий друг,
Книжка знає все навкруг:
Про старі й нові країни,
Космос та морські глибини,
Хто там написав «Кобзар»
І який де правив цар,
З чого зроблено намисто,
Чим славетне наше місто.

8-й учень

Все про звичаї народу,
Як зібрати врожай з городу,

Вперше хто знімав кіно,
Де, коли з'явилося скло,
Хто відкрив яку країну
І про неньку-Україну,
Хто прославився в віках,
Де живе тварина, птах.

Ведуча. У вас завжди є багато запитань. І всі ви шукаєте на них відповіді в учителів, друзів, батьків. Але не забуваймо, що все, чим ви цікавитесь, є в книжках. На всі питання ви знайдете відповіді на їхніх сторінках. Підручники ведуть нас до країни знань. Саме з них ми дізнаємося вперше про все, що нас оточує. Згадаймо нашу першу книжку «Буквар».

9-й учень

На полицях, в столі
Наші друзі — книжки,
Та одна серед них —
Перша книга із книг:
Ту, що зовемо «Букварем»,
Ми найперше берем.

10-й учень

Наче ключ срібляний
Дав мудрець нам у дар
Дивосвіт чарівний —
Одімкнув нам «Буквар».

11-й учень

Йде у школу школяр,
В зорі усміх сія...
Хай живе твій «Буквар» —
Перша книжка твоя!

Звучить пісня «Букварик».

Ведуча. Слово надається заступникові директора з навчально-виховної роботи, яка підбиває підсумки конкурсу серед учнів 2–4 класів «Найкраща закладка» та вручає першокласникам найкращі закладки.

— А чи знаєте ви, чому старіють книжки?

12-й учень

Покупці стоять юрбою,
Шарудять по сторінках...
Мила книго, що з тобою?
Чом ти дивишся з журбою
І тріпочеш у руках?

Лячно книгам: хто їх купить?
Раптом купить, хто не любить.

13-й учень

Той у книжку — от порода! —
Запишає бутерброда...
Той — чи є бруднулі гірші? —
Залива чорнилом вірші...
Бідні ви, прозаїки,
Бідні ви, поети!
Невідомо, у які
Попадеш лабеті...

14-й учень

Недарма на продажі
Книги ледь зажурені:
Хоч би не потрапити
В руки мацапурині.

15-й учень

Мама Ірочці в книгарні
Книжечки купила гарні.
В них чого тільки немає,
Ігра з втіхи аж співає.
День минув — і книги плачуть,
Бо постаріли неначе.
Ігра їх, як оглядала,
Часто в ротик пальчик клала.
Став папір такий брудний,
Хоч бери його та мий.

16-й учень

Книжка скаржилась Мар'яні:
— Я у тебе не в пошані.
Звідкіля це на мені
Плями сині та масні?
Подивися, от сторінка:
Намальована хатинка,
Під хатинкою — маля,
І написано: «Це я!»
А за дві сторінки далі —
Різні звірі небували:
Сині, жовті та рибі,
Що й не снилося тобі.
Люди кажуть:
— Ой, чия ти?!
Як тебе тепер читати?
Скільки ми читали книг,
А не бачили таких.

Ведуча. Діти, щоб книги були гарними, ми повинні їх берегти. Отже, бережіть їх та не ображайте.

Слово надається заступнику директора з навчально-виховної роботи, яка підбиває підсумки рейду-перевірки «Підручник у твоєму портфелі» та вручає переможцям грамоти.

Ведуча. Є народна мудрість: «Книга — ключ до знань». І для того щоб багато знати, потрібно багато читати, відвідувати бібліотеку.

Сценка «Розмова про бібліотеку»

Дійові особи: Марійка, Ніна, Оленка.

Марійка. Добрий день, друзі! Я йду до бібліотеки. Там багато цікавих книжок та журналів. Я навіть віршика про бібліотеку вивчила. Хочете послухати?

Тут книжки розумні спокійно живуть
У тихій, величній світлиці,
А двері широкі відкрито ведуть
До знань золотої скарбниці.

З'являється Ніна, вона щось бурчить.

— Здрастуй, Ніно.

Ніна (сердито). Здрастуй.

Марійка. Ти чого така сердита?

Ніна. Та ніхто не хоче зі мною дружити. Кажуть, що я — незнайко.

Марійка. Знаєш, я йду до бібліотеки. Давай підемо разом.

Ніна. Куди, куди?

Марійка. До бібліотеки.

(З'являється Оля.)

Оля. Добрий день! Куди ви йдете?

Марійка. До бібліотеки. Ходімо з нами.

Оля. Із задоволенням. Там багато цікавих книжок і журналів.

Марійка. Ніно! А що ти знаєш про бібліотеку?

Ніна. У бібліотеці... Бібліотека — це... бібліотека... (Зніяковіло замовкає.)

Марійка. Ну що ж, доведеться попросити допомоги у друзів. Може, хто з вас, діти, відповідь на це запитання, а Ніна послухає? (Діти відповідають.)

Оля. Необхідно також пам'ятати про те, що бібліотека любить тишу, там не можна смітити.

Ніна. Зрозуміла. Я тепер теж стану відвідувати бібліотеку. Не буду гуляти цілими днями, а читатиму книжки і все-все знатиму.

Марійка. Заговорила я тут з вами. Мені вже час поспішати до бібліотеки.

Оля і Ніна. І ми з тобою. До побачення, друзі!

Ведуча. Слово надається бібліотекарєві, яка відзначатиме найкращих читачів міської бібліотеки із нашого закладу та вручатиме їм подарунки.

Звучить пісня «Пісенька юних читачів».

17-й учень

Зникають царства й племена,
Вмирають люди і народи.
Та невмируща книга лиш одна.
О, мудра книго!
Ти ж є чисте
Проміння наше золоте,
Ти освіщаєш розум й серце,
Життя ти твориш весняне.

Ведуча. Книга — ваш товариш, порадник, джерело багатьох думок, почуттів, знань. Але інколи важко сказати, яку книгу і за що любиш більше. Читайте, хай не буде жодного дня, коли б ви не прочитали хоч однієї сторінки з пової книги. Читайте та бережіть книжки.

Звучить пісня «Нам без книг ніяк не можна».

Сценарій спільного свята (для старших дошкільників та учнів 1–4-х класів)

Тема. Родинне деревце — наш славний родовід

Завіса відкривається, звучить пісня «Сіяв батько жито».

1. Сіяв батько жито,
Де поля зірчасті,
Щоб усім нам жити
У добрі та щасті.
І садила квіти
Біля вікон мама,
Щоб краси у світі
Не було замадо.

Приспів:

Для людей відкрита
Хата наша біла,
Тільки б чорна кривда
В неї не забігла.
Хліб ясниться в хаті,
Сяють очі щирі,
Щоб жилось по правді,
Щоб жилось у мирі. (Дівчі)

2. Золотиться колос,
Лле зерно на руки,
Ніби батьків голос
До дітей і внуків.
Мальви й чорнобривці
Розрослися рясно,
Начебто гостинці
Маминої ласки.

Приспів: той же.

3. Раді ми вітати
У святкову днину
На нашому святі
Дружної родини.
Доброї поради
Чую звуки щирі,
Щоб жилось по правді,
Щоб жилось у мирі.

Приспів: той же.

1-й ведучий

Добрий день вам, люди добрі!
Щиро просим до господи.
Раді вас у нас вітати.
Щастя і добра бажати!

2-й ведучий. Сьогодні у нас в гостях найдорожчі для нас гості — це наші рідні: матусі, бабусі, татусі й дідусі, братики і сестрички.

Ми живемо в Україні, і всі ми з вами — український народ, який складається з родини маленьких та великих, дружних та працьовитих людей.

1-й ведучий. А з чого починається Україна? Мабуть, з кожної маленької сім'ї, де є мама, тато, синочок та дочечка. Сім'я, мов сонечко, зігріває любов'ю людину від її народження до кінця днів.

2-й ведучий. Вона є осередком тепла й любові для дитини, дає їй перші уявлення про доброту, культуру поведінки, моральність.

1-й ведучий. І тому так важливо, щоб у родині панувала злагода і повага до всіх її членів.

2-й ведучий

«Родина», «рід» — які слова святі!
Вони потрібні кожному в житті,
Бо всі ми з вами гілочки на дереві,
Що вже стоїть віки.
Це дерево — наш славний родовід.
Це батько, мати, прадід твій і дід.

Під музику заносять родинне деревце.

1-й ведучий. Ось це родинне деревце кожної родини, кожної сім'ї.

Коріння його це — прадіди; листочки на нижніх гілках — бабусі й дідусі; на вищих, тонших гілочках — мама і тато, а листочки на найвищих, найтонших гілочках — це найменші члени сім'ї — діти, братики й сестрички. Усе це один рід, одне велике міцне дерево, яке символізує рід. І в кожному роді є свої традиції, обряди.

2-й ведучий. Ось і сьогодні на нашому святі присутні дві родини. Дві невеликі сім'ї, які покажуть нам, як вони вміють сміятися, жартувати, як весело проводять свята у своїх домівках, як можуть володіти рідною мовою.

Під музику «Ідуть, їдять мазурочки» заходять родини. Ведучі представляють їх.

Від дошкільників — родина Чорних. Він і вона... ще молоді та гарні. Її, Ірину Олександрівну, та його, Вадима Володимировича, цінують і поважають в колективах. Дома чистота й порядок. А допомагає їм у цьому їх син Євген. Щастя в сім'ю прийшло разом із добросовісною працею, повагою, любов'ю і турботою.

Від школи — родина Коцюри. Життєрадісний хлопчик, якого звуть Павлик, своєю надзвичайно щирою усмішкою, непосидючістю, допитливістю та веселою вдачею завдячує енергійній та оптимістичній мамі — Марині Валентинівні, спокійній та врівноваженій бабусі Людмилі Вікторівні та дідусеві Валентину Павловичу.

Виконується пісня «Деревце роду».

1-й ведучий. Зі знання свого родоводу та свого рідного краю починається кожна людина. Історія нашого краю, народні традиції, звичаї завжди були мудрими вчителями. А наше покоління їх

майже не знає. Тому ми й прагнемо відродити знання про історію нашого краю.

I конкурс «Мій рідний край»

У ньому кожна родина по черзі отримує запитання з історії України.

2-й ведучий. Немає людини, яка б не любила співу, не любила українських народних пісень. І як чудово, коли пісня в сім'ї звучить у виконанні тата й мами, бабусі та онуків або коли співають усі разом. Я пропоную вам усім зараз відчувти зараз ту надзвичайну радість, коли кожен співучий відчуває себе часточкою великої єдності, що носить ймення — сім'я.

Виконується пісня «Білі черемхи».

1-й ведучий. Народна пісня... Вона, як цілюще джерело, живить кожного з нас. Народні пісні мають свої традиції, їх слід розвивати. Пісня гуртувала людей у найтяжчі часи, ділила з ними радість і смуток, робила нас духовно багатими. На гомінких вулицях нині не почуєш пісню, як бувало колись. Але в наших затишних домівках, в наших родинках вона ще зігріває наші душі.

Ось і зараз ми почуємо з вами прекрасні українські пісні у виконанні наших сімей.

II конкурс «Співуча родина»

Українська народна пісня
«ІШОВ КОЗАК ПОТАЙКОМ».

1. Ішов козак потайком (Дівчи)
До дівчини серденько вечірком. (Дівчи)
2. Ой, дівчино, відчини,
Твоє, моє серденько звесели.
3. Ой, не буду відчинять
Бо ти будеш, серденько, жартувать.
4. Ой, не буду, не буду
Пожартую трішечки та й піду.
5. Жартували до зорі
Поки стало виднесьенько на дворі.
6. Ой, козаче, утікай
Та й на мене славоньки не пускай.

2-й ведучий. Тож нехай українська пісня донесе до кожного з нас доброту та гуманність, любов до праці людей, любов до приро-

ди. Нехай українська пісня встановлює міцний духовний зв'язок між членами сім'ї.

Виконується танок з рушниками.

1-й ведучий. Що треба робити, аби не забувалися народні традиції, щоб передавалися вони з роду в рід, залишався слід на землі? А починати треба з малих років, з раннього дитинства... Адже саме тоді діти знайомляться з музичними інструментами — сопілкою, бубном, цимбалами, скрипкою, вчать на них грати, дізнаються про народні обряди, традиції.

III конкурс «Родина знавців українських звичаїв і традицій»

1-й ведучий. Згадаємо традицію свічкових вечірок, яку покаже нам родина Коцюри Павла.

СВІЧКИНІ ВЕЧІРКИ

Павло (зі свічкою)

Ой, зійди, зійди, зіронько вечірняя,
Ой вийди, вийди, матінко рідная.
Зіронька вийшла — усе поле освітила,
Матінка вийшла — синочка звеселила.

Мати

Розгорнися, вечірняя зоре,
Перед ранньою зорею стоя.

Павло

Ми про давнє свято свічки
Досі ще не знали.
Хоч його у нашім краї
Люди шанували.

Мати

І було за що любити.
Тільки-но стемніє,
Свічка починала жити,
Живлячи надію.

Павло. Яке в нас гарне свято сьогодні! Моя свічка горітиме біля мене цілісіньку ніч. Я розповім їй про свої мрії, і вона виконає моє найкраще сподівання.

Мати. А яке саме — ти побачиш з її полум'я. Коли воно спалахне найяскравіше, це означатиме, що твоя мрія здійсниться (звучить музика.)

Виходять дідуся і бабуся.

Павло (співає)

Мою свічку невеличку
Я додому принесу
Спать не буду цілу нічку —
Їй свої мрії розкажу.

Всі

Наші свічки невеличкі
Не розтануть, а горять.
Наше щастя цілу нічку
Буде біля нас стоять.

Усі сідають, дідусь стругає, мама вишиває, Павлик з глини ліпить іграшку.

Павлик. Бабусю, а ти обіцяла нам щось цікаве розповісти.

Бабуся (ліпить свічку). Обіцяла — розповім... про старовинний обряд «Свіччині вечірки».

Наша земля завжди славилася трударями, майстрами, що вміли своїми руками робити все: і предмети побуту, і мистецькі вироби. Влітку всі були зайняті в полі, зрошували і збирали врожай. А восени, коли роботи в полі меншало, а вечори ставали довгими, запалювали майстри свічку і сідали до своєї улюбленої роботи: хто шити, хто вишивати, хто вирізувати.

І була свічка для них надійною помічницею: весело виблискує вогник, потріскує віск, і вправні руки майстра створюють чарівну казку. А початком осінніх домашніх робіт завели майстри звичай гуляти свіччині вечірки, щоб горіла свічка веселіше й яскравіше.

А зараз я зроблю нам свічку. Як гарно пахне віск — літом, сонцем, квітами.

Бабуся розкочує віск, кладе всередину гніт, скачує свічку. Прикрашає її квітами, стрічками і ставить в мисочку з житом на підлогу.

Дідусь. Колись на цьому святі ми з тобою, бабусю, стрибали через свічки, але робитиме це так, щоб не загасити.

Павлик. І я хочу!

Павлик стрибає через свічку.

Бабуся. А пам'ятаєш, коли ми були молодими, як гарно було танцювати між вогнів? А може, згадаємо молодість...

Дідусь. Берімося всі за руки, але будьте обережні — не обпечіться, бо кого вогонь торкнеться, того можуть спіткати негаразди.

Ставлять по трьох кутках свічки і йдуть змійкою, наспівуючи:

Між вогнів ви ідіть,
Та не обпечіться.
Обпечетесь — то, диви,
Лихо нагодиться.

Мати. Гаразд, буде все в нашій сім'ї. Нікого вогонь не зачепив.

Спів пташок.

Бабуся

Ой, незчулися, як і ранок настав.
Зранку піснею я землю всю чарувала,
Моя свічка мені радість цю дарувала.

Павлик

Ранок гожий настав — соловейко співає.
На краплинах роси я для нього заграю.

Під спів пташок грає на краплинках. Інші беруть свічки і дарують журі.

Мати

Прийміть оці свічки
В знак тої любові,
Яка не загине
У серці народу.

2-й ведучий. А зараз ми з вами подивимося обряд з рушниками, який представить нам родина Чорних.

Обряди з рушниками

Мати родини. Наша родина хоче розповісти та показати стародавні обряди, які пов'язані з рушником. У народі говорили: «Хата без рушників, що родина без дітей».

Подивіться, яке багатство кольорів на цих рушниках. У них було довге і цікаве життя, і вони нам зараз розкажуть про ті звичаї та традиції, де вони були головними героями.

Ось, наприклад, з цим рушником за стародавнім звичаєм навесні, коли зеленіли хліба, люди виходили в поле родиною і тричі обходили поле, несучи на ньому хліб і сіль. Так усі намагалися замотивувати землю, аби вона подарувала багатий врожай.

Родина обходить по колу з рушником та хлібом зі словами:

Виростай, пшениченько,
Виростай і житечко,
І ячмінь, і вся пашниця —
Нехай хліб заколоситься,
Щоб був гарний урожай
Восени із краю в край.

Коли поверталися з роботи чоловіки або приходили гості, господині з рушником у руках виявляли свою повагу та шанобливе ставлення.

— Ой, заходьте, батечку, до домівки

Дає рушник на плече чи руку, бере кухлик з водою і люб'язно пропонує свої послуги, співає.

Вода в відеречку —
Чоловіченьку, вмийся.
Рушник на кілочку —
Чоловіченьку, втрися.

Чоловік. А чи все гаразд у нашій хаті? Чи всі здорові?

Дружина. Та, звичайно, всі здорові. Над вікнами, дверима, від злих очей, від біди обереги-рушники нас опікають.

Син. Та й тобі в дорогу, таточку, ми приготували рушничок, щоб швидше ти повернувся додому, щоб дорога була щаслива.

Чоловік

Дай мені, любя, рушник на щастя,
Вишитий піснями червонястими,
Хмелем, любистком шитий квітчасто,
Ніжно мережаний зоряним рястом.

Дружина

Візьми, коханий, подарунковий рушник.
Хліб у нього загортай та інших пригощай.
Хліб на рушникові життя величає, здоров'я береже.

Син. Мамо, а звідки цей рушник?

Дружина. А з цього рушничка почалася історія нашої родини.

Син. Справді?

Дружина. Коли я стала дорослою, татко прийшов мене сватати і запитала я у матері:

«Ой ти, мати, порадице в хаті,
Порадь мені, що людям казати?
А чи мені рушнички давати,
А чи мені іншого шукати?»
І відповіла мені ненька:
«Дожидай, доню, та йди додому,
Бо є у тебе аж троє гостей.
Всі три — старости.
Ой одні стали аж за садами,
Другі стали під воротами,
А треті стали під сіними кінями.

Що за садами — тим відказати,
За воротами — тим слово дати,
Під сіними кінями — рушнички дати».

І обрала я того, кого кохала, — твого татка.

На знак згоди вийти заміж за нього я винесла йому рушник.

Чоловік. На весільний рушник ставали, щоб життя нашої родини було щасливим і довгим.

Дружина. Так і ми з тобою на білому рушнику стояли та золоті перстеньки міняли.

Звучить музика, міняються каблучками. Беруть хліб з рушника.

— А дорогим гостям, якими ви сьогодні є, підносимо на рушникові хліб-сінь, уквітчаний калиною.

Звучить музика.

1-й ведучий. Шановні друзі, все залежить від нас з вами, від того, як ми зуміємо зберегти народні традиції, звичаї, обряди і передати їх нашим дітям, онукам. Ми щиро вдячні нашим родинам за чудовий показ обрядів.

Виконується пісня «Вулице-жартунечко».

1-й ведучий. А як в наших українських сім'ях вміють сміятися, жартувати, пританцьовувати... Тому й не дивно, що такий чудовий письменник, як М. Гоголь, захоплювався талантами українського народу, його вмінням радіти та жартувати та описував це у своїх творах.

Тож давайте і ми з вами послухаємо жарти наших родин.

IV конкурс «Сім'я дотепників»

2-й ведучий. Дійсно вміють на Україні жартувати. Не дивно, що навіть національним танком є веселий, запальний гопачок.

Виконується «Український гопак».

V конкурс «Дам лиха закаблукам»

Танок «Річка-річечка» представляє родина Коцюри.
«Святкова вечерея» у виконанні родини Чорних.

1-й ведучий. Бажаємо вам, щоб той місточок доброти і любові між батьками та дітьми ніколи не переривався.

Виконується танок «Ти моя Україна». Підбиття підсумків.

2-й ведучий. З народження дитини і протягом усього нашого життя нас супроводжують народні символи, обряди, які несуть добро та світло. Звичайно, у магічну силу слова, обрядового дійства або ж чарівний вплив речей сьогодні ніхто не вірить. Але наші сучасні родини освічені та поважні. Вони висаджують біля своєї домівки явір і калину, а на дереві чи стовпі кладуть колесо від воза, щоб гніздилися лелеки. Цим вони символічно перед людьми та перед собою заявляють, що роблять все для того, щоб мати міцну, згуртовану сім'ю. Адже явір, калина, лелеки в гнізді біля людської оселі у народі символізують сімейну злагоду, радість, дітонародження.

Тож я хочу побажати, щоб і наші українські родини дотримувалися наших звичаїв та обрядів, щоб їхні сім'ї були міцними та згуртованими. Щастя, радості вам від своїх дітей, онуків, щоб завжди ваш дім був наповнений радістю і щоб ваші діти ніколи не забували цього. Завжди пам'ятайте, що ви є українська сім'я!

Спільне свято

(для старших дошкільників та учнів 1–4-х класів)

Тема. Пісні наших предків

Ведуча. Доброго дня, люди добрі! У кожного з нас є своє родинне вогнище, є дім, у якому ми живемо. А от коли скласти наші маленькі батьківщини, вийде велика держава Україна. Це наша земля, наш рідний край, наша країна з мудрими, талановитими людьми, з чарівною піснею, що дивує весь світ.

Давайте замислимося, чи багато ми знаємо про життя наших предків? Чим вони займалися, що пили, що їли, про що співали? Часто ми більше знаємо про життя артистів, футболістів, а про життя своїх рідних нам відомо небагато, інколи майже нічого. Але ж наші бабусі і дідусі не вічні. Настане час, коли спогади про них залишаться тільки в піснях та фотокартках. Отож, діти, спішіть дізнатися про життя своїх близьких більше.

Ну а вам, шановні бабусі, дідусі, матусі, треба частіше розповідати діточкам про історію своєї родини, про давні звичаї, про пісні.

А щоб у нашому залі було справді затишно і тепло, давайте всі разом заспіваємо українську народну пісню.

Виконується пісня «Зелене жито».

1-й учень

Ой, у полі калина,
Ой, у полі червона.

Учні (показують на калину). Хорошенько цвіте.

2-й учень

Ой, роде мій красний,
Роде мій прекрасний,
Не цураймося, признаваймося...

Учні. Ой, багато нас є!

Виконується пісня «Ой, єсть в лісі калина».

3-й учень. Ой, і перша квіточка — наша сторонька.

Учні. Хорошенько цвіте!

4-й учень. Ой, друга квіточка — наша родинька.

Учні. Хорошенько живе!

Ведуча. А щоб краще жила і процвітала ваша родина, треба вам, дітки, шанувати своїх батьків, дідусів, бабусь. І, напевне, саме бабусі розповідали вам про те, що коли в родині підросла донька, то мати і бабуся ще змалку спішили навчити її хліб пекти, і льон сіяти, і тканину робити, і сорочки вишивати. А щоб веселіше працювалося — співали пісні!

Учениця

Ой, Василю, Василю,
Коноплі сію, коноплі сію.
Ось зійшла моя конопелька,
Гарна, зеленесенька, чепурнесенька.
Зараз я її поллю.
О, а це ніяк журавель занадився
Мою конопельку щипати?
Геть, геть до лісу! Щипай там собі траву!

Діти інсценують «Занадився журавель». Хлопчик імітує рухами журавля, а дівчинка — бабусю.

Дівчинка

Занадився журавель, журавель
До бабиних конопель, конопель,
Сякий-такий довгоногий,
Сякий-такий виступає,
Конопельку щипає.

Хлопчик

А я того журавля уловлю, уловлю,
Сіттю крила пов'яжу, пов'яжу,
Щоб він сюди не скакав, не скакав,
Конопельку не щипав, не щипав!

Учениця. Виросли мої коноплі, тепер їх треба зібрати, вимочити, посушити, щіткою, кужелем, прядкою, п'яльцями обробити.

Ведуча. З родини в родину передавалися звичаї співати пісні про працю. Ось і просить донька свою матінку навчити її, як той льон сіяти.

Виконується пісня «Навчи мене, моя мати...»

— Навчи мене, моя мати,
Як той льон сіяти?
— Отак, доню, отак чисто,
Щоб не було волочисто!
— Навчи мене, моя мати,
Як той льон опалати?
— Отак, доню, отак чисто,
Щоб не було терметисто!
— Навчи мене, моя мати,
Як той льон збирати?
— Отак, доню, з пеленою,
Щоб не було з половою.
— Навчи мене, моя мати,
Як той льон тікати?
— Отак, доню, отак чисто,
Щоб не було терметисто!

Ведуча. Цілу весну і ціле літо працювали дівчата, жінки від зорі до зорі. А ввечері українська народна пісня лилась тихими вулицями села, і старенькі бабусі, хитаючи головами і витираючи непрохану слюзу, говорили: «Ох і співають, ох і виводять». І самі починали тихенько наспівувати пісні своєї молодості. Чому зараз це забуте? Чому зараз, почувши спів на вулиці, люди дивляться з осудом? Наскільки ми стали черстві і заклопотані своїми справами, що у хвилини відпочинку не відриваємось від телевізора. Давайте спробуємо посміхнутись одне одному і заспіваємо гарну українську пісню.

Зала умовно ділиться на дві половини. Спочатку глядачі правої половини зали співають пісню «Несе Галя воду», потім ліва половина виводить пісню «А мій милий вареничків просить», а потім всі виконують пісню «Розпрягайте, хлопці, коні».

Декорації сільської хати. Дівчата вишивають.

Ведуча. Усе літо люди вирощували врожай, а взимку довгими вечорами на вечорницях пряли, ткали, вишивали сорочки, рушники. А хлопці у вікна заглядали і гукали дівчат.

Хлопець

Ой, чия ти, дівчино, чия ти?
Чи вийдеш на вулицю гуляти?

Дівчина

Ні, не вийду, бо мати не пускає.
Цілий вечір, аж до ночі я пряду,
Бо сороченьки не маю до ладу.

Хлопчик грає на скрипці, а дівчата виглядають у віконце та співають.

Дівчата

На вулиці скрипка грає,
Мене мати не пускає,
Ой-ой-ой!..

Ведуча. А ще зима багата на свята. У Різдво парубки-колядники збиралися гуртами, вибирали ватажка, «козу», «пастуха» та інших персонажів. Ватажок постійно носив головний атрибут — зірку. Заходячи на подвір'я, колядники просили дозволу і, коли господар погоджувався, починали забавну виставу із пісень-колядок і жартівливих сценок. У текстах колядок оспівувались господар, господиця та інші члени родини. Їм зичили щастя, здоров'я. Колядників господарі щедро обдаровували.

Звучить пісня «Добрий вечір», заходить гурт колядників, попереду ватажок із зіркою, за ним «коза», «пастух», «Маланка» та інші учасники вертепу. Вони вклоняються глядачам, учням, звертаються до ведучої.

Ватажок. Пане господарю! Дозвольте поколядувати, щастя, здоров'я побажати Вашій оселі.

Ведуча. Ласкаво прошу!

Гурт виконує «Коляд, коляд, колядниця».

Ватажок

Бажаємо цій хаті,
Щоб усі були багаті.
Обдаруй нас, не скупися,
Щоб твій ячмінь уродився,
Щоб нажали сто кіп жита,
Щоб сім'я була вся сита,
Щоб скотина водилася,
Щоб пшениця родилася.

Ведуча. Дякуємо за побажання. Вам же бажаємо, щоб ви на колядували ще багато гостинців, а господарі нехай обдаровують вас дуже щедро.

Ведуча віддає колядникам торбинку з дарунками, і гурт іде.

Ведуча. Щедрівки — ще один з видів українського фольклору. Щедрування — давній звичай поворічних обходів, під час яких

щедрувальники (переважно дівчата) піснями-щедрівками славили господарів, бажали їм здоров'я й достатку, за що отримували винагороду. Щедрування супроводжувалось музикою, танцями, обрядовими іграми з масками.

Заходить гурт дівчат-щедрувальниць. Виконується щедрівка «Ой сивая та зозуленька». Ведуча обдаровує щедрувальниць, і вони йдуть.

Звучить грамзапис колискової «Ой ходить сон».

Ведуча (на фоні музики). Як ви вже здогадалися, зараз розмова піде про колискові пісні. Вони призначені тільки для одного слухача — дитини — і мають тільки одного виконавця — матір або близьку людину. Мати й дитя — це пайпрекрасніший образ людської духовності. «Нічого кращого немає, як тая мати молода з своїм дитяточком малим», — писав Т. Г. Шевченко. Всю любов і ніжність, бажання бачити своє дитя щасливим, розумним, здоровим матір вкладає в невибагливі рядки і простеньку мелодію. Монотонний тихенький паспів і несливі лагідні слова мають заспокоїти, приспати дитину, тому м'якенькими лапками підступає до мальованої колисочки пухнастий, волохатий, муркотливий котик.

Ведуча співає:

Котику сіренький,
Котику біленький,
Котку волохатий,
Не ходи по хаті,
Не ходи по хаті.
Не буди дитяти.
Дитя буде спати,
Котик — воркотати.
Ой на kota воркота,
На дитину дрімота.

Або голуби приносять на крилечках сон-дрімоту:

Ой не, люлі, люлі,
Прилинули гулі,
Сіли на колисці
В червонім намисті.
Стали думать і гадать,
Чим дитинку забавлять.
Дали йому три квіточки:
Одну квітку сонливую,
А другу дрімливую.
А третю щасливую.

Ці пісні є водночас і першими уроками, що в доступній формі знайомлять дітей з побутовими речами й моральними цінностями. Недарма говорять: «Коліскова пісня, коліскова, то пайперша материна мова».

Учень

Чи можна забути ту пісню,
Що мати співала малому, коли засинав?

2-й учень

Рідна мамо, добра моя неписько,
Мамо, мамо, вишенько біленька.
Чусш, мамо? Горлиця мені знову
Нагадала пісню колискову.

Ведуча. А коли діти підрастають, то що вони більш за все люблять робити? Правильно, гратися. Народна мудрість говорить: «Як дитина бігає і грається, так її здоров'я усміхається». В іграх передається характер народу. Зараз ми пограємо в ігри, в яких виконуються пісенні приспиви.

Гра «Квочка»

До кілочка прив'язують мотузку, хтось із дітей стає за квочку і, взявшись за кінець мотузки, рухається по колу під приспів дітей:

Ходить квочка коло кілочка,
Водить діток, дрібних квіток.
Діти-квітки: «Квок!»

Після цих слів учасники гри розбігаються хто куди, а «квочка», квочучи, ловить їх та збирає до куши.

Гра «Дощик»

Діти обирають ведучого-кашовара. Він із горщиком та дерев'яною ложкою стає в центрі, ходить по колу і «варить» кашу, вимішув її ложкою. Діти, взявшись за руки, ходять навколо нього і співають:

Іди, іди, дощику.
Зварим тобі борщику
У новому горщику.
Тобі каша, а нам — борщ,
Щоб густіший ішов дощ.

Діти зупиняються, а кашовар, заплющивши очі, обертається, піднявши руки з горщиком догори, потім прямус до дітей. Комуś із них вручає горщик, не розплющуючи очей. Кому випадас, той стає кашоваром, веде гру далі. Коли гра набридає, діти зі словами:

Дощику, дощику, перестань!
Ми поїдем на бантан
Та візьмемо диньку.

Усім по шматочку,
А тобі ціленьку!—

підстрибуючи на одній позі, розбігаються.

Ведуча. Швидко плине час. Завершується і наша зустріч. Ми зупинились лише на деяких жанрах української народної пісні. Пісенна спадщина нашого народу дуже багатогранна. Недарма весь світ дивується талаптам українців. І настануть часи, коли пісні наших предків звучатимуть у пайвіддаленіших куточках нашої планети. Бо культура, пісні такого великого й талаповитого народу, як українці, не може загинути чи зникнути.

До нових зустрічей! Хай вам щастить!

Літературні ігри, спрямовані на розвиток почуття ритму, рими, мовного чуття, тренування у виразному читанні

Гра 1. «Віднови вірш»

Ведучий пропонує дітям картки, на яких незвичайно записаний текст вірша. Необхідно відновити оригінальний запис віршів, записати їх за всіма правилами й виразно прочитати, назвати поета — автора твору; або «з аркуша» прочитати текст, акцентуючи та виділяючи кожний віршований рядок.

- Тече вода з-під явора яром на долину. Пипається над водою червона калина. Пипається калинонька, явір молодіє, А кругом їх верболози й лози зеленіють.
- Зацвіла в долині червона калина, піби засміялась дівчина-дитина. Любо-любо стало, пташечка зраділа і зацебетала. Почула дівчина і в білій свитині з біленької хати вийшла погуляти у гай, на долину.
- Стоїть гора високая, поїд горою гай, зелений гай, густесенький, пеначе справді рай.
- Як дитиною, бувало, унаду собі на лихо, то хоч в серце біль доходив, я собі вставала тихо. «Що болить?» — мене питали, але я не признавалась — я була малою горда, — щоб не плакати, я сміялась.

Гра 2. Складання чистомовок і римувань

Дітям пропонується рядок, який починається з повторення складів. Треба додати речення, яке б римувалося із цим рядком. Наприклад:

Ду-ду-ду — ось до школи я піду.
Ра-ра-ра — в лісі є однанора.
Ри-ри-ри — ми котилися з гори.

Ускладнений варіант цієї гри передбачає тематичне римування. Система складів задається. Наприклад:

На-па-па — бачив я слона.
Ні-ні-ні — їду на слоні.
Ну-ну-ну — моркву дам слону.

Гра 3. «Слово до слова — зложиться мова»

Варіант 1. Ведучий пропонує дітям прислів'я.

Завдання. Уловити риму й ритм і записати прислів'я у віршованій формі.

Удар забувається, а слово пам'ятається.
До булав треба голови.
Добре того навчати, хто хоче все знати.
Не той друг, хто медом маже, а той, хто правду каже.

Варіант 2. «Прочитай прислів'я — пригадай книжку».

Ведучий пропонує дітям прислів'я.

Завдання. Уловити риму й ритм і записати прислів'я у віршованій формі. Назвати твори, зміст яких може бути співвіднесено з цим прислів'ям.

Тяжко тому жити, хто не хоче робити.
Хто хоче більше знати, треба менше спати.

Гра 4. «Віршований ланцюжок»

Завдання. Учні пропонується послухати вірш, який складається з декількох віршів, і сказати, скільки творів у ньому сховалося. Треба вказати назву кожного вірша (автора і заголовок).

Все навколо зеленіє,
Річка ллється і шумить.
Тихо, тихо вітер віє
І з травною гомонить.

Поспішають квіти проростати,
Поспішають журавлі вертати,
Поспішає сонечко теплішати,
Поспішають дітки розумнішати.

Сонце стукає в віконце.
Ти не спи, як сходить сонце.
Прокидайся — й на зарядку,
А з зарядки та й на кладку,
Через кладку на лужок,
А з лужечка та в садок.

(О. Олесь «Все навколо зеленіє»; І. Жиленько «Весна і мама»; М. Стельмах «Сонце стукає в віконце».)

Розділ 7

РОБОТА З БАТЬКАМИ

ПЕДАГОГІЧНА РАДА

Тема. «Сім'я, школа, ДНЗ — суб'єкти педагогічної взаємодії у навчально-виховному процесі»

№ з/п	Заходи	Термін виконання	Відповідальний	Відмітка про виконання
1	Забезпечення реалізації Закону України «Про охорону дитинства», «Про дошкільну освіту» шляхом забезпечення органічних зв'язків у тріаді «дитина-педагог-батьки»		Завідувач ДНЗ, заступник директора з навчально-виховної роботи	
2	Актуальні соціально-психологічні аспекти проблеми обдарованості (звіти)		Психолог, керівники гуртків	
3	Зв'язок освітньо-виховної роботи з традиціями народної педагогіки, з різними видами національного мистецтва (з досвіду роботи)		Вчителі, вихователі, батьки	
4	Удосконалення форм медико-педагогічної роботи та орієнтація на оздоровчу психолого-педагогічну підготовку дітей до школи		Лікар, старші медсестри	
5	Стан оздоровчо-виховної роботи в групах раннього віку (довідка)		Вихователь-методист	

БАТЬКІВСЬКІ ЗБОРИ В ПЕРШОМУ КЛАСІ

Тема. Труднощі адаптації першокласників до школи

Форма роботи: «круглий стіл».

Завдання зборів:

1. Ознайомити батьківський колектив з особливостями адаптації дітей до першого року навчання в школі.
2. Запропонувати практичні поради щодо адаптації дитини до школи.

Основні питання для обговорення:

- батьківський практикум з вивчення проблеми;
- фізіологічні труднощі адаптації першокласників до школи;
- система взаємовідносин з дитиною в сім'ї в період адаптації до шкільного навчання;
- психологічні труднощі адаптації першокласників до школи.

ХІД ЗБОРІВ

I. Збори починаються з обговорення з батьками першого шкільного дня дитини

Батьки обмінюються одне з одним і класним керівником тими враженнями, які залишив перший шкільний день в душі дитини (як її привітали члени сім'ї, які подарунки отримала дитина в колі сім'ї на честь того, що вона стала школярем).

II. Батьківський практикум у формі гри «Корзина почуттів»

Батькам пропонується назвати те почуття, яке найбільше їх не-реповнює у той час, коли дитина знаходиться в школі.

Батьки називають позитивні і негативні почуття.

Таке завдання дозволяє виявити проблеми і труднощі сімей, пов'язані зі шкільним навчанням дітей, і допомагає обговорити ці проблеми у ході зборів.

III. Обговорення питання «Фізіологічні умови адаптації дитини до школи»

Лікар знайомить батьків з проблемами у здоров'ї дітей, які можуть бути пов'язані зі зміною статусу дитини. Звертає увагу батьків на:

- зміну режиму для дитини порівняно з дошкільним навчальним закладом, збільшення фізичного навантаження;
- необхідність зміни навчальної діяльності дитини вдома, створення умов для рухової активності дитини під час перерв між виконанням завдань;

- спостереження батьків за правильною поставою під час домашніх занять, дотримання правил освітлення робочого місця;
- попередження короткозорості, викривлення хребта, тренування дрібних м'язів кистей рук;
- обов'язкове введення в раціон дитини вітамінних препаратів, фруктів, овочів;
- організацію правильного харчування дитини;
- загартування дитини, максимальний розвиток рухової активності, створення вдома спортивного куточка, придбання спортивного інвентарю (гантелі, м'ячі та т. ін.);
- виховання самостійності й відповідальності дитини, дбайливого ставлення до власного здоров'я.

IV. Обговорення питання «Психологічні умови адаптації дитини до школи»

- Створення сприятливого психологічного клімату у ставленні до дитини усіх членів сім'ї.
- Роль самооцінки дитини в адаптації до школи (чим нижча самооцінка, тим більше труднощів у дитини в школі).
- Перша умова шкільного успіху — самоцінність дитини для її батьків.
- Обов'язкове виявлення батьками інтересу до школи, класу, до кожного прожитого дитиною шкільного дня.
- Неформальне спілкування зі своєю дитиною після проведеного у школі дня.
- Обов'язкове знайомство з однокласниками дитини і можливість спілкуватися з ними після школи.
- Недопустимість фізичних засобів впливу, залякувань, критики на адресу дитини, особливо у присутності інших людей (бабусь, дідусів, однолітків).
- Виключення таких засобів покарання, як позбавлення задоволень, фізичних та психічних покарань.
- Врахування темпераменту дитини в період адаптації до шкільного навчання.
- Надання дитині самостійності в навчальній роботі та організації обґрунтованого контролю за її навчальною діяльністю.
- Заохочення дитини не тільки за навчальні успіхи. Моральне стимулювання досягнень дитини. Розвиток самоконтролю та самооцінки.

V. Підсумок зборів

Видатний педагог і психолог С. Соловейчик опублікував правила, які можуть допомогти батькам підготувати дитину до самостій-

ного життя серед своїх однолітків в школі в період адаптаційного періоду. Батькам необхідно пояснити дитині ці правила та з їх допомогою, готувати дитину до дорослого життя.

- Не віднімай чужого, але й свого не віддавай.
- Попросили — дай, намагаються відняти — намагайся захищатись.
- Не бийся без причини.
- Кличуть гратись — йди, не кличуть — запитай дозволу гратись разом, це не соромно.
- Грайся чесно, не підводь своїх товаришів.
- Не дражни нікого, не капюч, не випрошуй нічого. Двічі ні в кого нічого не проси.
- Будь уважним скрізь, де треба виявити уважність.
- Через оцінки не плач, будь гордим. З учителем стосовно оцінок не сперечайся. Намагайся все робити вчасно і думай про гарні результати, вони обов'язково у тебе будуть.
- Не нашіптуй і не наговорюй ні на кого.
- Намагайся бути акуратним.
- Якнайчастіше говори: давай дружити, давай гратись, давай разом підемо додому.
- Пам'ятай! Ти не кращий за всіх, ти не гірший за всіх! Ти — неповторний для самого себе, батьків, друзів, вчителів!

Бажано в кінці тижня звернути увагу дитини на те, які правила їй вдалося виконати, а які — ні й чому.

АНКЕТА

для батьків майбутніх першокласників

1. Ім'я, прізвище дитини _____
2. Склад сім'ї (підкресліть).
а) Повна;
б) неповна.
3. Чи є в дитини старші (молодші) брати або сестри? _____
4. З ким із дорослих вона проводить більше часу? _____
5. Чи відвідувала дитина дитячий садок? Якщо так, то з якого віку? Чи охоче туди ходила? _____
6. Які форми заохочення застосовуєте вдома? _____
Які діють краще? _____
Які — гірше? _____
7. Які покарання використовуєте? _____
8. Чи є у дитини вдома постійні обов'язки? _____
Які саме? _____

9. Як спілкується з ровесниками (підкресліть)?
  - а) Ініціативна;
  - б) очікує, коли з нею заговорять;
  - в) уникає спілкування.
10. Як спілкується з дорослими (підкресліть)?
  - а) Спокійно;
  - б) обережна у спілкуванні;
  - в) складно, особливо з незнайомими.
11. Яким іграм малюк віддає перевагу (підкресліть)?
  - а) Настільним;
  - б) рухливим;
  - в) індивідуальним;
  - г) колективним.
12. Чи має бажання йти до школи? _____
13. Укажіть рівень підготовки малюка (потрібне підкресліть, допишіть).
  - а) Знає літери (всі, деякі);
  - б) вміє читати (по складах, словами);
  - в) вміє лічити (в межах _____);
  - г) вміє додавати (в межах _____);
  - д) вміє віднімати (в межах _____).
14. Чи може дитина сама себе розважити (підкресліть)?
  - а) Може;
  - б) ні;
  - в) шукає товариства дорослих.
15. Чи готували ви спеціально дитину до школи? У яких закладах? _____
16. Як оцінюєте рівень розвитку дитини (підкресліть потрібне)?
  - а) Відповідає віковим особливостям;
  - б) випереджає однолітків;
  - в) має проблеми з розвитком.
17. Що додатково хочете повідомити про дитину? _____

Вивчення соціально-психологічної адаптації дитини до школи

Форма проведення: групова.

Час проведення: 30–55 хвилин.

Обладнання: бланк для відповідей, ручка.

Інструкція: «Шановні батьки, зазначте, будь ласка, які прояви поведінки в навчальній діяльності ви можете відмітити у своєї дитини»

Бланк

АНКЕТА ДЛЯ БАТЬКІВ

1.
  - Правильне безпомилкове виконання шкільних завдань.
  - Одиначні помилки.
  - Поодинокі помилки, пов'язані з пропуском букв, знаків або їх заміною.
  - Погане засвоєння матеріалу з одного з основних предметів.
  - Погане засвоєння програмового матеріалу з усіх предметів.
2.
  - Дитина працює легко, вільно, без напруження.
  - Виконання шкільних завдань не викликає в дитини особливих утруднень.
  - Іноді працює легко, іноді проявляє впертість, під час виконання завдань нерідко відчуває певне напруження, аби їх завершити.
  - Виконання шкільних завдань потребує від дитини певної міри напруження.
  - Дитина відмовляється працювати, може плакати, кричати, виявляти агресію.
3.
  - Дитина сама справляється зі шкільними завданнями.
  - Працює самостійно, майже не звертаючись по допомогу до дорослого.
  - Іноді звертається по допомогу, але частіше виконує завдання сама.
  - Дитина могла б упоратися зі шкільними завданнями самостійно, але воліє виконувати їх за допомогою дорослого.
  - Для виконання дитиною шкільних завдань потрібна ініціатива, допомога і постійний контроль із боку дорослого.
4.
  - Дитина посміхається, сміється, з гарним настроєм іде в школу.
  - Спокійна, діловита, немає проявів кепського настрою.
  - Іноді бувають прояви зниженого настрою.
  - Трапляються прояви негативних емоцій:
    - а) тривожність, засмучення, іноді страх;
    - б) уразливість, запальність, дратівливість.
5.
  - Товариська, ініціативна, легко контактує з дітьми, у неї багато друзів, знайомих.
  - Малоініціативна, але легко вступає в контакт, коли до неї звертаються діти.

- Сфера спілкування трохи обмежена: спілкується тільки з деякими дітьми.
- Воліє знаходитися поруч з дітьми, але не вступати з ними в контакт.
  - а) Замкнута, ізольована від інших дітей, воліє бути на самоті.
  - б) Ініціативна у спілкуванні, але часто виявляє негативізм стосовно дітей: свариться, дратується, б'ється.

Обробка даних:

I. Шкала «Успішність виконання шкільних завдань»

- 5. Правильне безпомилкове виконання шкільних завдань.
- 4. Одиначні помилки.
- 3. Поодинокі помилки, пов'язані з пропуском букв, знаків або їхньою заміною.
- 2. Погане засвоєння матеріалу з одного з основних предметів.
- 1. Погане засвоєння програмового матеріалу з усіх предметів.

II. Шкала «Ступінь зусиль, необхідних дитині для виконання шкільних завдань»

- 5. Дитина працює легко, вільно, без напруження.
- 4. Виконання шкільних завдань не викликає в дитини особливих утруднень.
- 3. Іноді працює легко, іноді виявляє впертість, під час виконання завдань іноді відчуває певне напруження, щоби їх завершити.
- 2. Виконання шкільних завдань потребує від дитини певного напруження.
- 1. Дитина відмовляється працювати, може плакати, кричати, виявляти агресію.

III. Шкала «Самостійність дитини у виконанні шкільних завдань»

- 5. Дитина сама справляється зі шкільними завданнями.
- 4. Працює самостійно, майже не звертаючись по допомогу до дорослого.
- 3. Іноді звертається по допомогу, але частіше виконує завдання сама.
- 2. Дитина могла б справлятися зі шкільними завданнями самостійно, але прагне виконувати їх за допомогою дорослого.
- 1. Для виконання дитиною шкільних завдань потрібна ініціатива, допомога і постійний контроль з боку дорослого.

IV. Шкала «Настрій, з яким дитина йде в школу»

- 5. Дитина посміхається, сміється, з гарним настроєм йде в школу.
- 4. Спокійна, діловита, немає проявів кепського настрою.

- 3. Іноді бувають прояви кепського настрою.
- 2. Трапляються прояви негативних емоцій:
  - а) тривожність, засмучення, іноді страх;
  - б) уразливість, запальність, дратівливість.
- 1. Перевага депресивного настрою або агресії» (вибуху гніву, злості).

V. Шкала «Взаємини з однокласниками»

- 5. Товариська, ініціативна, легко контактує з дітьми, у неї багато друзів, знайомих.
- 4. Малоініціативна, але легко вступає в контакт, коли до неї звертаються діти.
- 3. Сфера спілкування трохи обмежена: спілкується тільки з деякими дітьми.
- 2. Воліє знаходитися поруч з дітьми, але не вступати з ними в контакт.
- 1. а) Замкнута, ізольована від інших дітей, воліє бути на самоті.
б) Ініціативна у спілкуванні, але часто виявляє негативізм стосовно дітей: свариться, дратується, б'ється.

VI. Шкала «Загальна оцінка адаптованості дитини»

- 5. Високий рівень адаптованості.
- 4. Рівень адаптованості вищий за середній.
- 3. Середній рівень адаптованості.
- 2. Рівень адаптованості нижчий за середній.
- 1. Низький рівень адаптованості.

Рівні адаптації дітей до школи (за Г. Чуткіною)

Рівень	Основні показники
Високий	Першокласник позитивно ставиться до школи. Правила і вимоги сприймає адекватно. Навчальний матеріал засвоює легко. Глибоко і повно оволодіває програмовим матеріалом. Розв'язує ускладнені задачі. Чемний. Уважно вислуховує вказівки, пояснення вчителя. Доручення виконувати охоче і сумлінно, без зовнішнього контролю. Виявляє високу зацікавленість до самостійної навчальної роботи. Готується до всіх уроків. Має в класі позитивний статус

Середній	<p>Позитивно ставиться до школи: Відвідування уроків не викликає в нього негативних переживань. Розуміє навчальний матеріал, коли вчитель пояснює його детально і наочно. Засвоює основний зміст програми з усіх предметів. Самостійно розв'язує типові задачі. Зосереджений і уважний під час виконання доручень, вказівок учителя. Потребує контролю з боку дорослого. Зосередженим буває тільки тоді, коли робить щось цікаве для себе. Майже завжди готується до уроків. Доручення виконує сумлінно. Товаришує з багатьма однокласниками</p>
Низький	<p>Негативно або байдуже ставиться до школи: Часто скаржиться на здоров'я, погане самопочуття. У нього переважає пригнічений настрій. Спостерігаються порушення дисципліни. Навчальний матеріал засвоює фрагментарно. До уроків готується нерегулярно. Потребує постійного контролю, систематичних нагадувань і спонукань з боку вчителя і батьків. Зберігає працездатність і увагу за наявності тривалих пауз для відпочинку. Для розуміння нового матеріалу і розв'язання задач за зразком потребує значної допомоги вчителя і батьків. Доручення виконує під контролем і без особливого бажання. Пасивний. Близьких друзів не має. Знає імена і прізвища лише частини однокласників</p>

ПАМ'ЯТКА ДЛЯ БАТЬКІВ

Щоб стати для дитини помічником і наставником у навчанні, дорослий повинен пам'ятати:

1. Дитина дошкільного віку вчиться у грі, де активну участь беруть батьки.
2. Навчання повинне бути систематичним: 10–15 хвилин щодня, ніж 1–2 години у вихідні дні.
3. Необхідно враховувати принципи «від простого до складного», тобто не можна відразу навчити дитину всього, що знає та вмє

дорослий, кожний новий елемент додається поступово, коли попередні знання та уміння вже засвоєно.

4. Не забувайте оцінювати успіхи, а в разі невдач схвалюйте дії дитини словами: «Якби ти зробив так (показати, пояснити), то було б ще краще».
5. Заняття та ігри з дитиною слід проводити в невимушеній обстановці, наприклад по дорозі в дитячий садок («Що змінилося?»).
6. Пам'ятайте! Діти емоційно чутливі, тому якщо ви не бажаєте гратися в якусь гру або погано почуваєтесь, краще відкладіть заняття. З поганим настроєм не грайтеся з дитиною, оскільки користі це не принесе. Ігрове спілкування має бути цікавим для неї і для вас. У цьому випадку створюється позитивна атмосфера для засвоєння та розвитку.

ПАМ'ЯТКА ДЛЯ БАТЬКІВ ПЕРШОКЛАСНИКІВ

1. З початку навчального року привчіть дитину прокидатись раніше, щоб збирання до школи не перетворювалось у щоденні хвилювання. Уранці будіть малюка спокійно, лагідно, з усмішкою на обличчі.
2. Не підганяйте. Розраховувати час — ваш обов'язок; якщо ви цю проблему не розв'язали — провини дитини немає.
3. Обов'язково привчіть малюка зранку спідати. Це важливо, аби запобігти хворобам шлунка.
4. Давайте дитині у школу бутерброд, фрукти; там вона перебуває тривалий час, витрачає багато сил й енергії.
5. Привчіть збирати портфель напередодні увечері. Перевірте, чи не забуто чогось важливого. Запитайте дитину, чи не передавав учитель прохань або розпоряджень батькам. Через деякий час вона привчиться сумлінніше ставитися до своїх обов'язків і стане більш зібраною.
6. Проводяючи дитину до школи, побажайте їй успіхів, скажіть кілька лагідних слів (без застережень на кшталт «Дивись, поведься гарно!», «Щоб не було поганих оцінок» і так і інше). У дитини попереду — важка праця.
7. Зустрічаючи малюка зі школи, забудьте фразу «Що ти сьогодні отримав?». Краще запитайте: «Що нового ти сьогодні дізнався?» Дайте дитині можливість розслабитися (згадайте, як

- вам буває важко після напруженого дня). Коли вона збуджена і хоче з вами чимось поділитися, не відмовляйте їй у цьому, вислухайте її.
8. Обідній час — зручний момент для невимушеної розмови. Школяр може розповісти про свій робочий день і в такий спосіб звільнитися від психологічного напруження. Якщо дитина замкнулася у собі, щось її турбує, не вимагайте пояснень, хай заспокоїться. Потім вона сама все розкаже.
  9. Зауваження вчителя вислуховуйте особисто, уникаючи присутності дитини. Не поспішайте влаштовувати сварку. Говоріть з малюком спокійно.
  10. Не варто навантажувати першокласника позашкільною діяльністю від самого початку навчального року. Спорт і заняття в гуртках, звичайно, корисні для загального розвитку, але спочатку переконайтеся, що у дитини вистачить на це сил і часу. Початок навчального року — період стресу, і перевантаження можуть тільки зашкодити.
  11. Протягом дня знайдіть (намагайтеся знайти) час для спілкування з дитиною. Для вас особливо важливими мають бути справи малюка, його радощі й невдачі.
  12. Важливо, щоб у сім'ї панувала єдина тактика спілкування дорослих з дитиною. Усі розходження щодо виховання вирішуйте без неї. Коли щось не виходить, порадьтеся з учителем, психологом. Не завадять почитати літературу для батьків. Там ви знайдете чимало корисного.
  13. Завжди будьте уважними до стану здоров'я малюка. Головний біль, погане самопочуття — пайчастіше це об'єктивні показники втоми, перевантаження.
  14. Батькам необхідне терпіння. Ентузіазм перших днів швидко минає, його місце займає втома. Допоможіть дитині зберегти нормальний ритм і не піддайтеся спокусі зробити їй маленьке послаблення. Часті нарікання на малюка чи порівняння з іншими можуть розвинути у нього комплекс неповноцінності. Навпаки, навіть коли у дитини щось не виходить, треба похвалити її, дати малюкові невеличкий перепочинок і знову повернутися до виконання завдань.
  15. У жодному разі на ваші взаємини з сином чи дочкою не повинна впливати успішність. Гарні довірливі стосунки й усвідомлення того, що дитина завжди може розраховувати на вашу підтримку,

допоможуть їй налаштуватися на успіх від самого початку нового навчального року.

16. Дитина має відчувати, що ви завжди її любите, завжди їй можете і підтримаете.

КОНСУЛЬТАЦІЯ ДЛЯ БАТЬКІВ

Тема. Створення оптимальних умов для успішного навчання першокласника

Нова соціальна ситуація, у яку потрапляє дитина шести років, вимагає від неї великих фізичних і психічних сил. У зв'язку з цим батьки повинні забезпечити безліч умов для сприятливого звикання дитини до навчальної діяльності, одними з яких є гігієнічні умови. До гігієнічних умов, необхідних для успішного освоєння дитиною навчальних вимог, можна віднести:

- режим дня першокласника;
- режим харчування;
- режим рухової активності, загартування;
- особисту гігієну.

Режим дня

Однією з важливих умов успішної адаптації першокласника до навчання в школі, збереження здоров'я є дотримання ним режиму дня. Дитина повинна знати, скільки часу їй відводиться для відпочинку, підготовки до школи, прогулянок на свіжому повітрі, ігор. Дуже важливою є регулярність приймання їжі вдома і у школі, а також час відходу до сну.

Погодьтеся, сьогодні діти велику кількість часу проводять біля телевізора або комп'ютера. Багато батьків на таку ситуацію навіть не зважають. Однак у молодшому шкільному віці таке потурання з боку батьків злочинне! Ви повинні відразу ж обговорити з дитиною час перегляду телепередач, ігор за комп'ютером. Поясніть дитині, що їй можна, а чого не можна. Для цього використовуйте вагомі аргументи, а не крики, залякування чи покарання, тим більше тілесні. Дитина повинна зрозуміти: для усього є свій час, свій розпорядок. Тоді їй легше буде зрозуміти, прийняти і виконувати ваші вимоги.

Ознайомтеся з приблизним розпорядком дня першокласника. Природно, ви повинні пам'ятати, що в усьому має бути міра. Не слід дотримуватися режиму дня до хвилини. Але основних його пунктів дитина повинна прагнути дотримуватись неухильно.

Режим дня першокласника

(радімо повісити яскраво оформлений розпорядок дня в кімнаті вашого першокласника).

7.00	підйом
7.00–7.30	зарядка, умивання, одягання
7.30–8.00	сніданок, гігієна ротової порожнини
8.00–8.20	дорога до школи
8.30–13.00	навчання в школі (10.00–10.30 — другий сніданок)
13.00–13.30	дорога зі школи додому
13.30–14.00	обід, гігієна ротової порожнини
14.00–15.30	відпочинок, сон (можна замість прогулянки на свіжому повітрі)
15.30–16.00	підготовка до школи
16.00–16.30	полуденок
16.30–18.30	прогулянка на свіжому повітрі
18.30–19.00	вільний час
19.00–19.30	вечеря
19.30–20.00	вільний час, читання книг
20.00–20.30	підготовка до сну, водні процедури
21.00	сон

Режим харчування

Спробуйте дати відповіді (так чи ні) на декілька запитань, які стосуються режиму харчування вашої дитини.

1. Ваша дитина харчується 4–5 разів на день?
2. Ваша дитина харчується в один і той самий час?
3. Ваша дитина щодня вживає в їжу м'ясо?
4. Ваша дитина щодня вживає в їжу рибу?
5. Ваша дитина щодня вживає в їжу свіжі овочі і фрукти?
6. Ваша дитина вживає в їжу мало солодощів?
7. Ваша дитина щодня вживає в їжу молочні продукти, каші?
8. Ваша дитина харчується різноманітно?

За кожну позитивну відповідь нараховується 1 бал.

Таким чином, якщо ви набрали 8 балів — ваша дитина харчується правильно, раціонально, вона дотримується режиму харчування. Якщо ви набрали від 5 до 7 балів — харчування вашої дитини потребує корекції. Якщо ви набрали менше 5 балів, вам терміново необхідно змінити режим харчування вашої дитини, тому що подібний режим може спричинити серйозні зміни в стані здоров'я школяра, особливо після того, як він почав навчатися в школі.

Ознайомтеся з основними універсальними правилами раціонального харчування дитини, яких необхідно дотримуватися:

Раціональне харчування — харчування, яке забезпечує повноцінний розвиток і ріст, сприяє збереженню і зміцненню здоров'я.

1. Харчування має бути різноманітним, щоб забезпечити надходження в організм усіх необхідних речовин: білків, жирів, вуглеводів, вітамінів, мікро- і мікроелементів.
2. Продукти мають бути якісно приготовленими, не містити шкідливих речовин, бути максимально натуральними. Краще утриматися від частого використання в їжу напівфабрикатів.
3. Необхідно намагатися вживати в їжу більше овочів і фруктів, пити свіжі соки, молоко.
4. У раціоні молодшого школяра обов'язково мають бути такі продукти, як м'ясо, риба, каші.
5. Намагайтеся менше вживати смажену, печену, гостру, жирну, солону їжу.
6. Менше використовуйте соуси, кетчупи, гострі приправи, штучні харчові ароматичні добавки, барвники.
7. Не зловживайте солодощами.

І ще декілька слів про харчування вашого першокласника. *Режим харчування шестирічної дитини* має включати:

- 4–5-разове харчування;
- приймання їжі через кожні 3,5–4 години;
- добова потреба першокласника в їжі складає 2400–2500 ккал.
- обсяг харчування має розподілятися у такий спосіб: перший сніданок 15–20% від усього денного раціону, другий сніданок (у школі) — 10%, обід — 35–40%, полуденок — 10–15%, вечеря — 20–25%;
- режим приймання їжі може бути таким: сніданок 7.30–8.00; другий сніданок 10.00–10.30; обід 13.30–14.00; полуденок 16.00–16.30; вечеря 18.30–19.00.

Якщо вас цікавлять проблеми харчування вашої дитини, найкращу консультацію стосовно цього питання ви можете одержати у лікаря-педіатра чи лікаря-дієтолога.

Режим рухової активності, загартування

Те, що дитині молодшого шкільного віку необхідна достатня фізична активність, відомо кожному дорослому. У першому класі у дитини активно формується груба моторика, різні комплекси складних рухів. Крім того, достатня фізична активність впливає і на здоров'я дитини, її успішне опанування шкільної програми.

Для забезпечення потреби першокласника в достатньому фізичному навантаженні необхідно привчати дитину до щоденних ранкових фізичних розминок. У школі під час уроків також необхідно проводити фізкультурні паузи, що сприяють зняттю напруження, втоми, дозволяють організму відновити свої фізичні і розумові здібності.

Не менш важливим для дитини є відвідування різних спортивних секцій (плавання, спортивна або художня гімнастика, різні види єдиноборств, танці і багато іншого). Головне, аби батьки розуміли, що відвідування спортивних секцій має на меті загальний фізичний розвиток дитини, а не досягнення нею «олімпійських» результатів!

Фізична активність дитини реалізується і під час її прогулянок на свіжому повітрі. Заохочуйте дітей гратися на дворі, стадіоні в рухливі ігри, стимулюйте їхню потребу в рухах. А якщо ви, шановні батьки, разом зі своєю дитиною згадаєте дитинство і погодитися стати партнерами в іграх, це принесе не тільки радість усієї вашій сім'ї, але й буде доброю основою для збереження й зміцнення вашого власного здоров'я. Головне — не лінуватися, не «ховатися» за домашніми справами і турботами. Виділити час для сімейної гри можна завжди!

Для здоров'я дитини та її ефективної адаптації до шкільного життя дуже важливі регулярні загартування. Загартування — практично єдиний спосіб підвищення рівня здоров'я за рахунок зміцнення захисних сил організму.

Наведемо вам практичні рекомендації лікарів-гігієністів, як правильно загартовуватися.

Запам'ятайте 5 «золотих» правил загартовування, які будуть корисними для вашої дитини, а також і для вас, шановні батьки.

Правило 1

Систематичність і регулярність занять. Для загартування необхідно зовсім небагато часу, — 5–10 хв, однак ці процедури важливо виконувати щодня і не дозволяти перериватися, особливо через лінощі дитини чи батьків.

Правило 2

Поступовість збільшення навантажень. Намагайтеся збільшувати тривалість та інтенсивність процедур поступово.

Правило 3

Комплексність загартовування — важливо використовувати різні форми загартування і природні фактори: воду, сонце, повітря.

Правило 4

Стан здоров'я. Перш ніж як починати загартовуватися, важливо порадитися з лікарем, який підкаже найбільш прийнятну для дитини систему загартування з урахуванням стану її здоров'я.

Правило 5

Настрій і позитивне налаштування. Для досягнення позитивного ефекту від загартування дуже важливий настрій і бажання (вапне і дитини), тому що тільки за умови позитивного настрою можна очікувати змін у стані здоров'я, його зміцнення.

Особиста гігієна. Кожний з вас, шановні батьки, хоче, щоб дитина була завжди акуратною, чистою, охайною. Природно, багато, хто з вас розуміє, що акуратність — це якість, скоріше набута у процесі виховання, аніж вроджена. Формування у малюка навичок особистої гігієни — завдання досить складне, тому що вимагає від батьків і їхньої дитини певної наполегливості і бажання. Батькам необхідно вже з раннього дитинства терпляче і регулярно привчати дитину виконувати елементарні гігієнічні процедури, формувати в неї звичку бути чистою та охайною.

Запам'ятайте! Тільки сформована стійка звичка до щоденних гігієнічних процедур збережеться у дитини на все життя!

На жаль, звичка формується дуже довго. Особливо довго формуються корисні звички, такі як гігієна ротової порожнини, чистота рук і їх регулярне миття, акуратний догляд за волоссям, нігтями, ногами та ін. А звичка гризти нігті, наприклад, часто залишається й у дорослої людини.

Багато в чому формуванню і зміцненню навичок особистої гігієни сприяє й особистий приклад батьків. Повірте, якщо ви намагаєтесь привчати дитину регулярно чистити зуби, а самі це робите час від часу, можете і не сподіватися на те, що ваша дитина буде регулярно дотримуватись правил гігієни ротової порожнини!

Нижче ми наводимо схему основних гігієнічних процедур, які повинен виконувати першокласник.

Частина тіла	Регулярність виконання процедур
Зуби, ротова порожнина	Бажано чистити власною щіткою (для віку 6 років) двічі на день (вранці після сніданку і ввечері перед сном); після кожного приймання їжі — полоскати рот
Обличчя, шия, вуха, ніс	Щоденні умивання (ввечері з милом залежно від типу шкіри); вуха і ніс чистити регулярно; мати при собі носовичок або спеціальні паперові одноразові серветки
Волосся	Залежно від жирності волосся: жирне волосся мити кожні 4–5 днів, сухе — 1 раз на тиждень; користуватися тільки своїм гребінцем, не забувати його чистити і мити; волосся регулярно розчісувати
Руки	Руки слід мити перед кожним прийманням їжі і після відвідування туалету; з метою стежити за шкірою рук у зимовий період попередження появи тріщин, запалень і огрубіння шкіри
Ноги	Мити щодня ввечері з милом; витирати ноги рушником для ніг
Нігті	Регулярно підстригати, стежити за їх чистотою і станом
Статеві органи	Мити щодня теплою водою з милом; для статевих органів у дитини повинен бути свій окремий рушник
Тіло	Приймати душ або ванну щовечора; можна запропонувати дитині (залежно від погоди і стану здоров'я) водні процедури вранці (теплі душ)

До правил особистої гігієни належать не лише навички дотримання чистоти тіла. Дуже важливий аспект формування у дитини охайності — її особистий одяг. Вам необхідно навчити дитину щодня змінювати нижню білизну, шкарпетки, колготки. Стежити за чистотою шкільного одягу, взуття. Допоможіть своїй дитині навчитися прати свою білизну, шкарпетки.

Якщо ці навички ввійдуть у звичку, дитина завжди буде цінувати чистоту, акуратність, зможе впевнено почуватися в житті.

І, нарешті, найголовніше — навички особистої гігієни є однією з найважливіших умов збереження здоров'я дитини!

КОНСУЛЬТАЦІЯ ДЛЯ БАТЬКІВ

Тема. Свято першокласника

Перше вересня — добре і світле свято для всієї сім'ї першокласника.

І яке ж свято може бути без подарунків? Портфель, книги, найрізноманітніше шкільне приладдя — чудовий подарунок, але можна подарувати ще і незвичайну річ, наприклад іграшку з кишенею. Її можна зшити самим або купити готову м'яку іграшку. У кишеньку можна буде ховати сюрпризи для дитини. Цікавість пересилить бажання поспати, і щоранку дитина бадьоро схоплюватиметься з ліжка й бігтиме до свого улюбленця, щоб дізнатися, який сюрприз чекає на неї. А це може бути яблучко, цукерочка, значок, гумка, маленька іграшка, повітряна кулька тощо. Іграшка з сюрпризом допоможе звикнути вранці прокидатися і йти до школи з гарним настроєм. Коли дитина навчиться читати, то в кишеньці з'являтимуться записочки із жартівливими порадами, побажаннями, завданнями, нагадуваннями, переліком справ, карта зі схемою місцезнаходження сюрпризу тощо.

Прикрасьте квартиру кульками з веселими мордочками. Можна вирізати з паперу очі, ніс, рот, вуха, зробити чубчик із серпантину або ниток і приклеїти їх клеєм ПВА на кульку.

Заведіть із 1 вересня великий альбом, в якому будуть відбиті пай-цікавіші шкільні події, успіхи і перемоги вашої дитини. В альбомі можуть міститися не тільки фотографії, але й сторіночки із зопитів із першими літерами, цифрами, грамоти, дипломи, малюнки, цікаві вислови тощо. Виготовте жартівливі медалі («За перший рекорд на фізкультурі» та ін.), колажі. Наприклад, візьміть листівку «1 вересня», на якій зображене зайченя з портфелем і букетом, виріжте заячу мордочку й замість неї вклейте фотографію вашої дитини. Вийде кумедна картинка.

Випустіть до 1 вересня сімейну газету про те, як минуло літо, або про новоспеченого першокласника, покажіть його шлях «від капусти (лелеки) до школи».

Підготуйте святковий стіл. Бажано приготувати багато «шкільних» страв. Наприклад: м'ясо по-французьки, «Математичні крабові палички» (їх можна порохувати), салат «Кубічний» (усе порізано кубиками). Бутерброди можуть мати цікаві назви, наприклад, «Двічі по два» або «Відмінник». Випечіть печиво у формі літер або цифр. А торт можна прикрасити написом «Перший раз — у 1-й клас». Простий чай перетвориться на «Напій мудрості», а сік — на «Нектар знань», навіть сухарі можна перетворити на «Граніт науки». Найголовніше — захотіти подарувати одне одному свято!

Ранок першого навчального дня

Розбудіть дитину дзвоником — першим дзвінком.

Скажіть їй, що в іграшці з кишенькою лежить сюрприз-підказка. Якщо такої іграшки у вас немає, тоді сюрприз-підказку можна покласти до шкатулки, на стіл, прикріпити магнітами до дошки тощо. Сюрприз-підказка має складатися з декількох карток, на яких зображені предмети, що асоціюватимуться з тією дією, яку необхідно виконати дитині.

Наприклад, на картках можуть бути зображені:

- 1) зубна паста (умитися і почистити зуби);
- 2) м'ячик або гантелі (зробити зарядку);
- 3) бутерброд або склянка з чаєм (поспідати);
- 4) одяг (гарно вбратися);
- 5) портфель (перевірити вміст портфеля);
- 6) шкільний дзвінок (час вирушати до школи).

Можна використати будь-які інші картки за бажанням.

Коли дитина збереться до школи і буде готова вийти з дому, запропонуйте їй на відривному календарі, прикріпленому до дверей, намалювати на сторіночці цього пам'ятного дня кульку, і тоді перші двері у перший навчальний рік будуть відчинені.

Урочиста лінійка

Зазвичай урочисту лінійку проводять організатори та представники школи. Важливо звернути увагу дитини на ту людину, яка супроводжуватиме її до класу. Щоб малюк не розгубився, підкажіть йому, за ким і з ким йому слід іти до школи, і неодмінно скажіть йому, в якому він буде класі, щоб він міг орієнтуватися на табличку, що позначає його клас, наприклад 1-А.

Ознайомлення зі школою

Після першого навчального дня вчитель може запропонувати батькам пройти до класу й подивитися, за якою партою сиділа сьогодні їхня дитина, сфотографувати школяра з однокласниками і вчителем, можливо, учитель проведе гру для батьків із дітьми тощо.

Повернення додому

У дитини був дуже насичений день і багато нових вражень, тому, повернувшись додому, їй необхідно запропонувати відпочити. Якщо дитина палаптована гратися й не почувається стомленою, то можна розпочинати святкові конкурси!

Було — не було

Приготуйте дві картки: на одній намальований плюс, на другій — мінус. Спочатку дитина відповідатиме на ваші запитання,

піднімаючи картку зі знаком «плюс», якщо її відповідь звучить «так (було)», і зі знаком «мінус», якщо відповідь «ні (не було)». Потім дитина запитуватиме батьків, а батьки відповідатимуть за допомогою карток.

Запитуємо дитину:

- Чи спав(-ла) ти в школі?
- Чи познайомився(-лася) ти з вчителем?
- Чи відповідав(-ла) ти біля дошки?
- Чи була у вас перерва?
- Чи запам'ятав(-ла) ти всіх однокласників?
- Чи сподобалося тобі в школі?
- Чи не заблукав(-ла) ти в школі?

Знайди подарунок

Скажіть дитині про те, що для неї є подарунок, але його необхідно знайти. Причому знайти його зможе тільки найкращий школяр. Найкращому школяреві слід бути уважним, кмітливим, розумним і старанним. Долаючи кожне випробування, дитина отримуватиме підказку про те, де лежить наступна підказка, а на завершення дізнається, де було заховано її подарунок.

Знайди кулю

Приготуйте для гри різнокольорові кулі, у кожному з них покладіть записку. У кожній записці має бути написана тільки одна літера того слова, яке свідчитиме про місцезнаходження наступної підказки. Щоб дістати записки, попросіть дитину проколоти кульки (вони лопнуть) або відрізати зав'язки таким чином, щоб кулька здулася (якщо дитина боїться ляску кулі, що лопнула). Знайдені в них літери необхідно скласти таким чином, щоб вийшло слово «казка». Допоможіть дитині впоратися із завданням, якщо їй важко. Нехай дитина здогадається, де сховані записки з наступними завданнями. Це має бути книга з казками.

Казки

Якщо у вас багато книг із казками, то дайте дитині підказку, наприклад: «Ця книга у твердій палітурці, стоїть на третій полиці праворуч» або «Ця книга про те, як Золота рибка виконувала бажання». Запропонуйте дитині перегорнути сторінки книги і знайти три записки.

Завдання в першій записці:

Назви казкові засоби пересування. (Килим-літак, диво-піч, рибакит, ступа, гуси-лебеді, Коник-Горбокопик, Сірий Вовк, самохідні сани, чоботи-сороходи, мітла, Змій Горинич тощо.)

Завдання в другій записці:

Здогадайся, що за казка. Це казка про те, як... (Вибір казки — за бажанням батьків.)

Завдання в третій записці:

«Відгадай, чий це слова:

«Не плач, дед, не плач, баба...»

«Что тебе надобно, старче?»

«Нам не страшен серый волк».

«Иду к бабушке, несу ей пирожки».

«Лети, лети, лепесток, через север на восток, через запад, через юг...»

«По щучьему велению, по моему хотению».

«Битый небитого везет, битый небитого везет».

«Тепло ли тебе, девица? Тепло ли тебе, красная?»

Тепло — холодно

Після того як дитина виконає всі «казкові» завдання, їй необхідно буде подарувати закладку, на якій написано слово-підказка (тепло/холодно). Зачитайте їй підказку і скажіть, що знайти подарунок вона зможе сама, орієнтуючись в приміщенні й переміщаючись кімнатою певним чином: якщо дорослий вимовляє слово: «Холодно», — то дитина перебуває далеко від подарунка або віддаляється від нього, якщо ведучий каже: «Тепліше», — значить, малюк рухається у правильному напрямку. Чим ближче до місцезнаходження подарунка, тим «тепліше» і «гарячіше». А якщо дитина знайшла свій подарунок, то ведучий говорить: «Гаряче!» — і вітає її з першим навчальним днем.

Далі можна запропонувати заспівати пісні про школу, розповісти вірші, виконати імпровізований танець «Перший раз у перший клас», відгадати мелодію, описати свій настрій або свої спогади про перший день в альбомі тощо. Ігри і конкурси можуть бути найрізноманітнішими. Це кросворди, загадки, вікторини та багато інших забав, які ми запропонували в цій книзі.

Бажаємо вашій дитині увійти до світу знань, пізнавати все нове з цікавістю і не втратити бажання вчитися.

КОНСУЛЬТАЦІЯ ДЛЯ БАТЬКІВ**Тема. Перші дні у школі**

Навчання в школі є найсерйознішим моментом у житті дитини. Від перших днів навчання їй потрібно звикати до нових порядків, знайомитися з новими людьми, опановувати нові вміння.

Першокласникові доводиться виявляти силу волі аби дотримуватися режиму, стримувати свої емоції та концентрувати увагу. На жаль, класноурочна система не розрахована на першокласників. Лише у 10–11 років дитина з легкістю сприйматиме шкільний розпорядок. Поки першою системою сформована недостатньо, дитина швидко виснажується і починає втомлюватися. Про це варто пам'ятати і допомагати маленьким учням.

Важливо, щоб шкільні труднощі не знеохотили дитину вчитися і не призвели до хвороб у результаті першого зриву.

Тому радимо комусь із батьків узяти у вересні відпустку й допомогти дитині звикнути до школи.

Скільки ж триває адаптація і що на неї впливає?

Адаптація буває двох видів: фізіологічна і соціально-психологічна.

Фізіологічну адаптацію розподіляють на три етапи.

Перший етап пов'язаний з тим, що організм дитини відповідає на відвідування школи бурхливою реакцією і значним напруженням усіх систем організму.

Цей період можна охарактеризувати як стрес, що триває два-три тижні. У цей період усі внутрішні ресурси організму активізовані на подолання стресових ситуацій.

Другий етап характеризується нестійким пристосуванням, коли організм знаходить якісь близькі до оптимальних варіанти реакцій на шкільну ситуацію.

Третій, завершальний, етап фізіологічної адаптації характеризується відносно стійким пристосуванням, коли організм знаходить максимально відповідний варіант реагування на навантаження, яке вимагає найменшого напруження.

Від батьків і близьких людей вимагається максимально дбайливе, чуйне й підбадьорливе ставлення до дитини.

Радійте успіхам малюка, не бійтеся демонструвати йому свою любов і підтримувати, допомагайте розібратися з труднощами, що виникають і, головне, не квапте його, заохочуйте його бажання дорослішати і розумнішати.

Другий вид адаптації — *соціально-психологічна*.

Соціально-психологічна адаптація до школи триває в середньому від 10–18 днів до 1–3 місяців і супроводжується зростанням внутрішньої напруженості, підвищенням тривожності, зниженням самооцінки в результаті перших невдач.

Психологи виділяють *три рівні адаптації дітей до школи*.

Високий рівень адаптації: першокласник позитивно ставиться до школи, адекватно сприймає вимоги, що висуюються. Навчальний

матеріал він засвоює легко, глибоко і повно; розв'язує ускладнені задачі; старанний, уважно слухає вказівки, пояснення вчителя; виконує доручення без зайвого контролю; цікавиться самостійною навчальною роботою, готується до всіх уроків; суспільні доручення виконує охоче й сумлінно; займає у класі високий статус.

Середній рівень адаптації: першокласник позитивно ставиться до школи, її відвідування не викликає негативних переживань; розуміє навчальний матеріал, якщо вчитель висловлює його детально і наочно; засвоює основний зміст навчальних програм, самостійно розв'язує типові задачі; зосереджений і уважний під час виконання завдань, доручень, вказівок дорослого, але під його контролем; зосереджений тільки тоді, коли зайнятий чимось таким, що для нього є цікавим; готується до уроків і виконує домашнє завдання майже завжди; суспільні доручення виконує сумлінно; дружить із багатьма однокласниками.

Низький рівень адаптації: першокласник негативно або індиферентно ставиться до школи; часто скаржиться на нездужання; домінує пригнічений настрій; спостерігаються порушення дисципліни; пояснюваний учителем матеріал засвоює фрагментарно; самостійна робота з підручником утруднена; під час виконання самостійних навчальних завдань не виявляє цікавості; до уроків готується нерегулярно, за ним необхідний постійний контроль, систематичні нагадування і спонукування вчителя і батьків; для розуміння нового і розв'язування задач за зразком потрібна значна навчальна допомога вчителя і батьків; суспільні доручення виконує під контролем, без особливого бажання, пасивно; близьких друзів не має, знає на ім'я і прізвище лише частину однокласників.

Позитивно впливають на адаптацію дитини:

- Психологічна готовність до школи, що містить особові, мотиваційні, вольові та інтелектуальні компоненти.
- Правильні методи виховання у сім'ї, відсутність у ній конфліктних ситуацій. Дитина повинна отримувати у сім'ї любов, захист і підтримку. Члени сім'ї також мають виявляти взаємну турботу і любити одне одного, щоб дитина могла пізнати свою сім'ю і бути впевненою у своїх силах.
- Сприятливий статус у групі однолітків. Це досягається в тому числі й за рахунок охайного зовнішнього вигляду.
- Доброзичливе ставлення до однокласників, уміння розв'язувати конфлікти і бути чимсь цікавим також мають вплив на формування позитивного ставлення до однолітків.
- Позитивне ставлення педагога до дитини. Авторитет учителя дуже важливий для першокласників. У деяких випадках він пе-

ревершує навіть авторитет батьків. Тому як ставиться до дитини вчитель, так ставитимуться до нього і діти.

- У перші дні навчання слід оточити дитину любов'ю і турботою, допомагати їй розв'язувати шкільні проблеми і захищати її, а не висувати додаткові вимоги.
- Слід пам'ятати, що від того, як зможе адаптуватися дитина в школі, залежить її життя у наступні десять років.

Важко навчатися, або Як подолати стрес

Як ми вже зазначали, школа від перших же днів ставить перед дитиною цілу низку завдань, не пов'язаних безпосередньо з її попереднім досвідом, але таких, що вимагають максимальної мобілізації інтелектуальних і фізичних сил.

Для опанування навчальної діяльності дитині необхідно дотримуватися правил, уміти стримувати свої емоції, бути терплячою та посидючою.

Усе це призводить до психоемоційного напруження, що може викликати у першокласника стресовий стан.

Ознаки стресового стану можуть виявлятися в таких симптомах:

- у труднощах під час засипання і неспокійному сні;
- втомі після навантаження, яке зовсім недавно не стомлювало дитину;
- безпричинній образливості, плаксивості або, навпаки, підвищеній агресивності;
- неуважності, відсутності зосередженості;
- тривожності та непосидючості;
- відсутності впевненості в собі, яка виражається в тому, що дитина дедалі частіше шукає схвалення у дорослих, вимагає його;
- упертості;
- постійному жуванні дитиною чогось, дуже жадібному, без розбору ковтанні їжі (іноді, навпаки, спостерігається стійке порушення апетиту);
- униканні контактів, прагненні до самотності, у відмові брати участь в іграх однолітків;
- гри зі статевими органами;
- сіпання плечима, гойдання головою, тремтіння рук;
- зниженні маси тіла або, навпаки, прояві симптомів ожиріння;
- підвищеній тривожності;
- денному і нічному нетриманні сечі, яких раніше не спостерігалося, і в деяких інших явищах.

Усі перелічені вище ознаки свідчать про те, що дитина перебуває в стані психоемоційного напруження тільки в тому випадку, якщо вони не спостерігалися раніше.

Для подолання стресу можна вживати такий комплекс заходів.

1. Перш за все виявляйте любов і турботу до дитини, створіть сприятливий клімат у сім'ї. Школяр повинен знати, що, попри будь-які помилки, його люблять і допоможуть, коли йому важко.

Не порівнюйте його з іншими, не оцінюйте його дій, а допомагайте розв'язувати конкретні проблеми і завдання. Важливо, щоб ви мали довірчі взаємини і дитина напевне знала, що її зрозуміють і їй допоможуть.

2. Використовуйте музичні паузи, гру на дитячих музичних інструментах. Позитивний вплив на розвиток творчих здібностей, на оздоровлення чинить музика Моцарта, його сучасників, музика в стилі бароко з ритмічною пульсацією 60–64 удари за хвилину.
3. Займайтеся з дитиною, використовуючи природні матеріали — глину, пісок, воду, фарби. Арт-терапія (лікування мистецтвом, творчістю) подобається дітям, відволікає їх від неприємних емоцій, залучає емоційні резерви організму.
4. Для зняття першого напруження навчіть дитину використовувати техніку м'язового розслаблення і черевного дихання.
5. Використовуйте активні ігри на свіжому повітрі.

Добираючи ігри для зняття психоемоційного напруження, слід урахувати особливості вашої дитини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Венгер А. Л., Цукерман Т. А. Психологическое обследование младших школьников. — М.: Владос-пресс, 2001. — 160 с.
2. Гуткина Н. И. Психологическая готовность к школе. — М.: Академический Проект, 2000. — 3-е изд., перераб. и доп. — 184 с.
3. Грицюк Л. А., Каратаева М. І. Нові форми здобуття дошкільної освіти. — Тернопіль: Мандрівець, 2006 — 256 с.
4. Ильина Н. М. Подготовка к школе: развивающие тесты и упражнения. — СПб.: Питер, 2007. — 205 с.
5. Іеговська Л. І. Підготовка шестирічок до навчання. — Х.: Вид. гр. «Основа»: «Тріада+», 2007. — 96 с.
6. Кононко О. Л. Базова Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі». — 2-ге вид., випр. — К.: Світич, 2008. — 430 с.
7. Моисеев И. А. Преемственность. Дошкольное образовательное учреждение — начальная школа: Сб. метод. материалов. — М.: Новый учебник, 2008. — 144 с.
8. Назаренко Г. І. Шестирічна дитина в школі: Методичні рекомендації для вихователів дошкільних закладів; учителів початкових класів та батьків. — Х.: ХОНМІВО, 2003. — 32 с.
9. Особенности психического развития детей 6–7-летнего возраста / Под ред. Д. Б. Эльконина, А. Л. Венгера. — М.: Педагогика, 1988. — 136 с.
10. Проскура О. В. Психологічна підготовка вчителя до роботи з першокласниками: Навч. посібник для студентів пед. фак.-ов — К.: Освіта, 1998. — 199 с.
11. Что такое школьная зрелость? Справочник для родителей будущего первоклассника. — М.: ООО «Фирма "Издательство АСТ"», 1999. — 64 с.
12. Чуб Н. В. Комплексні тести готовності дитини до школи. — Х.: Вид. група «Основа», 2007. — 144 с.
13. Корнієнко С. М., Кодлюк Я. П. Батьківські збори у початкових класах: зміст та методика проведення. — Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2008. — 144 с.

Дошкільний
навчальний заклад

ДНЗ + ШКОЛА

Забезпечення наступності

в навчально-виховній роботі

ДНЗ і школи

Посібник присвячено питанню наступності в навчально-виховній роботі дошкільного навчального закладу і початкової школи. Розглядаються проблеми, зміст, форми та організація навчально-виховної роботи з дошкільниками, надаються рекомендації щодо послідовності проведення її в початковій ланці загальноосвітньої школи.

Педагогам пропонується зразки планування та сценарії спільних заходів між дитячими та педагогічними колективами ДНЗ і ЗОШ, рекомендації для батьків тощо.

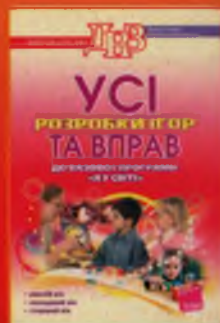
Також
читайте

Код: 41ДНВ1

Код: 41ДН147

Код: 41ДН132

Замовляйте за адресою:

61001, м. Харків, вул. Плеханівська, 66, ВГ «Основа»,
тел. (057) 731-96-33,

e-mail: office@osnova.com.ua, www.osnova.com.ua